

АУДАРМАШЫ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Аударма ісі мамандығының студенттеріне арналған
оқу-әдістемелік құралы (дәріс кешені)

Дәріс кешенінің мақсаты – болашақ мамандарды аудармашының кәсіби ісінің негізгі дәйектерімен таныстыру.

Оқу-әдістемелік құралда аудармашы және аудармашы емес позициялары тұрғысынан мамандық жөнінде негізгі түсініктер, аудармашының негізгі қасиеттері мен мамандықтың негіздері, аудармашыға қойылатын қазіргі заманғы талаптар, заманауи аударманың техникалық құралдары қарастырылады.

Оқу-әдістемелік құралы типтік бағдарламаға сай «Аударма ісі» мамандығының студенттеріне арналған.

1. Аудармашы емес кісінің көзқарасымен аудармашы мамандығы жайлы түсінік

Дәрістің тезісі. Аударманы сырттан бағалауға болады: тапсырыс берушінің немесе басқа аударма тұтынушының көзқарасы тұрғысында және ішінен: аудармашының көзқарасы тұрғысында, сондықтан, не және неге тапсырыс берушіге, тағы басқа аударма тұтынушыларға қажет, аудармашы білу керек.

Жоспар:

- 1) ішкі және сыртқы түсініктер;**
- 2) сенімділік;**
- 3) мәтін аудармасының сенімділігі;**
- 4) аудармашыға деген сенімділік, аудармашының қасиеттері мен оған қойылатын талаптар;**
- 5) аударманың дер кезінде жасауы;**
- 6) аударма ақысы;**
- 7) ымыра.**

Ішкі және сыртқы түсініктер

Әр адам «аударма» ұғымын әр түрлі түсінеді.

Аудармашы емес кісінің пікірі бойынша, аударма – ең алдымен, **мәтін.**

Аудармашының ойынша, бірінші кезекте, аударма – **үрдіс.**

Әлде Энтони Пим жазғандай, сыртқы бақылаушыға аударма мәтін, бірақ «ішкі бақылаушыға» – әрекет болып көрінеді (мәтін жарыққа шығару үшін орындалатын).

Іштен

Аудармашы аударма туралы ойлайды және айтады, бір уақытта үрдіс ішінде болып, ол қалай аударма жасалады, онымен байланысты келелі мәселелер туралы, оларды қалай шешуге болады әлде не оған кедергі жасайды, тәжірибелік білімдер меңгереді, біледі. Аудармашы түсінеді, ешқандай аударма түпнұсқа туралы мүлде сенімді ұғым бермейді.

Сырттан

Аудармашы емес кісі, тек қана бір тілді білетін, тіке әлде жанама аударманы төлейтін оқырман, аудармаға тапсырыс беруші әлде кітапты сатып алушы атап айтқанда, аударма туралы ойлайды және айтады, бір уақытта үрдіске қатыспай, аударма қалай жасалатынын білмейді, бір көргеннен таниды, Сэмюэл Джонсон бір күні ағаш шебері емес кісі туралы айтқандай, шебер жасалған қобдиша.

Аудармашының көзқарасы бойынша, ең маңызды **әрекет**: кәсіби дағдысын жию барысы, нақтылы тапсырыс алу және оны орындау, зерттеу өткізу, Интернетте жұмыс істеу, түпнұсқаның стилін сақтау, сөздердің, құрылыс орамдардың аударуы, аударманы редакциялау, жұмыс берушіге аударып біткен мәтіннің жеткізілімі, істелінген жұмысына баға қою, ақша алу. Мәтін – үрдістің маңызды, тіпті мүмкін ең маңызды бөлігі деп саналады, бірақ жалғыз ғана емес.

Аудармашы емес кісінің көзқарасы бойынша маңыздылауы нәтиже әлде тауар сияқты қабылданатын **мәтін**, сондықтан орынды болады мыңа тәсілмен ішкі пікір арасындағы айырмашылығын көрсету үшін қысқаша сыртқы бақылаушының көзқарасы туралы баяндаумен тоқталып қалу.

Дәстүр бойынша аударма теориясы мен аударуға оқыту көбінше сыртқы көзқарасына негізделген, әдетте мәтінге назар аударылатын, немесе, мүмкін, аудармашы емес кісіге аса қызық болып көрінеді. Ол ауытқы соншалық үлкен, «сыртқы көзқарас» көп жағынан тіпті басым болады.

Қызықты, аударманың дәстүрлі түсінігі белгілі мәтіндегі тапсырыс берушінің – аудармашы емес кісінің – талаптарына бағыттылған оның тек қана бір қажеттілігіне, сенімдікке ынтасына ерекше назар аударылады. Бірақ, аудармашы емес кісінің көзқарасын түсінсек, мерзімді уақытында жасалған аударманың және оның бағасының маңыздылығы кем емес. Сенімді, тез, қымбат емес аударманы алуға тырсатын сыртқы бақылаушыға маңызды аударманың үш анықтауларын толықтау қарапшығамыз.

Сенімділік

Аудармаға тапсырыс берушілер оған сенім арта алу мүмкіндігіне ие болулары керек. Олар аударманы өз қызметінің сенімді негізі ретінде пайдаланғылары келеді. Олардың пікірінше, аударманы қолдану арқылы түпнұсқа туралы барлық қажетті ақпаратты алады және сол арқылы сәтсіздікке ұшырамайды деп сенім артады. Бұған қоса тапсырыс беруші аудармашының келісілген мерзімде сенімді аударманы тапсыратынына шек келтірмеуі тиіс. Керек болған жағдайда одан көмек алу, икемділігін көрсету, әр адамның бабын табу, ол барлығы тапсырыс берушінің талаптарын қанағаттандыру үшін керек. Осы екі сенімділік аспектілерін жеке-жеке қарастырайық.

Мәтін аудармасының сенімділігі – тапсырыс берушінің сенімділігін немесе оның қабілетін басқа аударманың дұрыстығына сенімін білдіреді. Басқаша айтқанда, егер аударма сенімді, тапсырыс

беруші аудармамен түпнұсқаның арасында байланысы бар екенін түсінеді.

Мысалы, егер тендерге қатысуға шақыруының аудармасы жөнінде сөз болса, онда ол шақыруды алған компания тапсырыс беруші ретінде болады. Ондай жағдайда «сенімділік» ол аударма оның барлық реңкілерін дәл көрсетуін білдіреді. Аударма компанияға сенімді негізі ретінде керек.

Әдеби шығарманың аударуына оқытушы әлде студент тапсырыс беруі мүмкін. Сенімділік тапсырыс берушінің аударма түпнұсқамен бірдей сенімділігін білдіреді, егер сабақ әдебиеттану бөлімінде әлде қазақ тілі бөлімінде ұйымдастырылса, ол үшін аударма бастапқы мәтін аударма тілінде сияқты жазылған еді болу керек. Егер жоғарғы курстың студенттері, магистрлер аудармашы болса, олардың аудармасы түпнұсқаның синтаксистік құрылымына сәйкес келеді және түпнұсқаның тілінде жазылған күрделі мәтінді оқуға көмектеседі. Ондай жағдайда сөзбе-сөз әлде жолма-жол аударма қажет, егер аударманың әрбір сөзі тура түпнұсқаның тиісті сөзінің астында жазылса.

Жарнамалық хабарландыру аударылғанда, тапсырыс беруші ретінде өндіруші немесе жергілікті сатушының маркетинг бөлімі болуы мүмкін; аударма тапсырыс берушіге тауар әлде қызмет сатуға көмектеседі, орындалмайтын, іске аспайтын, заңсыз уәделер мұндай аудармада кездеспейді. Жарнаманы аударуға ықтимал тұтынушы да тапсырыс беруі мүмкін. Оған, яғни ықтимал тұтынушыға, аударма жарнамалайтын тауардың немесе қызметтің ең анық сипаттауы маңызды, оларды сатып алғаннан соң аударма тауар және қызмет туралы жалған ақпарат берген болып шыққаны орынсыз.

Жоғарыда атап өткеніміздей, мәтіннің сенімділігі әдетте “дәлдік”, “эквиваленттік”, “дұрыстық” деп аталатын сипаттармен байланысты. Дегенмен барлық осы терминдер тапсырыс беруші жолбасшылыққа алатын сенімділікті талап етудің тек қана кең жиынтығының қысқаша белгіленуі. Мәтін сенімділігінің алуан түрі болады, бірақ осының өзінде, сенімділіктің бір ғана анықтамасы жоқ, осы сияқты абстрактті семантикалық, синтаксистік туралы айтпағанның өзінде эквиваленттіліктің бірыңғай қарапайым өлшемінің барлық жағдайда оңай пайдаланатын анықтамасы жоқ.

Аудармашы емес кісі – тапсырыс беруші үшін мәтін аудармасының сенімділігі өзі күткен мүмкін саналы түрде емес дәрежеде болғаны ғана маңызды. Біреулерге дәлдік, екінші біреулерге – тиімділік, ал енді біреулерге осы қасиеттердің қандайда бір ара қатынасының үлесімі қажет. Біреулер дәлме-дәл анықтылық, ал енді

біреулер қабылдаудың жеңілдігіне ұмтылады, ал өзгелерге осының барлығының жиынтығы қажет. Ал жалпы алғанда мәтін сенімділігі тапсырыс берушінің нақты тапсырмаларына негізделуімен анықталады.

Тапсырыс берушінің тілектерін қанағаттандыратын мәтінді, ол “жақсы” аударма деп есептейді, басқа тапсырыс беруші, басқа тілек – талаптармен, оны “жаман” аударма деп есептеуі мүмкін. Кейбір тапсырыс берушілер аударманы өте нашар дейді, себебі ол оның талап-тілегін қанағаттандырмайды, десе, оны өте жақсы, көрнекті, дәл аударма деп басқасы айтуы мүмкін.

Өкінішке орай, норма мен стандарттарды бір топ тапсырыс берушілердің талаптарына сайма-сай келетіндей не ситуацияларды басқаларға да аудару, шындығында солай болады.

Мысалы, кейбір тапсырыс беруші сөзбе-сөз аударуды талап етеді, кең тараған түсінік бойынша басқа аударманың болуы мүмкін емес, ал кейбір тапсырыс берушілерге семантикалық аударма керек, Семантикалық түпнұсқадан ауытқуы мүмкін емес. Балалар классиканың бос мазмұнын айтып беруді аударма демей, бейімделу дейді. Көрушілер мен оқырмандарға әсер ету үшін жарнама, хабарландыру аудармасын түпнұсқадан ауытқан түрде жаңа мәтінмен аударарды, алғашқы жарнаманы аудармайды.

Әр тапсырыс беруші, өзінің нақты жағдайымен байланысты шектелгендіктен, оның талаптары мұқтажы жағдаймен байланысты емес, аударманың талаптарына байланысты болады деп ойлайды. Барлық аудармашылар осы не басқа сапаларға сай болуы керек, себебі осы аудармада осы сапалар болады. Аудармалардың арасында айырмашылықтар бола ма? Аудармалар бір-бірінен белгілі дәрежеде айырмашылықтары болады, бұл көбіне тапсырыс берушінің ойына да кірмейді, олар өздерінің талап-мұқтаждары басқа адамдардың талап-мұқтаждарымен бірдей деп ойлайды.

Бұл өтірік түсінік, “дұрыстығы” – дәлме-дәлдігі түпнұсқа мен аударма арасында болуы аудармашының жалғыз міндеті деген кең тараған түсінік көзі болып табылады. Бұндай түсініктің басым болуы, аударманы тек қана өнім не тауар (үрдіс не қызмет деп қарамай) деп қарағанда және өнімнің сенімділігі эквиваленттік термин деп түсінеді. Сенімді аударма көптеген жеңіл түрде редакцияланған белгілі дәрежеде түрленген, онда “нақты” не “дұрыс” дегендері екеуінің ортасындағы аударма нақты аударма осы олқылықтарды жабады.

Мамандандырылған аударманы тек қана тура мазмұнды нақты аударма деп тұжырымдауға болмайды, сондықтан аудармашыдан редакциялауды, андатпа жазуды, қорытындылауды не мәтінді

алғашқы қалпында қайта жазуын талап етуге болмайды. Тапсырыс берушіге түсіндіруге тырысу бір жағынан дұрыс сияқты, аудармашы тапсырыс беруші нені білгісі келетінін өзі ойлап тауып, оған соны көрсетеді, күткені әр түрлі және анық болжауға болмайтынын анықтап береді.

Кейде клиенттің талаптары шындыққа жанаспайды, ақылға сымайтын не тіпті орындалмайтын, мысалы, маркетингтің басшысы жарнама ұрандары әр түрлі 14 тілде түпнұсқамен дәлме-дәл болуын талап етеді, аудармашылар барлық 14 тілде осы талаптарды сақтап, өздерінің кері аудармасын ұсынулары керек. Осындай жағдайларда аудармашы осы жұмысқа кірісіп, орындауға дайын екенін шешуі керек және шындыққа жанаспайтын талаптарды толық орындауға мүмкіндігі жоқ болса да, клиенттің талаптарын қанағаттандыратын әдістері бар жоғын шешуі керек.

Өкінішке орай, аудармашылар өздерінің терең ішкі түсініктерімен аудармашы емес кісілердің сыртқы көзқарастарын жоққа шығарып, өзіне ерік береді, шынтуайтқа келгенде, бұл табыс табудың көзі болып табылады.

Энтони Пим кекесінмен мынаны айтқан: «Сұраныс берушімен сөйлескенде, кезкелген аудармада шығармашылық өңделген бөліктер болатын айтудың керегі жоқ, бұл тек қана түсінбеушілік тудырады». Клиенттің көзқарасымен шығармашылық өңдеу дегеніміз түпнұсқаны өрескел ауытқыту соның нәтижесінде мәтінге сенімсіздік туады.

Аудармашының көзқарасымен шығармашылық өңдеу мәтінді кезкелген өңдеу, белгілі дәрежеде өзгерту, соның арқасында шығармашылықтың үлесі болып табылады, сол сияқты әр аудармашыға белгілі сезу, ол аударма тілі белгілі шамада оның қызметіне қарсылық тудырады. Аудармашы емес кісілерге ұран: “Дәлме-дәлдік өзі аз нәрсені көрсетеді”. Майкл Бенис.

“Дәлме-дәлдік – жақсы аударманың бұлжымас қасиеті, ол өзінен-өзі оның тиімділігіне сенім бермейді”.

Әр елде техникалық басшылық баяндамалар, жарнама хабарламаларының мазмұнын жеткізу үшін әр түрлі стилдер қабылданған, оқырмандардың күткендері де әр түрлі болуы осымен түсіндіріледі. Сондықтан керекті икемделусіз нақтылығы мен айқындығы аудармада бұзылуы мүмкін. Аударма үрдісі кезінде бейімделуді орындау белгілі пайда береді, дәл айтқанда құралдарды үнемдеу, ең бастысы сенімділік, мәтінді қалыпқа келтіру, оны түпнұсқадан алыстатпай, "бұзылған телефон" әсерін болдырмауға әкеледі. Жай аударма құнынан, бұның құны жоғары болады. Қазіргі қаныққан нарықта, өнімге дұрыс сипаттама жасаса, оны оған ұқсастар

көпшіліктен ерекшелесе, икемделген аудармаға жұмсалған қосымша инвестиция өзін ақтайды. Дұрыс берілген ақпарат атақ құруға маңызды мағына береді. Оны сенімді қолға беріңдер!

Мәтін сенімділігінің түрлері

Сөзбе-сөз аударма

Аударма түпнұсқаға сөзбе-сөз әлде тым жақын болса. Аудармада түпнұсқаның орынсыз синтаксистік құрылымы анық көрінерлік.

Шетелшілдік

Аударма еркін сезіледі, бірақ кішкене шетелсымақ. Аударма, түпкі мәтін емес болып көрінеді.

Тездік

Аударма сонша оңай оқылады, аударма тілінде жазылған болып көрінеді. Оқырман мәтіннің аудармасы болғанын еске түсірмейді.

Түйіндеме

Аудармада түпнұсқаның негізгі жақтары немесе мәні баяндалған.

Түсіндірме

Аудармада түпнұсқаның бүркеме күрделелері анықталған, түпнұсқада тек қана түспалданған пікірлер толық баяндалады.

Түсініктемемен түйіндеме

Аудармада кейбір жақтары қысқаша ашып берілген, басқа жақтары толық баяндалған. Ең маңызды бөліктері түсіндірілген, аса елеулі емес өз сөзімен қысқаша берілген.

Бейімделу

Аударма түпнұсқаны бағытталған аудиторияға (баяндама тындаушыларға) әсер ету үшін бейімдей отырып жеткізуге тырысады және өзгеше баяндайды. Бұл аудитория түпнұсқа аудиториядан басқаша. Мысалы, үлкендерге арналған мәтін балаларға арналған сияқты болып аударылады; жазбаша мәтін теледидарға арналып, өзгертіледі немесе жарнамалау науқаны мәтіндерін аударғанда тауарды белгілі жағдайға пайдалануға шақыруымен байланысты жағдайлар, жергілікті реалияларды есепке ала отырып таңдалады.

Шифрлау

Аудармашы түпнұсқаны баяндайды, оның мәнін немесе ең басты идеясын оқырмандардың бір тобынан жасыру үшін, бірақ басқа топқа түсінікті болу үшін ақырғысы аударманы ұғуға жол біледі.

Аудармашыға сенімділік

Бірақ тек қана мәтін емес тапсырыс берушіге маңызды сенімділіктің элементі болады; аудармашы да сенімді болу керек.

Аудармашыға қойылатын талаптардың мерзім дәлдігінің дәстүрлі талабымен байланысына назар аударыңыз, бірақ аудармашының сенімділігі дәлдігі болмағанымен, кәсіби іс.

Сенімді аудармашы барлық жағынан өзін-өзі кәсіби ұстайды. Қысқаша мазмұндамаға тапсырыс берген және оның дұрыс немесе дәл аудармасын алған клиент аудармашыны сенімді деп атамайды және ол ешқашан сондай аудармашыға бармауы мүмкін. Ойшыл аудармашы адамның бабын табуға тырсады, егер тапсырыс дәл аударма ретінде қажет болмаса, тапсырыс берушіге баяндаманың, түсініктеме мен, бейімделудің, мәтін шығармашылығын басқаша айналдырып басқа түрлермен үйлестіру қажет және онымен байланысты ашық нұсқаулар берілмесе, ол – жорамалдарын тексеріп, тек қана содан-соң аудармаға кіріседі.

Аудармашының сенімділігіне қатысты ұғымдар Толықтығына назар аудару

Аудармашы контекстегі әр сөздің әлде сөйлемшенің ерекшеліктерін толық талдайды.

Тапсырыс берушінің талаптарын түсіну

Аудармашы тапсырыс берушінің нұсқауларын ықыласпен тындайды, оған қандай аударманың түрі қажет, жылдам және толыққанды түсінеді, оларды дәл қолдануға тырсады.

Зерттеу

Аудармашы қалай аударуды білмеген сөздерді де есепке алады, көмескі анықтамалар пайдаланбай немесе мәтінде сұрау белгісін қалтырмайды. Ол мәселені жете зерттейді, анықтамалықтарды және интернетті (ғаламтор) пайдаланады, телефон, факс, электрондық пошта арқылы сұрау салады.

Тексеріп шығу

Аудармашы мұқият өз жұмысын тексеріп шығады, егер ол сезіктенсе аударма ана тілге емес басқа тілге аударылса, ол алдын-ала аударманы сарапшыға тексеруге береді. Оның үстіне аудармашы оның аудармасының күдікті жерлерін әрқашан біледі.

Клиентке сенімділік

Икемділік

Аудармашы әр түрлі салада немесе басқа тілде жазылған мәтінді жақсы білмесе, аударылған мәтінді ол мамандарға тексеріске беру керек. Сонымен бірге аудармашы, қандай жаңа тапсырысты орындай алады, қандай тапсырыстан бас тартуы керек, осыны анықтай білуі керек, өйткені оны орындауға біліктілігі жетпейді.

Уәделер

Тапсырыс берушілерге тек қана орындалатын (уақытында) уәде беру үшін аудармашы өз мүмкіншіліктерін, жұмысының графигін айқындайды. Егер бір жағдайға байланысты ол тапсырысты уақытында орындамаса, не онда жаңадан келісім жасайды не аударманы басқа аудармашыларға тапсырады.

Достық қатынас

Аудармашы жылы шырайлы және әрқашан телефон арқылы немесе жеке сөйлескенде көмектесуге дайындығын білдіреді. Онымен қызықты әңгімелесуге болады, ол әзіл-оспақты түсінеді, жақсы кеңес бере алады (мысалы, кім эстон немесе урду тілінен бір парақты аударалады), пайдасыз кеңес бермейді.

Құпия

Аудармашы бөтен кісілерге құпия аударма немесе келіссөз кезінде алған ақпаратты хабарлауға тиісті емес.

Техникалық жабдықтың сенімділігі

Компьютерлік және бағдарламалық жабдық

Аудармашыда заманауи компьютер, Microsoft Word-тың ақырғы нұсқасы, Интернетпен пайдалану рұқсат (аса жылдамы жақсы болар еді), электрондық поштаның мекен-жайы және факс аппараты болу керек. Ол ТМ (Translation Memory – накопитель переводов) категория бағдарламаға ие болады және оны тұрақты пайдаланады әлде клиент ұсыныс жасаған бағдарламаны сатып алуға және оны пайдалануды үйренуге дайын.

Енді аудармашының сенімділігі тек қана, оның мәтінмен қандай операциялар орындайтығымен анықталмайды. Сұраныс берушілерге сенімді, редакцияламайтын мәтін беретін және оны сенімді, дұрыс жасайтын аудармашылар қажет. Келісімде көрсетілген шарттарды сақтап және аударманы уақытында алғанды сұраныс беруші жақсы көреді. Мысалы, файл түрінде, электронды пошта арқылы жіберілген, бір сөзбен айтқанда, аудармашының алдына қойылған міндеттерге байланысты. Сұраныс беруші – өз ісінің маманы, телефон арқылы көмек беріп, сұрақтарды дұрыс қоятын шапшаң шешім қабылдайтын, тіпті ол үшін қосымша жұмыстар болса да мысалы, маған суреттері бар бүкіл мәтінді факспен жіберіңіз, мен сізге 10 минуттан соң телефон шалып, сосын бұл сұранысты ала алмайтымды айтамын.

Аудармашы өзі жұмысты орындай алмаса да, басқа кімге жүгінуге болатынын айтса, сол сұраныс берушіден келесі тапсырманы да алуы мүмкін. Ал, өрескел, шыдамсызданып жауап берген аудармашы, телефон қоңырауын бөгет жасаушы деп және трубкуны

тастап жіберіп, миңгірлеп жоқ десе, ол тапсырма алмауы мүмкін. Егер екі сенімді аудармашы бірдей тілге аударушы болса, онда жағымды, дұрыс адамға көңіл аударарды.

Мезгілінде орындалған аударма

Сұраныс беруші аударма және аудармашы сенімді болуы жеткіліксіз, уақытында аударманы алу өте маңызды, оны керек кезінде алу және оның маңыздылығы жайылмай алғысы келеді: Көркем не библиялық аудармалардың аудару мерзімі созылыңқы деп емес, оларды мәңгі деп есептеледі, шындығында ол олай емес, тек уақытқа шектеуі маңыздылығы бұл аударманың ауқымы кең. Король Яков 1 библиясын аудармасына төрт жүз жылдай болса да, қазіргі дейін қолданылып келеді, бірақ ол да мәңгілік емес. Көптеген шіркеулерде оны қазіргі нұсқаларымен ауыстырды. Нақты консервативті шіркеулерде бұл аударма мың оданда ұзақ уақыт қолданылуы неғайбыл. Ерте ме кешпе оның қолданылуы тоқтауы мүмкін.

Енді мынадай жағдайларды – өз уақытында орындалуын басқа талаптармен байланыстылығын қарастырайық:

а) Финляндия провинциясының губернаторы Кениядан келген қонақтармен ағылшын тілінде сөйлескісі келді. Ағылшын тілін нашар меңгергендігін, ол мәтінді фин тілінде жазып, оны ағылшын тіліне аударуға сұраныс береді. Егер аударма біріккен түскі ас кезіне дайын болмаса, ол қажетсіз болып қалады. Губернаторға мәтінді алдын ала жазуға уақыты болмай, бұл жағдай жиі кездесетін құбылыс, сондықтан ол мәтінді қабылдау болатын күннің таңертенгілігінде жазып бітеді және оның қызметкерлері жергілікті аудармашыларға телефон шалып әбігер болады, бір парақ құжатты түске дейін аударып үлгеретін аудармашы адамды табу үшін университеттің ағылшын тілі оқытушысы бұл жұмысты орындауға кіріседі, оған курьерді жібереді, ол аударма біткенге дейін, кабинетте тосып отырады, содан соң оны губернаторға жеткізуі керек;

б) Қытайдағы болат құятын өнеркәсіпке жаңарту қажет. Жарияланған тендерге жауап ретінде бес ұсыныс түседі. Біреуі – Жапониядан, екеуі – АҚШ-тан, біреуі – Испаниядан және біреуі – Мысырдан. Тендер талаптарына сәйкес барлық ұсыныстар ағылшын тілінде жазылған, оны басшылық оқи алады. Бірақ ұсыныстарды алып, директорлар өздерінің ағылшыншалары жеткіліксіз екенін көреді, әсіресе Жапония, Мысыр, Испаниядан түскен ұсыныстар оқу үшін жеткіліксіз болады, үйткені оны жазған адамдарға ағылшын тілі ана тілі болып саналмайды.

Осы құжаттар жеке алмайтын қиындыққа ұшыратады. Тендер өткізуге он күн қалғанда барлық бес ұсыныстарды қытай тіліне аудару туралы шешім қабылданады. Ұсыныстарды оқып және бағалау үшін кемінде төрт күн керек, алты күнде жиырма мың сөзді аударатын жеткілікті аудармашылар табу қажет болады. Ағылшын тілі оқытушылары және олардың студенттері жұмысқа кірісті. Осы уақытқа университеттегі сабақтарды алып тастады. Егер аударманы қолдану нақты мерзімге белгіленсе, онда бұл мерзім өте қатаң болады.

Өз уақытында орындауға қойылатын талаптар орынды, дұрыс, бірақ аудармашылар жиі риза еместіктерін білдіреді, олардың айтуынша тапсырыс беруші аударма жасау үшін қанша уақыт керектігі туралы ойларына ешқандай ой келмейді. Тапсырыс берушілердің көбі өздері ұсыныстарды не тендер құжаттарын өздері құрастырады, олар өз қызметкерлеріне 40 бетті мәтінді құрастыруға екі апта уақыт беруге дайын. Олар ешуақытта өздері аудармамен айналыспағандықтан, аудармашылар бұндай құжатты аударуға екі күнде жеткілікті деп есептейді.

Аударма кезкелген және басқа үрдістер мәтін құрастырарда шектен тыс көп уақыт алады, бұл факт машинамен аударманы армандауға әкеледі.

Адам есептеулерді, аударуды бірнеше сағат, не күн не тіпті апта бойы орындауы мүмкін, ал компьютер наносекунд ішінде есептеулер мен аударманы орындайды, ал армандаған елестеткен машиналық аударманы мәтінді бірнеше секундта аударатынды, оны бес адам екі апта орындайды.

Тапсырыс берушінің аудармаға көзқарасы соңғы өнімге бағытталған: аудармаға тапсырыс оның қажеттілігінен – өте қысқа мерзімде орындау қажеттілігінен туындайды. Ол нәтиже: қалай іске асырылады, оған қандай күш жұмсалады – ол маңызды емес. Егер бекітілген штатты аудармашылар құжаттарды тапсыру кезінде қиындықтар болғанын айтса, ол агенттіктердегі қанша уақыт және еңбегі сіңген, аударманы орындау кезінде жұмсалғанын түсіндіреді, тапсырыс беруші дәл келетін бағдарламамен қамтамасыз етуді не тіпті өз компаниясына арнайы аудармалық бағдарлама жасау тапсырады. Бастысы аудармалар – сенімді, дұрыс, тез және арзан орындалғаны керек. Егер адамдар тіпті баяу жұмыс істесе, онда компьютерді қолданып көру керек.

Көптеген жағдайларда аударманың қазіргі заманға сай болуы, оның дұрыс, сенімді теориялық нормаға сайлығымен, дұрыстығы мен эквиваленттілігі талаптарымен байланыстығын түсінбейді.

Негізінде өз уақытында орындалу сенімділіктің бір түрі: соңғы өнімге бағытталғанда маңыздысы сол, ол үрдіс толық сенімді болу, яғни керек кезінде аса қымбат емес абсолюттік сенімді өнім туғызуы керек – ол бізге қазір қажет және жақсы сапалы. Егер адам бұны тез және дұрыс орындаса, ал егер олай болмаса, онда оны істей алатын машинаны жасап шығарындар. Тапсырыс берушінің соңғы өнімге қызығушылығы зиянды, не кесір деп айтуға болмайды. Бірақ аудармашыға жиі, ол қатал, сезімсіз көрінсе де, аудармашы қызықсыз мәтінді аудару үшін мұқшылып отырады, тіпті өкпе айтуға да мүмкіндігі болмаса да, ол керісінше осы жұмыс болғанға алғыс айтады.

Дегенмен, өзінің осындай болғанына дандайсымауы керек: қызықсыз, іш пыстыратын тапсырмаға көп уақытын жіберетіндер тек қана аудармашылар емес. Аудармашыдан тез және сенімді жұмыс күтетіндер де, өздері шаршататын жұмыс басты болады. Өмірде, әсіресе, бизнесте, көлемі үлкен жұмысты дәл қазіргі уақытта орындау жиі болады, оған көз, қол және ойлау да жетіспейді. Әрине ақиқаты өмірде ешкім де іш пыстыратын жұмыс істемейді.

Дегенмен, ол өмірді әлі құрып болмағандықтан, нақты бар өмірде, шындыққа жатпайтын уақыт мерзімі бар жағдайда өмір сүруге тұра келеді.

Баға

Сенімді, тез және бәрінен де арзан. Дүниежүзіндегі аударманы баға билетеді. Егер тапсырыс беруші аударма өте қымбат десе, ол ондай аудармаға тапсырыс бермейді. Егер аудармашы тапсырыс тиімді емес десе, оны ол алмайды. Кей кезде жекелеген адамдар нарықтағы аударма бағасын білмей, аудармашы кітапшаларды қанша тұратынын телефон шалып, сұрайды. Жобалаған бағаны естіп, олар таңқалып: “Біз екі жүзден ойласақ, ал Сіз бес мың дейсіз!” Аудармашылар кәсіптік одаққа бірікпесе, бұл жағдай көп елдерде бар жалған кәсіпкерлердің кіші тобы нарықтағы бағаны бұзып жіберуі мүмкін. Солардың арқасында нағыз мамандардың бағасы өте жоғары болып көрінеді, тіпті аптасына қырық сағаттық жұмыс қамында бірде жетіп бірде жетпей жүрсе де. Егер нәтижесінде сапа не сенімділік нашарласа, онда тапсырыс беруші өзінің ренішін аудармашыға жабады.

Ымыра

Тапсырыс берушінің көзқарасы бойынша нақты аударма абсолютті сенімді, бұнда ол қолма-қол және тегін болуы керек. Көптеген идеалдар сияқты, ондай аударма мүмкін емес: абсолютті сенімділік болмайды, барлығына уақыт керек, ал тегін құймақ мүлде

болмайды. Дегенмен идеал өмірде ең жақсы нәтижеге жетуге үміттенуге болады: белгілі дәрежеде сенімді және салыстырмалы қымбат емес аударманы уақытында алады. Өкінішке орай тіпті төмен талаптар қойылса да, үнемі қанағаттанарлық нәтижеге жету мүмкін емес, сондықтан келісімге баруға тұра келеді:

Тапсырыс берушінің назарына, бірақ бұнымен аудармашыларда қолданады, аргумент ретінде.

Неғұрлым үлкен сенімділікке қол жеткізгіңіз керек болса, соғұрлым аударма қымбат және ол көп уақыт алады. Екі-үш аудармашылар басқалардың жұмысын тексереді, бұл сенімділікті жоғарылатады, сонымен бірге уақыт және қаржыны да өсіреді.

Аудармаға неғұрлым аз уақыт берілсе, ол соғұрлым қымбат аударма және соғұрлым көп уақыт алады, (егер жұмысқа, барлық басқа жұмыстарды алып қойып, бір аудармашы кіріссе, асығыстық жасап және жиналған шаршағандықтан ол түкке тұрмайтын қателер жіберіп және оларды аңғармауы мүмкін, ол бұл жұмыстың құнын жылдам орындау тарифімен алады; егер тапсырманы бірнеше аудармашыларға берсе, онда терминдерді әр түрлі болып), жұмыс қымбатқа түседі.

Неғұрлым аударма үшін аз төлеуге бейім болсаңыз, соғұрлым сенімділігін қамтамасыз ету қиын және қисынсыз шығыннан қорғау қиын болады (төмен тарифпен тек мамандығы жоқтар істейді; олардың аударма дағдысы, тілді білуі, анықтама әдебиетпен және басқа құралдармен жұмыс істеу, сол сияқты редакциялау жеткіліксіз, одан басқа, мамандығы жоқ аудармасы жалғыз жұмыс істесе, ол жұмысты жалғастыруды басқаға бере алмайды, не оған мамандыққа сай тәртіп, қажетті ырғақта істеу жетпейді) Тегін және дұрыс аударма туралы идеалды арманға нақты жағдай шек қойылады, бұл аудармашыға қажет. Егер тапсырыс беруші өзіне алғысы келгенін алса, онда оларға аудармашы керек болмас еді, немесе олар орындау үшін талаптарын айтып және істелген жұмысқа ақша төлеуді де өздері шешкен болар еді, аудармашылардың талаптарына құлақ аспай. Біз орындалған жұмыс үшін ақша алғымыз келетіндіктен, біз мүмкіндігінше тапсырыс берушінің талаптарын орындауымыз керек. Талаптарды толық қанағаттандыру мүмкін болмайтындықтан, тапсырыс беруші де осыны түсінуі керек. Сенімді аударма алу үшін нарық бағасын төлеп және шын мерзімін тағайындайды; сенімді аударма тез алу үшін, жоғары ақы төлейді. Бұл экономикалық қарапайым заң, ал экономиканы тапсырыс берушілер біледі.

Аудармашы-мамандар базалық қызмет көрсетеді. Олардың жасайтын өнімдері дүниежүзілік экономиканың жұмыс істеуіне, саясатына, медицинаға, заң шығаруда маңызды роль атқарады.

Тапсырыс беруші шектеулерді, аудармаға нақтылық әсер еткенмен оны айналып өткісі келгенмен, олардың қайраткерлігі аудармашыларға тәуелді, сондықтан олармен санасады.

Аудармашы тәжірибесінен

Мен контракт бойынша үлкен компанияда істеймін, онда жалпы қосқанда екі жарым жылдай жұмыс істеймін. Қазір мен толық жалақы аламын, кейде жартысын, және жиі жұмыстан соңғы уақытта жұмыс істеймін.

Жұмыс көлемі тұрақты, олар менің қызметімнің керек екендігін көріп, біледі. Бірақ олар мені тұрақты қызметке алғылары келмейді. Тіпті: олар жиі екі тілде білетін инженерлерді жұмысқа алады, бірақ олар да лингвистикалық білімдері жоқ, не аудармашы тәжірибесі, қабілеттері де жоқ. Басшылар аударма сапасын ойламайды, тіпті дәл аударма мен сәл, немқұрайды аудармалар арасындағы айырмашылықтарды аңғарса да, себебі олар нашар жалған аудармадағы қателерді түзету үшін ақша мен уақыт жұмсайды. Олар мені тұрақты жұмысқа алатынына мен толық сенемін.

Басқалар орындаған аударманың кондициясыз екенін айту мен үшін ыңғайлы сияқты. Менімен жұмыс істеген инженерлерге мен толыққанды ақпарат беруге тырысамын, олар оны түсінеді, егер жиналыста жақсы аудармашы қатысса, онда жиналыс пайдалы, тиімді өтеді. Сол сияқты тұтынушыны хабарландыру аудармашының міндеті болып табылады. Мен тырыстым ... өкінішке орай. Рина

Бұл мысалдан әр уақытта аудармашы жағдайды меңгермейді және жағдайды басқара алмайды не тапсырыс беруші үміті мен талабын жоққа шығарады.

Егер тапсырыс беруші аударманың сенімділігін көтергісі келсе, сонымен бірге оның жылдамдығы жоғарылатып және ақысын төмендетсе, онда аудармашы олардың ойын алдын ала білуі тиіс.

Аудармашы не істеп жүр, сол кезде не сезеді, жұмыс кезінде ризашылық алды ма әлде жоқ па, тапсырыс берушіге бәрібір.

Аудармашы тапсырыс берушінің талаптарын қанағаттандыру керек екенін естен шығармауы керек. Тапсырыс берушілер аудармаға қызмет ретінде емес, өнім ретінде қарайды.

Сіз нанды сатып алғанда, оның түріне, дәмділігіне қарайсыз, оны кім және қалай пісіргеніне көңіл бөлмейсіз. Бұл сыртқы көзқарас.

2 Аудармашының көзқарасымен аудармашы кәсібі жайлы түсінік

Дәрістің тезісі. Тапсырыс берушінің талабын орындау – аудармашыға тіршілікке қажетті, бірақ аудармашы оны жұмысқа өзінің көзқарасы бойынша түсіну керек, тапсырыс берушінің алдында сенімділігіне кепіл болу, кәсіби мақтанышы туралы ұмытпай, жұмысқа берілгендігін және этикалық ережелерін сақтауға тырысу керек. Уақытында тапсырылған аударма – аудармашының табысын көбейтуге мүмкіндік береді, оған жетуге жылдамдату және жұмысты тиімді бөліп беру, мамандықтың мәртебесін көтеруіне әсер етеді. Аудару жұмысы оған тек қана рақаттылық әкелуіне сену керек.

Жоспар:

- 1) кәсіби мақтанышы;**
- 2) сенімділік;**
- 3) жұмысқа берілгендігі;**
- 4) этикалық ережелерін сақтау;**
- 5) табыс;**
- 6) жылдамдық;**
- 7) аудармалар жинақтаушы;**
- 8) жобалар басқармасы;**
- 9) мамандық мәртебесін нығайту;**
- 10) рақаттылық.**

Аудармашы, ол кім?

Аудармашы болу үшін не керек?

Күн сайын компьютермен жұмыс істеп отыру немесе сот залында бір тілдің сөздерін, құрылыс орамдарын басқа тілге аудару кімге ұнайды? Кезкелген адамның қолынан келебермейтінді айтпағанның өзінде.

Басқаны айтпағанда, қалай зеріктіретін және жақсылық әпермейтін мамандық, көптеген адамдар солай ойлайды. Кейбіреуіне ол басында ұнайды, біраз уақыт өткеннен кейін олар шаршап, қажығаннан, кәсіби қызметін өзгертеді. Біреулер тек қана жолай, бірнеше сағаттай күніне, айына, жылына, аудармамен айналасуы мүмкін. Күндіз олар әлде-қандай мәтіндерді құрастырады, мұғалім әлде редактор болып, жұмыс істейді және ұйқы алдында бір сағаттай немесе демалыс күндері бір ай бойы аударумен айналасады. Олар оны ақша әлде ғанибет алу үшін, көп жағдайда екі себептермен байланысты, тапсырысты орындайды. Егер үлкен тапсырыс кездессе, аудару үшін көп ақша берсе және бос уақыт болса, ол қалған істерді тастайды да, жұма сайын 8-10 сағаттай күніне аудармамен

айналысады. Бірақ сондай жұмыстан ол өзін қажыған деп сезінеді және негізгі жұмысына қайтуға тырсады.

Басқалар үшін, сондай адамдардың саны көп, аударма негізгі қызмет түрі деп саналады, бірақ олар қажымайды, оларға қалай сәтті болып шығады? Қандай қабілеттерге ие болу керек?

Әрқашан біресе дәрігер, біресе заңгер, инженер, ақын немесе басқарушы болу үшін, тіпті уақытша немесе өз компьютерінің экранында болса да? Олар дарынды ма, бір рольден басқа рольге оңай ауысатын актерлер ме? Соншама терминдерді олар қайдан біледі? Олар көп білетін адамдар ма? (Білгішсінген бе? Барып тұрған энциклопедия ма?) әлде “Не? Қайда? Қашан?” бағдарламасының қатысушылары ма?

Айта кетейік, аудармашы, әсіресе ауыз екі аудармашы, актерлік қабілетке, еліктегіш қасиетке ие болу керек. Оларға ерекше елестететін есті нығайту керек, не тек қана бір рет естіген сөзді еске түсіруге мүмкіндік береді, Аудармашылар әр түрлі әдебиетке құмар адамдар. Әдетте олар бірден төрт кітаптай: көркем және деректі, техникалық және қоғамдық, бір неше тілде жазылған түрлі-түрлі кітаптар оқи бастайды. Олар өмір әсерлерін де құмарлап қабылдайды, көп ел аралайды, ұзақ-ұзақ уақыт шетелде тұрады, шет тілдерді меңгереді, бейтаныс елдердің мәдениетімен танысады. Оған қоса олар әрқашан, маңындағылар, су құбыршы, мектептегі мұғалім, дүкеннің сатушысы, дәрігер, бармен, әр түрлі аймақтардан, әлеуметтік кластардың достары мен серіктестіктері тілді қалай пайдаланады, бақылап отырады. Аудармашы мамандығын жиі қосымша маман деп есептейді. Көптеген адамдар әуелі басқа салада, кейде тіпті бірнеше салаларда мамандандырылады, ал, ерікті немесе амалсыдықтан соң не негізгі мамандық бойынша жұмыс істеуге мүмкіндік жоқ елге көшуден соң аудармашы болады. Аудармашы ретінде олар жиі өздерінің әр түрлі шет тілдерін білетін бұрынғы серіктестеріне әңгіме жүргізуге көмектеседі. Қай аудармашылар жиналысы болса да, олар қатысушылардың әр түрлілігімен таң қалдырады, өйткені қатысушылардың жартысы әр түрлі елдердің келімсектері, бірақ тек қана осы әсер етпейді, олардың бәрі дерлік шет елде тұрған және көпшілігі сөйлескенде аса қиыналмай бір шет ел тілінен екінші шет ел тіліне ауыса алады.

Ең бастысы, аудармашылар өзінің ішіне бірнеше әр түрлі “мен” не жеке тұлғаларының көпшілігін алады. Тұлғаның әрқайсысы, жаңа мәтін компьютердің экранында көрінуге не эфирде жаңа оратор сахнаға шығуға дайын.

Аудармашылардың тобы әрқашан тым көп санды болып көрінеді , бірақ шынында ол басқаша болады.

Дәлел. Менің әкем бір ірі бразилия банкінің халықаралық бөлімінде жұмыс істеді, сондықтан мен 19 жасқа дейін сегіз әр түрлі елдерінің он қаласында тұрдым. Менің ата-аналарым тұрған елінің тілін меңгерді. Әкем барлық жерде орналасқан американдық немесе француз мектептерінде оқуымызға (мен және менің інілерім) қарсы болды

Ол әрқашан жергілікті мектепке баруға және жергілік тілді оқуға мәжбүр етті. Ата-аналарым әрқашан саяхаттар мен басқа тіл меңгеруін көтермеледі, сондықтан мен он төрт жастан бастап өзім жалғыз Еуропаны аралап шықтым. Мен испан тілінде оқуға, жазуға және санауға үйрендім, орташа білімді итальян және португал тілдерінде алдым. Люксембургта бірдей француз, ағылшын және итальян тілдерінде Еуропа мектебінде оқыдым, ал үйде португал тілінде сөйледім. Қыздармен итальян тілінде сөйлеуін дұрысырақ көремін.

Ақырында мен португал, ағылшын, испан, итальян, француз тілдерінде сөйлеймін және осы тілдердің бір тілінен екінші тіліне аударамын. Орыс тілін меңгере бастағанмын- бірақ менің мұғалімім ұнамады. Келешекте кітай тілін меңгеруді ниет қылып отырмын. Менің інім Тайванда тұрады. Менің жиенім кітайша тез сөйлейді.

Ренато Венинатто

Бірақ сондай қасиеттер көптеген басқа мамандар өкілдеріне де сай болады. Дипломаттар, шет тілінің оқытушылары, саяхатшылар...

Аудармашы болу үшін көп жүрген кітап құмарға және тілдерге жетіктерге қандай ерекше дағдылар керек?

Жақсы аудармашының негізгі сипаттамалары, әрине, тапсырыс берушінің үмітін ақтау . аудармашы сенімді, жылдам және нақты баға үшін жұмыс істеу керек. Бірақ аудармашының көзқарасы тұрғысынан ол мүлде басқа себеппен байланысты .

Оған сенімділік кәсіби мақтанышқа қатысы бар болу ең маңызды болып көрінеді. Оған тағы басқа элементтер жатады, бірақ олар тапсырыс берушіге маңызды емес болып көрінеді . Жылдамдық тек қана табыс көтеру құралы ретінде маңызды болады. Оны басқашада көтеруге мүмкіндік болады, ал аудармашыға маңызды, мүмкін ең маңыздысы жұмысынан рақаттылық алу, бірақ сыртқы бақылаушыға бұл шарт елеусіз болып көрінеді. Бұл үш ішкі талаптарын, кәсіби мақтанышын, табысын және рақаттылығын, кезекпен қарап шығайық.

Кәсіби мақтанышы

Тапсырыс берушінің көзқарасы тұрғысынан аудармаға, бірақ тек қана аударылған мәтінге емес, аудармашыға және аударма үрдісіне сенуге мүмкіндік маңызды болып көрінеді, өйткені оның маңызы ақы төлеушіге, аудармашыға да өте зор. Өз жұмыс орынын сақтау (штаттағы аудармашыға) әлде басқа тапсырыстарды алу (штаттан тыс аудармашыға) үшін аудармашы тапсырыс берушінің талаптарын қанағаттандыруға дайын. Бірақ кәсіби мақтанышы, әдептілігі, өзінің адамгершілігін сезінуі, ақшаға және орын сақтауға қарағанда, маңыздырақ болады. Аудармашыға ол керекті іспен айналасқаны және оны дұрыс істейтіні, аударма тұтынұшылары оның еңбегін бағалағаны туралы білуі қажет. Жоғары еңбекақыға қарамастан, көп ақша қуаныш әкелмейді, егер өз жұмысына мақтаныш етуге болмаса. Әдеттігедей кәсіби мақтанышының негізі ретінде аудармашының сенімділігі, жұмысына берілгендігі және этикалық ережелерін сақтауы болып көрінеді.

Сенімділік 1-ші дәрісте айтылғандай, аударма ауқымында көп жағдайда сенімділік тапсырыс берушінің талаптарын қанағаттандыру болып табылады: қажет мәтінді қажет түрде және қажет мерзімде аударма жасау. Аудармашы, осы талаптарды орындаймын деп кейде оған шешілмейтін міндеттер кездесіп тұрады, кейде талаптарды орындау өз басына зиян келтіреді, атап айтқанда, моральдық қиналу, жиі дене мен ақыл-ойды шаршатады. Егер негізгі міндеттер орындалатын болса, онда көптеген жағдайда аудармашы өзінің мамандыққа сай деңгей деп, басқа ойларды, болжамдарды кейінге екінші ретке жылжытады. Ол жедел жұмысты орындау үшін түні бойы отыруға дайын, сол үшін кездесуді кейінге қалтырады, не өз саяси не моральды сеніміне қарсы мәтінді аударуы мүмкін. Мамандық сенімділігі мен ұмтылысы жалғыз – бір терминді іздеп бірнеше сағат бойы отырады. Осы жұмсаған уақыты үшін қандай ақы алатынын білмесе де. Іс жүзінде ешқандай ақы алмайды, бірақ оларға өте маңыздысы барлығы дұрыс болғаны: дұрыс термин табу, дұрыс жазу, таңбалау, дұрыс тұжырым және дұрыс функциональды стиль болу керек. Тек қана бұны тұтынушы қалаған емес, егер бұны дұрыс істемесе, онда оның өз мамандығына мақтанышы зиян шегеді және жұмыс орындағаннан толық қанағаттану таппайды.

Мамандыққа берілгендігі

Бұл қасиет тапсырыс беруші үшін аса маңызды емес, бірақ аудармашы үшін аса маңызды, ол қандай мамандыққа байланысты одақтарға не бірлестікке кіргені, қандай аудармашылар конференциясына қатысты, қандай курстарды тыңдады, басқа

аудармашылармен қарым-қатынасты өз аймағында не өз тіл жұбында байланыста болып жүр, осының бәрі ол үшін керек. Кейде осындай мамандық бойынша белсенділік жақсы аударма жасауға көмек етеді, бұл тапсырыс беруші үшін маңызды, осылардан кейін аудармашы өзінің үлкен сенімділігін сезініп, жайлылықты сезіп, өзінің орнына сайлығын сезінеді, ол іш пыстыратын, қайталанатын не аз төленетін тапсырмаларды орындағанда моральды қолдайды.

Аудармашылар туралы кітаптар мен мақалаларды оқу, әріптестерімен аудармалар туралы әңгімелесу, лингвистикалық өзгерістермен байланысты мәселелерді талдау және үрдістер туралы шешім қабылдау, тапсырыс берушінің талаптары не ақы төлемеумен байланысты мәселерді әңгімелеу, аударма туралы конференциялар мен курстарға қатысу, өз саласындағы техникалық жаңалықтармен танысу, жаңа бағдарламалық және аппараттық қамтамасыз етуді меңгеріп, оны сатып алу – осының бәрі аудармашы өзін басқалардан оқшауланған, ақыны төмен алушы және жолы болмайтынын сезінбей, өзін нақты маман, басқа да нақты мамандармен қарым-қатынаста, оларды да өзі сияқты көп мәселелер тоғандыратынын біледі. Әріптестерімен белсенді қарым-қатынас жасау сенімділікпен қарсы тұруға мүмкіндік береді, тұтынушы мен жұмыс берушілерді, ағартушылықпен айналасып, іштен риза болмай, олардың талаптарына үн-түнсіз бағынбайды.

Бұл жағдай тапсырыс беруші аудармашыға қалай мұқтаж болса, аудармашы да оларға мұқтаж, оларда аудармашыға керек ақша бар; ал аудармашыда оларға қажет аударма алатын қабілеті бар. Олар осы аударма алу қабілетін сата алады да, күшпен сенімділігін сезінеді, амалсыздан кезкелген шартқа келісіп, жағдайларға бағынып, өзін кеміту жағдайына түспейді.

Этикалық ережелерін сақтау

Аудармашының этикалық нормаларын анықтайды: алғашқы мәтінді бұзу – этикаға жатпайды. Бұл шектеу дәлелденбеген қатаң болып, тіпті тапсырыс берушінің көзқарасымен есептегенде, көрінеді: көптеген жағдайларда аудармашыға алғашқы мәтінді белгілі дәрежеде бұзуға тұра келеді, мысалы теледидарға арналған материалды, балалар кітабының **не жарнама науқанының** материалдарын өзгертіп жасауы.

Аудармашының көзқарасымен этикалық нормасы әлде қайда күрделі болып саналады. Мысалы, егер тапсырыс беруші сізге, сіздің ойыңызша, адамды кемітетін аудармаға тапсырыс берсе, не істер едіңіз? Басқа сөзбен айтсақ, егер маманның әдептілігі (ақы төлеушіге адалдықты сақтау) өз басының әдептілігімен (саяси не моральды сеніммен) қайшы келсе, не істейсіз? Феминисткаға не істеу керек,

оған тапсырыс беруші ер адамның шовинизмі туралы мәтінді аударуға тапсырыс берсе не істейсіз?

Қандай әрекет неонационалды мәтінді аударуға алған либерал жасайды? Егер адамды қоршаған ортаны сақтау сұрақтары алаңдатса, химия компаниясының жарнама материалы, табиғатқа жауапсыз қараған болса, аударар ма едіңіз? Аударма саласында әзірше сырт көзқарас үстем болып тұрғында, мұндай сұрақтар қойылған жоқ, қойылуы мүмкін емес. Аудармашы тапсырыс беруші неге тапсырыс берсе, соны аударды, оны тапсырыс берушіге қалай қажет солай жасап береді. Аудармашының өз көзқарасы аудару процессіне ешқандай қатысы жоқ.

Бірақ бұл сұрақтарды, іштей қарағанда, қоюға болады. Аудармашылар – олар да кәдімгі адамдар, өз ойлары, сенімдері, болжамдары мен сезімдері бар. Егер аудармашыға үнемі аударуға жаман, өрескел мәтіндер берсе, ол өзінің жиіркенішін бірнеше аптаға басып, шегеріп қоюы мүмкін, тіпті айлар, тіпті бірнеше жылға шегеріп басуы мүмкіні, бірақ мәңгі бақи емес. Аудармашы да басқа мамандар сияқты өзі істеп жүрген жұмысты мақтан тұтады. Егер өзінің жеке басының сенімі мен әдептілік талаптарына, сырттай мамандығына әсер ететін сезім, жұмысына мақтаныш ете алмаса, онда қандай жағдайда және қайда жұмыс істейтінін шешеді. Қазіргі уақытта аудармашылар өзінің мамандық бойынша қызметін өзінің моральдық принципімен келістіруге тырысады.

Мысалы, Квебектен феминистка аудармашы Сюзан Любиньер-Харвуд бұдан бұлай ер адамдар жазған құжаттарды аударуға алмайтынын айтты: осындай мәтіндерді аударғанда оның мазмұнын ер адамдар тұрғысынан әңгімелейтінін, ал оған жеке тұлғасын басып тастауы жеркеніш тудырады. Әйел адамдар жазған әдеби шығармаларды аударғанда, ол, Сюзан, бар күшімен тілдің мәдени мақсатын қалыптастыруға тырысады, әйел адамдарға бағыттайды.

Аудармашы Сюзан Любиньер-Харвуд “Писака-диверсант” кітабында оңтүстік америка жазушыларының шығармаларын аударғанда, авторлардың өздері отырғанда, ер адамның шовинизмі бар жерлерін алып тастағанын жазады. Бразилияда тұратын ағылшын аудармашысына, жергілікті және халықаралық қоршаған ортаны қорғаушылардың жұмысына белсенді қатысқан, оған тұрақты жұмыс Бразилияда темекі шегудің зияны туралы жазылғандарды ағылшын тіліне аударуды сұрап, тапсырма береді.

Әр аптада фотокөшірмесі бар материалдар тобын алады, онда Бразилияда және басқа елдерде темекі шегудің зияны туралы жүргізілген ғылыми зерттеулер басылған. Темекі шегуге қарсы және

темекі индустриясымен күрескер бола тура, ол осы мәтіндерді шын ықласымен аударады. Мәтіндер салыстырмалы қарапайым, олар айналасы бір пресрелиздің кішкене жаңартуысы болып табылады, бұл жұмысқа өте жақсы төлейді.

Бірақ біртіндеп этикалық тұрғыда күдік туады. Ағылшын тілінде сөйлейтіндер Бразилияда темекінің зияны туралы жазылғандарға көңіл бөлетіндігіне, осы материалдары ағылшыншаға аударғаны үшін ақы төлейтін бай адамдар ма?

Сол адамды не ұйымды тек Бразилияда басылғандар қызықтырады, ондаған аудармашылар дүние жүзінде осы жұмысты орындайтын болар. Әр елде жергілікті аударма агенттіктері осы елде басылғандарды аудару үшін адам жалдаған шығар. Осындай жобаны ұйымдастырышы болып, тек қана АҚШ-пен Англияның ірі темекі компаниялары. Ол аударылған материалдарға аса мұқият көңіл бөліп, оқи бастайды. Әр жол арасында осы сұраныстар дүниежүзіндегі ірі темекі компаниялардан түседі, олар темекі жапырақтарын кептіру үшін мыңдаған акр тропикалық орманды, Амазонка бойында жаққан неокOLONиалистік корпорацияда тек қана ормандар экожүйесін бұзып қана қоймай және Амазонка бойындағы үндістердің экономикасын да бұзды. Осы ойлар, оның жұмысқа жиіркенішін туғызады. Себебі ол өз жұмысымен ірі темекі компаниясына көмек етеді, оппозиция соңынан аңдушылық құрады:

Бразилиялық темекіге қарсы топ басқызған 60-беттік кітапшаны аудармашыға жібереді. Оның негізінде жақсы зерттеулер, ол өте жатық тілмен жазылған, оны аудару оңай жүреді. Кітапша соңында темекі индустриясы топ жұмысына бөгет жасайды, сондықтан олар көмек сұрап жазған. Аудармашы кенеттен кітапша аудармасына: темекі компаниясы ақысын төлесе де, оны беру керек екенін түсінеді, топ компаниясының ауқымды табыс көзімен күреседі. Бұл тек қана өздерінің зерттеулер нәтижесін таратып қана қоймай, кітапшаны сатып еңбек ақы табуға да жағдай туғызады.

Аудармашы ұйымға телефон шалып, кездесу тағайындайды. Негізі оны заңдылық жағы алаңдатады, ол өзінің заңгерінен өзіне және оларға заңдылық қауіптілігі бар екенін анықтауды сұрайды. Кездесуде, оны, аудармашы оларға аудармасын беруге толық құқығы бар екенін айтады, аудармашы оларға дискетаны беріп, кетеді.

Аудармашыны заңдылық қудалауға түспейді, бірақ агенттік оған осындай тапсырмалар жіберуді тоқтатады. Бұл табыс көзі жазылып, мәңгіге кетті. Темекіге қарсы топта темекі компаниясының өз кісісі болғанға ұқсайды, себебі ағылшын тілде шығатын кітапша

дайын екенін ай өткен соң емес, апта өткенде, тіпті сол күнде белгілі болып отырған.

Бұл кең түрде, аудармашылар этикасының “ішкі анықтамасы қарама қарсылық тұдырады. Көптеген аудармашылар жеке тұлға не ұйым мүддесіне зиян келтіру, олар аударма үшін ақы төлейді, сондықтан нұқсан келтіру ыңғайлы болып көрінеді. Басқаларға, егер олар этикалық шешім қабылдау мүмкіндігінен айырылу жиіркенішті, өз қызығушылығы мен көзқарасы негізінде болса. Оларға Нюрнберг сотында эсэстілердің: “біз тек бұйрықтарды орындадық” дегеннің баламасы сияқты болып көрінеді, яғни этикалық нормаға қайты мәтіндер аударуды ақтамақ болады. Егер аудармашының моральдық принциптеріне тапсырыс беруші талабына қайта келсе, аудармашы өз принциптерін бұзбай және бұл да аштан өлмеуді ойлайды. Басқа жағынан аудармашы принциптерін бұзып, сонымен бірге өз жұмысын мақтан тұтады.

Табыс. Нақты мамандар өз жұмысын орындайды, себебі ол оларға ұнайды, олар оны мақтан тұтады, оларға өмір сүру үшін еңбекақы табу керек. Нақты аудармашылар ақшаға аударды. Көптеген нақты аудармашылар ойынша олар өз еңбекақысын табады, олардың еркінше мол еңбекақы тапқан дұрыс. Негізі бұны үш әдіспен орындауға болады: алғашқы екеуі қысқа мерзімді, ал үшіншісі – ұзақ мерзімді:

- аударуды тез орындау (тәуелсіз аудармашыларға маңызды);
- өзінің агенттігін ұйымдастыру, жұмысты басқа аудармашыларға береді (жобаға басшылығы үшін өз үлесін алады);
- ұзақ мерзімді стратегия (тұтынушыларды ағарту)

жұртшылыққа аударманың маңыздылығын түсіндіреді, тапсырыс беруші аударма үшін үлкен ақы төлеуге дайын болғаны қажет.

Жылдамдық. Түгел аудармашыларға жылдамдық пен табыс тікелей байланысты емес. Бұл тек тәуелсіз аудармашыларға (фрилансерлерге) тән. Нақты жағдай біршама күрделі, шындығында фрилансер (тәуелсіз аудармашылар) неғұрлым тез жұмыс істейтін болса, соғұрлым көп табыс табады. Бұл тек тапсырыс көп болғанда мүмкін: егер сіз жұмысты тез орындап, келесі тапсырысты алмайсыз, онда жылдамдықты көтеру табыстың көбеюіне жеткізбейді. Штаттағы аудармашыға жылдамдық пен ақша арасындағы байланыс маңызды емес. Олардың көбінен жұмысты жылдам орындауды күтеді, аудармашының штатты жұмысқа жарамдылығы, сол сияқты табысы жылдамдықпен байланысы күрделі болады. Оны ресми емес әдістермен асықтырады: оған телефон шалады, инженерлер, редакторлар, бастықтар және басқа риза еместер келіп кетеді, олар өз

тапсырмалары қолма-қол, ілезде дайын болуын қалайды, жұмыстың осы уақытқа дейін дайын болмауын түсінбейді. Бірақ штатты аудармашылар негізінен басқа компаниялар аудармасын орындайды, ал есеп бөліміне жұмыс істеген сағаттар туралы есеп береді. Бұл жағдайда айлық (айына 200 сағат, аудармашының айлық еңбекақысынан үш есе алады) ал норманы асыға орындаған аудармашылар үстеме ақы алады. Кейде агенттік норманы штаттағы аудармашыларға бекітеді.

Аудару жылдамдығы бірнеше факторлармен анықталады:

- а) мәтінді құрастыру жылдамдығымен;
- ә) мәтін күрделілік деңгейімен;
- б) аудармашының осындай мәтінмен таныстық шамасымен;
- в) аудармалар жиынтығын пайдалануымен;
- г) жеке басының жұмыс стилі мен болжамымен;
- д) жалпы жағдайы, жұмыстан шаршауымен.

а-б пункттері нақты: адам мәтінді неғұрлым тез құрастырса, соғұрлым ол аударуға жылдам бейімделеді; мәтін неғұрлым күрделі және өзгеше болса, соғұрлым аудару баяу болады.

в пунктін келесі бөлімде қарастырамыз.

д пунктін де анық: егер сіз стресс (ренішті, ашуланған) жағдайында жұмыс істесеңіз, сізге аз ақы төлейді, не сіздің еңбекті аз бағалайды, онда сіздің жан дүниеніздің жағдайы уәждемені әлсіретеді, ал сол өз кезегінде жылдамдықты төмендетеді.

Сұрақтар (г) пунктінде тууы мүмкін: Кім аударуды баяу жүргізуді жақсы көреді? Әр аудармашы мүмкіндігінше аударуды тиісті жылдамдықпен жүргізе ме? Шынтуайтқа келгенде, тұтынушы бізден не талап етпейді?

Біріншіден. Барлығы тұтынушы үшін бәрін аудармайтынын есте ұстау керек.

Екіншіден. Барлық тұтынушы үшін аударма келесі аптада қажет емес. Әдеби не ғылыми аудармаға тапсырыс берген академиялық баспахана аударма жылдам істелгенін қажет етуі, ал бұл “жылдам” мүмкін жарты жылды меңзейді, бір жылды емес, не бір жыл болуы, екі жыл емес.

Үшіншіден. Әр адам нарық талаптарына сай жұмыс істей алады және оны өз еркімен істемейтінін ескерген жоқ. Кейбіреулер асықпай аударуды жақсы көреді, өзін уақытпен шектемей, әр сөздің және тұжырымның мәніне рахаттанып, әр абзацқа бір сағат уақыт жұмсайды, келесіге көшпей тұрып әр фразаны жақсылап таңдайды. Бұндай адамдар тапсырыс берілген аударма үшін өмір сүруге қажет ақы таппайды, бірақ барлық аудармашылар істегені үшін ақы

алмайды, адамдардың барлығы аударма арқылы өмірге қажет ақы алмайды (таппайды). Басқа жұмысы бар, бай күйеуі не әйелі бар адамдар, өз жеке басының қаражаты барлар, өз қанағаты үшін аударуды баяулатуы мүмкін. Әдеби аудармамен ғалымдар мен оқытушылар жиі айналысады, олар ғылыми зерттеу жұмыстары үшін не оқытушылық үшін еңбек ақы аз алады, ал аудармамен бос уақытында аз ғана ақшаға не, осы мәтіннің қызықты, жақсы болғандығы үшін тегін айналысады. Бұндай жағдайда жылдам аударма беру қиянат болады.

Мамандандырылған аударма саласында жылдамдық қажет, ол осы саланың негізгі ерекшелігі болып табылады. Бір тәуелсіз аудармашы студенттерге кеңес береді: “Сіздер тез жұмыс істеңдер, еркін нан табу саласына, егер баяу жұмыс істесеңдер, онда штатты салаға барыңдар депті, бірақ ірі корпорация бөлімдері баяу қызмет істейтіндерге есептелмеген.”

Анық, дәлірек, былай деу керек: ”Егер сіз аударуды жылдам орындайтын болсаңыз, онда штатты салаға барыңыз. Егер өте жылдам аударсаңыз, саусақтарың компьютер клавиштарында ойнап тұрса, онда өз бетіңізбен жұмыс істеңіз. Ал егер баяу аударсаңыз, өзіңізге басқа жұмыс табыңыз да, аудармамен кешкілікте айналысыңыз.” Қалай? Ең қарапайым әдіс – жылдам болуға үйрену: Егер сіз он саусақ әдісін меңгермесеңіз, оны меңгеріңіз (өз бетімен емес, клавиатураға қарау керек, қарамай (соқыр) әдісімен жылдам басуға жаттығу үшін. Басқа факторлар (себептер) аударма жылдамдығына әсер ететіндері бақылауға келмейді. Күрделі сөздер не синтаксистік құрылымдарды аудару жылдамдығы тәжірибе мен жаттығуға байланысты.

Неғұрлым көп аударсаңыз, сіздің миыңызда із қалады, негізгі тілден аударма тіліне апаратын із қалады, сондықтан аударманың белгілі құрылымы алғашқы тілдегісі макрос ретінде компьютерде орындайды, қажет эквивалент сіздің саусақтарыңыздан экранға шығады.

Бұл сапалы шығару дағдысына байланысты, оларды басқа дәрісте қарастырамыз.

Ең қиыны өзіңнің бойыңа сіңген баяу аударудан арылу. Аударуды жылдам орындасаң, осымен ұнайды да, қобалжу артады, қанағаттану жоғалады және аудармашы тез шаршайды. Сондықтан аударма жылдамдығын біртіндеп көтеру керек, неғұрлым табиғи түрде болған жөн. Ол аудармашы тәжірибесі артқан сайын жылдамдықта артуы керек, әйтеуір қазір жылдам аударуды бастау керектігі болу керек.

Одан басқа, қалғандарында аударманы жылдамдығы оның әр түрлілігі жағымды. Өте шапшаң деген аудармашыда максималды жылдамдықпен күні бойы, бүкіл апта, бүкіл ай, жыл бойы жұмыс істей алмайды. Бұл жағдайды, тіпті зерттеу жұмыстарын жүргізу, интернетке кіру және мәтінді редакциялау жақсы да, себебі аудармашының жұмысын баяулатады: көптеген аудармашыға үзіп-жұлып жұмыс істеу жақсы болады, өзінің қабілетінен тыс марафонды аударудан ғөрі. Сіз максималды жылдамдықпен бірер сағат аударасыз, енді телефон шырылдап: агенттік сізге жұмыс ұсынады. Олар факс жібергенше аударуды орындай бересіз, одан кейін тағы үзіліс жасайсыз, жіберілген құжатты қарап, иә не жоқ деп жауапты телефон арқылы бересіз. Енді бір сағат жылдам аударудың, бірінші өңделмеген аударма дайын болады. Бірақ мәтінде оншақты сөз сөздіктен табылмай аударусыз қалады, сіз телефонды алып, факс не электронды пошта арқылы хабарлама жіберіп, аударманы білетін адамдарға іздеу саласыз. Телефон арқылы жауапты қолма-қол алуға болады, ал факспен электрон поштасы арқылы сұрақтарға жауапты алу үшін біраз уақыт тосасыз. Жауап тосқанда, сіз жаңа тапсырманы алып, максималды жылдамдықпен аударма бастайсыз (автоматты түрде дағдымен). Бір сағаттаң соң мұхиттың ар жағындағы досыңнан факс келеді, ол сізге қажет сөздердің мәнін тауып жіберген. Сіз аударманы тастап, факсты оқисыз. Бір сөз сізде күдік туғызады, сондықтан сіз интернет тізімге сұрау жібересіз.

Сіз тағы да компьютерге отырасыз, сосын барып таңертеңгі аудармаға өзгерістер енгізесіз. Бұл арада сіздің қарныңыз ашады да, ас үйге барасыз. Жылдам жеңіл-желпі ас дайындап, бір мезгілде факске қарайсыз. Одан кейін екінші жұмысқа максималды жылдамдықпен кірісесіз. Егер факс үндемей тұрса, үзілістің келісімді жерінде поштаны тексересіз.

Сізге ешкім жауап бермейді, кейбір сөз туралы айтысқанда, өзіңіз түсінетін сөз туралы көзқарасыңызды айтасыз. Одан кейін біраз таңертеңгі аударманы редакциялайсыз – енді іш пыстыратын , бірақ бәрібір істейтін жұмыс кешкі тапсырмаға кірісесіз.

Осының бәрі тиісті жылдамдықты қамтамасыз етеді. Сіздің ынтыңыз өшпейді. Осындай үзілістерден жұмыс табысы төмендейді, бірақ мамандық өмірі ұзарады.(ал аудармашы ұзақ уақыт ақыл- ойы дұрыс қамында болады)

Енді в пунктiне қайта ораламыз.

Аударма жиынтығы. Аудармашылар агенттінің көптеген аудармашылары жылдамдықты арттыру үшін бағдарлама қамтамасыз ететін ТМ-категориясын алып қолданады. Бұл бағдарламалар бірінші

кезектегі TRADOS Translation Workbench болады, DejaVu фирмасы жасаған Atril, IBM Translation Manager, Star Transit және SDLX – қымбат тұрады, мәтінмен жұмыс кезінде пайда келтіреді, оларда көп қайталанулар бар (мысалы қолдану ережелері), сондықтан ірі корпорациялық штаттағы аудармашылары пайдаланып жақсы көзқарас, қортындыға қол жетеді. ТМ-құралдары жаңа қызметтері жылдам істің жағдайын түсінеді және стильдің корпоративті бірлігін бірнеше сағаттан бағдарламамен жұмыс істегенде қол жетеді. Бірақ егер сіз өз бетімен жұмыс істесеңіз не өз бетімен жұмыс істеуге ауысқыңыз келсе, оны таңдау үшін жақсылап ойлап, қаражат жұмсауға дайындалыңыз. Егер сіздің жұмыста жиі қайталану кездесе, сізге ТМ көмегімен жылдамдықты көтере алмайсыз, бағдарламалық қамтамасыз ету жабдығына жұмсаған қаржыны қайтармайсыз. Егер аударма сізге көп шығын әкелсе, онда мұндай бағдарлама сіздің қаражатыңызға сай келмейді, сізге жұмсаған шығынды қайта қайтару үшін көп уақыт кетеді. Британ аударма институтының сұрауы бойынша тек 15 % аудармашылар ТМ-жабдықтарын қолданады, жылына 50 мың фунт алатындар, 40-50 % құрайды.

ТМ-жабдықтарын электронды формада мәтінмен жұмыс істеу үшін қолданады, егер тапсырманың көбін факс бойынша алсаңыз, онда осы бағдарлама сатып алуды кейінге қалдыруға болады (факспен келген мәтінді сканерлеу, оны бағдарлама көмегімен анықтау, оптикалық анықтау символдарын, мәтінге сонша қателер енгізеді, оны түзету үшін көп уақыт жұмсалады, аударма жиынтығын қолданғандағы пайдадан көп болады).

Аударма жиынтығын қолданатындарға ТМ-жабдықтары шығармашылық әкелмейді: ол тек қана табылған терминологиялық жұптарды басқаруға көмектеседі. Сондықтан әдеби аударма үшін, тіпті жарнамалық хабарламалар аудармасына қолдануға келмейді.

Бірақ барлық шектеулерге қарамай ТМ-жабдықтары аударма ісінде революция жасады, бүкіл дүниеге компьютер тарағанмен салыстыруға болады, ол 80-шы жылдарда болды және 90-шы жылдары Интернеттің шығуымен дәлме-дәл келеді. Көптеген агенттіктер аудармашыларға Традос файлын жібереді.(TRADOS агенттік өнімі болып табылады, тәуелсіз аудармашылар DejaVu бағдарламасын қалайды, оны олар DV дейді).

Көп агенттіктер жекелеген және толық сөздермен тұжырымдар (үзінділер) дәл келсе оның ақысын азайтады, (кейде толық беттер) жіберген аударуға арналған мәтіндерді дәл келетін жерлері толық

және берен-сараң толық қайталаыады, олар өткен аудармада кездескен не аударма жиынтығында болған.

Агенттіктер көзқарасына қарай бұл дұрыста: егер қолдану ережесіне аздаған өзгерістер енгізген, аудармашыға осы өзгерістерді мәтінге енгізуді тапсырады, сондықтан түгел мәтінге ақы төлеу қажет емес, себебі мәтіннің қысқа фрагменттерін аударады ғой? Аудармашылар агенттіктер жіберген жиынтықтарда сәйкессіздіктер бар екендігін айтады, өзгертуге жіберген аудармада өте көп қателер мен үйлеспеушілік болғандықтан көрсетілген жерді өзгерткеннен бүкіл мәтінді қайтадан құрастыруға тура келеді. Тапсырыс берушілер көбіне өзгерістерді көрсетілген жерлерде жасауды сұрайды, бірақ бұнда стильдің тұтастығы бұзылады да, анықтауда үйлеспеушілік туады. Нәтижесінде аудармашылар ТМ-жабдықтарының көмегімен жасалған құжаттарды редакциялауға тұра ма, жоқ па, соны шешуге тұра келеді.

Шындығында аудармашылар осындай жұмыстарды тұра тұтынушының өзінен алады және тұрақты негізде яғни алдыңғы аударманы, оны түзетуді өзі істейді. Осындай жағдайда ескі аударманы қайта құрастыруға төмен ақы төлеуге келіседі, өйткені әркім өз аудармасына жауап беруге дайын. Кейбір аудармашылар қандай жағдайда болмасын осындай тапсырманы алады, аударма үшін ақыға сағаттық ақы сұрайды. Бұнда тапсырыс берушіге тапсырма қымбатқа түседі, аудармашы мәліметтерін құрастыру кезінде, аудармашыға қайта тілекпен келгенде еңбек ақысы арзан болады.

Сонымен бірге аудармашылар қайталынатын жерлері бар жұмыстардың көлемділерін орындағанда, ТМ-жабдықтар өзін-өзі ақтайды, тіпті бірінші аптада кейде бірінші тапсырманы орындағанда ақталады. Алғашқыда кідіріс пайда болады, себебі бірнеше сағат бағдарламаны анық шығаруға жұмсалады, жиынтыққа терминдер енгізу, жұмыс параметрлерін келтіру тағы басқаларға жұмсайды. Одан басқа осындай бағдарламамен жұмыс істеу белгілі уақытты керек етеді. Енді өнімділік 20-25 % және оданда көпке артады. Аудармашылар үнемі жиынтықпен жұмыс істейді, онысыз ештеңені тіпті қарапайым қысқа фразаны да, ешқандай терминдер қолданбаса да, кішкене көріністі келешекте еске сақтау стимуляторы ретінде керек болып қалуын білуге болмайды.

Жобаны басқару Өз табысын көтеру үшін тағы бір тиімді әдіс – өзінің аудару агенттігін ашу: тапсырыстың біраз бөлігін басқа аудармашыларға беріп, өзіне белгілі үлесін жобаны басқарғаны үшін алады, тұтынушымен қарым-қатынасты да қосады, редакциялау, баспа жұмыстарын орындағаны үшін тағы тағысы. Агенттік иелерінің көбі

бірден еңбек ақыны көп таба бастайды, аудармамен айналасқаннан гөрі, тұтынушылар базасын жасау үшін уақыт қажет, көбіне бірнеше жыл кетеді. Агенттік иесінің жолы болса, ол үш-төрт есе аудармашыдан көп еңбекақы табады. Бірақ мұндай табысқа жылдар бойы, ерінбей еңбек арқасында қол жетеді, кейде эзер-мэзер біріне-бірі жетеді, кейде тапқан еңбекақы, табыс бұрынғыдан аз болуы мүмкін. Бұнда жансыз тұтынушымен, қамсыздандырумен тағысын тағымен кездесу мүмкін.

Мамандық беделін бекіту. Кейбір бизнес кеңесшілері қызмет көрсету арқылы олардың кейбірі аудармашылар қызметінен аз айырмашылығы бар болса да миллионер болған. Басқа кеңесшілер іс жүзінде түкте таппайды. Айырмашылықтың болуы ұсынатын қызметтер салыстырмалы құндылықпен қабылданудан. Неғұрлым қызмет құнды болса, соғұрлым компания қаражат оған көп жұмсауға бар. Көптеген кіші (тіпті ірілерде) компаниялар аударма қызметін жоғары бағалап, оған ақы төлеуге дайын болмай, аударуды өздері жасайды. Басқалары бөтен көмектің қажеттігін амалсыз мойындап, оған қазіргі баға бойынша төлегілері келмей, жұмысқа кезкелген арзан қол кісіні жалдайды. Аударма одағы мен қауымдастықтың мақсатының бірі – сол сияқты аударма ғалымдары, оқытушылар және курс оқытушылары аудармашылар үшін, аудармашылардың қоғамдағы рөлін үгіттегенде – әсіресе аудармашылардың табысын көтеру мәселесі болып табылады.

Қанағаттану(ризашылық) Көптеген аудармашылар “еңбек нарығынан” тез кетуі мүмкін, себебі қоғамда аудармашылар қызметі мен қана төмен ақыны ғана емес және аса жоғары бағаланбайды, ол ұзақ уақыт іш пыстыратын мәтінмен жұмыс істеу, қатаң орындау мерзімін қайтсе сақтауға тырысумен байланысты. Тіпті аудармашы үш аптада шаршап шалдығады деп көрінуі мүмкін. Кейбірімен осылай болады да.

Көбі ұзақ уақыт шыдайды, отыз жылдық еңбек стажы бар, өз жұмысына риза, міне өмір ынталандыруы – ризашылық қандай күшті. Мүмкін бұл адамдар жұмыстарын аса ризашылықпен істейтін шығар, басқаша оларды не аударуды жалғастыруға зорлайды? Байлық та, даңқ та, ұмытылмас. Олар аударған мәтін де емес. Олар өз жұмыстарынан қанағаттану алатын шығар.

Барлық аудармашыға оның жұмысындағынның бәрі ұнайды. Бақытқа қарай аудару қызмет саласының әр түрлілігі, сондықтан әр қайсысы өзіне ұнағанды таңдап алады. Кейбіреуі тұтынушымен қарым-қатынасты жек көреді, тек агенттіктермен жұмыс істегенді жақтырады, оларды аудармашылар басқарады, өйткені олар

проблемалардың арнайлығын түсінеді. Басқалар аудармамен қарым-қатынасты ұнатады, олар үйге сыймай, жалғыздықтан зерігеді. Олар үлкен корпорацияның аударма бөліміне штатына жұмысқа орыналасады не аударма агенттігіне не тіпті басқа жерге тек адамдар арасында жұмыс істесе болғаны, олар қарым- қатынаспен адамның ішін пыстырмайды. Кейбіреуі күнібойы аударумен айналысса, олар шаршайды. Олар өлең жазу үшін курстарға қатысу не бассейнде жүзу арқылы үзіліс жасайды. Не басқа табыс көзін табады, оған үш сағаттың бір сағатын не әр екінші күнді жұмсайды. Кейбір аудармашылар біркелкіліктен шаршайды, өйткені күнде бірдей мәтінді аударуға тура келеді. Олар мамандану саласын ауыстырады, белсенді басқа мәтіндер іздейді, өлеңдерді аударуға тырысады не көркем прозаны аударады.

Адам қалай өз жұмысын әр түрлі жасаса да, аудармашы мамандығы бір сарынды еңбек, одан ешқайда құтылмайды.

Қорытынды: осындай жұмыста ризашылық таппасаңыз, онда бұл жұмыста көп істей алмайсыз. Сенімділік, қажет терминді шаршап-талмай іздесеңіз, естігенді, сөзді еске қиындықпен түсірсеңіз, шыдамдылықпен өз аудармаңызды аяғына дейін қажет сапаға жеткізу – осының бәрі өте ауыр қызмет, сонымен бірге рахаттанудың көзі болып табылады. Жылдамдық туралы да осыны айтуға болады, аударуды максималды мүмкін ырғақта тек клавиштар сытырлайтындай. Рахаттану – баяу, ойланып нақты мәтінді оқу, ой елегінен өткізіп, өлшеп, әр түрлі аудару тіліндегі эквивалентті таңдау болады. Ойлау арқылы ең қызықсыз мәтінді түрлендіруге болады, техникалық құжаттарды поэмаға, ал ауа райы болжамын – өлеңге айналдыруға болады. Ең маңызды аудармашының дағдысы өз жұмысының әр бөлігінен рахат табу болып табылады.. Бұл аса әсерлеу болып табылмайды. Тапсырыс беруші көзқарасы бойынша бұл дағды маңызды емес: оған сенімді мәтін керек тез және арзан болуы керек, егер аудармашы мәтінді жиіркенішпен құрастырса, ол тапсырыс берушіні ойландырмайды. Жиіркенішті мәтін орындау аудармашыны тез шаршататыны тапсырыс берушіге бәрібір. Дүниежүзінде аудармашылар көп, егер біреуі шыдамай бұл мамандықты тастаса, босаған орынға алуға оншақтысы турады. Аудармашыларға бұл дағды ең маңызды. Жылдамдықта маңызды. Тез және сенімді аудармашы өз жұмысын жек көретін, не оны уақытты өткізуші ретінде қарайтындар көп жұмыс істей алмайды, бұрынғы аудармашыға жылдамдық пен сенімділіктің керегі не? Орташа аудармашыны қанағаттанарлық жұмыс сенімділікпен жылдамдықты көтеруге ұмтылады.

Жиіркенішпен іш пыстыру тіпті жоғары білікті аудармашыны жұмысты сенімсіз және немқұрайды істетеді.

Аудармашы өз жұмысынан қанағаттану алу керек, ол аксиомаларды есте сақтауы керек:

- аударма көп жағдайда сөзден гөрі, адамдармен байланысты;
- аударма адамдар істейтін жұмыспен байланысты; функциональды стильмен белгілер жүйесінен гөрі олар дүниеге көзқарасымен;

- аударма шығармашылық ойлаумен маңызды, мәтінді талдаудан гөрі;

- агниофоннан гөрі аудармашы актерге не музыкантка ұқсас;

- ортақтас, машиналық аудару жүйесінен гөрі, тіпті таза техникалық мәтіндер болса да, аудармашы ақын не жазушымен ұқсас.

Бұдан сөздер, стильдер, белгі жүйелері аударуға қатысты емес деуге болмайды. Бұлардың барлығы да маңызды. Аудармашы осы абстракцияларды кең ауқымды жалпы адамзат контексте ойлап, жұрттың айтуы мен істеуінің құрама бөлігі деп қарайды. Адамның аудармасы магнитофон құрылысымен машиналық аударма жүйесімен ортақтығы жоқ деп айта алмаймыз. Бұл ұқсатудың өзіндік пайдасы бар. Машинаның ұқсастығы аудармашының өкімділігін төмендетеді, оны есте сақтаған жөн, себебі механикалық қызметтен – адам қызметі қызықты. Машиналық аударма жүйелі, формалды келтіруді қолдайды, ол аудармашыға көмектеспейді, компьютермен жекпе-жек қалған тірі, бейнелеп, көрнекті түрде бейнелі ұқсастықтан айырмашылығы ешқандай әсер етпейді.

Қашан, келешек аудармашылар аудармада адамға жақын терминдер мен көркем кейіпкерлерді қолданса, мамандық өте қызықты болады.

Адамның қиялы өте қызықты болады. Егер сіз ішім пісіп түр деп өтірік ойласаңыз, сіздің ілезде ішіңіз пысады. Сіз машинамен деп ойласаңыз адамның сезімі жоқ, бос сөзді жасайтын компьютер десеңіз, сіз өзіңізді тіршіліксіз механизм деп сезінесіз. Фильм не спектакльде сіз басқа адамдармен бірге машина жүргізсеңіз, оған құжаттар аударсаңыз, айнала қарап қолға ұстасаңыз, кнопкаға бассаңыз, рычагын тартасыз да – сіз өзіңізді бастау сезінесіз.

“АҒЫМ” ҰҒЫМЫ

Өзінің “аутотеликалық тәжірибесі” қызметі туралы айтқанда, ол өз-өзінен сый беру болады кісілер бірдей сөздерді қолданады, қандай қызмет сапасы болса да. Суретшілер, спортшылар, композиторлар, бишілер, ғалымдар – бұл адамдар әр түрлі саладан, олар өздеріне қанағаттануды қалай алатындарын әңгімелейді, ең ұсақ бөлігіне

дейін қайта-қайта қайталап айтып береді. Бұл бірыңғай сөйлеушілік біздің ақылымыз ұқсастықпен ұйымдасқан деген ой салады және бұл ұйымдасу ерекше рухани жағдай туғызады, армандағандарын, оны мүмкін болса жиі қайталағысы келеді. Бұл жағдайды біз “ағым жағдайы” деп, терминді қолданып, олар нені сезінгенін түсіндіруін сұрадық.

Қабілеті мен мүмкіндігі “ағым жағдайы” пайда болу үшін адам міндетті түрде білуі керек, оның алдында белгілі мүмкіндіктер ашылады және оны пайдалану керек. Басқаша сөзбен, осы жағдайға жету үшін ситуация потенциялы мен адам дағдысының арасында баланс болуы керек.

“Потенциал” – дегеніміз адамға тиісті қимылдың кезкелген мүмкіндігі жатады: теңіз алабы, сөз үйлесіміне себеп, істі бекіту не біреудің достығын жеңіп алу – міне классикалық ситуациялар, олар көп адамды “ағым жағдайына” түсіреді. Бірақ кезкелген басқа мүмкіндік тиісті дағдылармен бірігіп аутотеликалық қызмет туғызуы мүмкін. Тек қана осы ерекшелік “ағым жағдайын” эволюцияның динамикалық күшін жасайды. Өйткені кезкелген қызмет оны қамтамасыз етеді, бірақ қандай болса да оны ұзақ қолдай алмайды, егер үрдіс пен дағды күрделенбесе.

Мысалы, теннисші – ойыннан рахат табады, ол осы рахатты мүмкін болса жиі сезгісі келеді. Ол неғұрлым көп ойын ойнаса, соғұрлым ойыны жақсы өтеді. егер ол өзі деңгейлес теннисшілермен ойнауды жалғастырса, оның іші пысады. Осылай әрқашанда болады, потенциал ситуациясы шеберлігінен асып түседі. Тағы да “ағым жағдайын” сезіну үшін күткен рахатты сезінуге, ол әлде қайда мықты бәсекелес табу керек. “Ағым жағдайында” қалу үшін өз қызметін күрделендіру керек, оны жаңа дағдылар мен жаңа мақсаттар дамуы есебінен жасайды. Бұл тек теннис ойнағанда ғана қолданылмайды, оны бизнес сабағына, пианинода ойнағанда, отбасы өмірінде тағысын тағы.

Гераклит сөзі: бір түскен өзенге екінші рет түспейді. Әсересе “ағым жағдайына” қолданылады. Ішкі рахаттану динамизмі адамды өзін-өзі жетілдіруге ұмтылдырады. Спираль тәрізді күрделену адамдарды тіпті табынды рахаттанып бағатын бақташы, баласының ойынына риза болған ана не өзінің жасаған суретіне рахаттанған суретші – “ағымды” тұрақты бір жаңалықты ашу деп сипаттайды. “Ағым” адамдарды өзінің өсуіне итереді, әр уақытта жаңа мақсатқа ұмтылуға бағыттайды, өз қабілетін жетілдіреді.

3 Аударма қоғамдық қызмет түрі ретінде

3.1 Аудармашыға қойылатын талаптар

Аударма қызметі – аса қиын, жауапты қызмет. Ол аудармашыдан ең алдымен шынайы болуды, ғылыми ұстанымдарға бойсынуды талап етеді:

1) аудармашы болған адам ең алдымен аударатын өзге тілді жетік білуі қажет. Сонымен қатар өзінің ана тілін толық білуі, лексикалық қорының бай, бейнелеу қуаты күшті болуы керек. Түпнұсқаны толық түсіну оны дәл бейнелеу аударманың сапасына кепілдік етудегі негізгі шарт болып табылады. Аударатын өзге тілді толық білмеген жағдайда бұл мақсатқа жетуі мүмкін емес. Ал егер өз ана тілінді жақсы білмесең, түпнұсқаның мазмұнын дәл бейнелеп, түсінікті, жатық етіп жеткізе алу да қиын. Бұл 2 шарттың қайсысы кем болса да аударма сапасы ақсап қалады;

2) аудармашы әр ғылымнан хабары бар, бұрынғыны да бүгінгіні де жақсы білетін, мол білімді адам болуы керек. Тар өрісті, таяз адамдар екінің бірінде қателікке бой алдырып, ұятқа қалып жатады;

3) аудармашы үшін өзге тілді жақсы меңгеру өзінің ана тілін толық білудің алғышарты екені шындық. Бірақ оның сыртында аудармашы болған адам екі тілдің бейнелеу жағындағы ерекшеліктерін де жан-жақты игеруден тыс, аударма теориясы мен оның шеберлік тәсілдеріне де атүсті қарауына әсте болмайды;

4) аудармашы идеялық және саяси жағынан саналы, теориялық білім жағынан сауатты болу керек. Аударма жұмысы қашанда тарихтағы және қазіргі кездегі алуан түрлі саясатпен қатысты болмай қоймайды. Әсіресе саяси теориялық шығармаларды аударғанда аудармашының бұл жақтағы білімі таяз болса, қателік көп кездеседі. Сондықтан аудармашы әрбір тарихи дәуірдің саяси жағдайына қанық болуы шарт. Сол дәуірдегі қоғамдық тәртіпті, саясат пен экономиканы, алуан түрлі ағымдар мен діндерді толық түсінуі, соларға қатысты атау терминдерді айқын білуі қажет. Өйтпегенде екінің біріне душар болады.

3.2 Аудармашы қоғамның бір бөлігі ретінде

Жоспар:

- 1) қулық (абдукция);**
- 2) аудармашы деп қылымсу;**
- 3) аудармашы қалай болуға болады (индукция);**
- 4) аударма әлеуметтік қызметтің түрі ретінде (дедукция).**

Аудармашылар тек адамдар болғанымен ғана емес сонымен қатар әлеуметтік қоғамда үлкен рөл атқаратындықтан социумның негізгі бір бөлігі болып табылады. Онсыз сен ешбір тілді меңгере алмайсың, аударма үшін берілетін төлемақыңды ала алмайсың, себебі оған тапсырыс беруші болмайды.

Барлығы білетіндей, аудармашылар – басқа адамдармен қарым-қатынас арқылы, өзіне ақша табады, сондықтан олар социумның негізгі бөлігі болып табылады.

Оған қарамастан, бұл факт ғалымдармен тек жуырда ғана бекітілген. Бұрында аударма тек мәтіндермен лингвистикалық жұмыс ретінде қарастырылған. Осы аудармаларға негізгі талап ретінде нақтылық болды.

70 ж. соңғы кезінде аудармаға деген көзқарас жылдам өзгерді. Бірақ ескі әдеттерден айырылу қиын болып табылған. Аударманың абстрактті лингвистикалық концепциясы бұрыннан келе жатыр. Әлеуметтік мінезді елемеу – ежелгі Батыстың дәстүрі, бірақ қазіргі қоғамға да оның әсері зор.

Қулық (абдукция)

Аудармашы деген кім? Ұзақ тәжірибелі аудармашылардың көбі біріншіден осы сферада жұмыс істеуді ойлаған да жоқ, тек уақыт өте келе, көптеген аудармаларды жасай отырып, олар өзін аудармашылар деп атай бастады. Сонда «аудару» және «аудармашы болу» арасындағы айырмашылық қандай?

Ең бірінші жауап- тәжірибеде. Аудармашының жаңа келгенге қарағанда кәсіби тәжірибесі болады. Аудармашының қалай және не айтудың кәсіби көзқарасы болады, сондықтан оның сөйлегені дұрыс болып табылады. Жаңа келген аудармашы өз ісінің маманы болуы үшін өзінің өмір сүру салтын түгелдей өзгертуге тиіс. Ол өзін маман ретінде көрсетуі тиіс, міне осында қулықтың элементі болады.

Аудармашы қалай болуға болады (индукция)

Ең негізгісі, бұл аудармашылар бірлестігі. Аудармашылар тілдердің және мәдениеттердің қалай қарым-қатынасатындығын біледі. Аудармашы – әріптес егер аударманы жасай алмаса, немесе уақыты болмаса оны басқа аудармашыға бере алады. Егер бір сұрақ туындаса олар бір- бірімен ақылдаса алады. Сонымен қатар олар интернеттегі электрондық аудармашылар конференцияларына қатысулары жөн. Юджин Найда «Аударманың мағынасы- мағынасын аударуда» атты мақала жазған. Оның мәні: аудармашы мағынасын табу үшін түпнұсканың мәтініне енеді, оны табады да аудару тіліне алмастырады.

Аударма әлеуметтік қызметтің түрі ретінде (дедукция)

Аудару теориясының негізгі және ресми себептерінің бірі аудармашылардың әрекеттерін бақылау болған. Теория аудармашыларды басқарушыларға толықтай бағындыруды көздеді. Басқарушылар (тапсырыс берушілер) үшін теория бұл толықтай және нақтылы аударманың нормативтік стандарттарының болуы мен дамуы.

Ал аудармашылар үшін бұл білімі, әрекеті, санасы жағынан кәсіби даму болып табылады.

4 Аудару процесінің психологиялық және лингвистикалық ерекшеліктері

4.1 Аудару процесінің психологиялық ерекшеліктері

Жоспар:

- 1) аудармашының ой-өрісі;**
- 2) аудармашының жады;**
- 3) декларативтік және процедурлық жад;**
- 4) интеллектуалды және эмоционалды жад;**
- 5) контекст, релеванттылық, бірнеше рет кодтау.**

Таңертен сіз жұмысқа кешіккенде, тістеріңізді тазалайсыз, аяқ киім бауын байлайсыз, пальто киесіз, әмиен мен кілттерді аласыз, үйден асыға шығасыз, машинаны ат алдырасыз, көшеге шығасыз осының бәрін екі минутта істейсіз, онда ештеңені ұмытпайсыз, бауларды шатастырмайсыз, кілтпен бірге қасық пен шанышқыны алмайсыз, үйткені бұл жұмыстарды сонша рет жасағандықтан сіздің денеңіз өзі не істеу керегін біледі.

Денелік еске сақтау мен аударма арасында маңызды қатар бар. Тәжірибелі аудармашылар тез аударарды, олардың аударғаны өте көп болғандықтан, жұмысында ми емес саусақтары қатысатындай көрінеді. Түпнұсқа тілінде таныс құрылымын анықтаған соң оның саусақтары клавиатура үстімен ұшып қозғалып лексикалық элементтермен толықтырылған, логикалық талдаусыз не саналы ойлаусыз аударма тілінде қалыпты құрылымдық эквивалентке айналдырады, автоматты түрде болғандай.

Таң қалған бақылаушылар, синхронды аудармашылар тіпті ойланбайтындай, кім бұлай ойланатына да күмәнданады. Жоқ, бұл мүмкін емес, аудармашыға сөздер мидың санадан тыс не түсініксіз бөлігінен өздері келетін тәрізді, бұл қабілет қарапайым адамдарда болмауы мүмкін. Тіпті үйреншікті, ойлы аударма тісті тазалау мен бауды байлаудан өзгеше болады. Кезкелген жағдайда аударма ақыл-

ой іс-әрекет, тіпті талдауды пайдаланбай, сапалы деңгейде орындалса да. Аударма – өте күрделі көп деңгейлі семантикалық өрістердің, семантикалық құрылымдардың, мәдени өзгешеліктердің, оқырмандар мен тыңдаушылардың әрекеттерінің психологиялық және әлеуметтік аспектеріне тез талдауын талап ететін процесс.

Тілмен жұмыс кезіндегідей, аудармада шығармашылық пен жаңашылдық үнемі болады.

Формалды мәтіндер аудармашылары ауа райын болжауында жаңа ситуациялар кездесіп, күтпеген қиындықтарды шешуге мәжбүр болады. Көптеген аудармалар өлшеусіз күрделі болады. Уильям Г. Кальвин “Ми қалай жұмыс істейді” деген кітабында жазған: Интеллект – не істеуін білмеген кезде қолданатын нәрсе. Көп нұсқалы таңдау кезінде сіз өмірдің оңай сұрақтарына дұрыс жауаптар тапсаңыз, онда сіз тапқырсыз. Бірақ интеллект шығармашылық аспект қатысатын, қолма-қол жаңаны табатын, әлде қайда үлкен нәрсе.

Бұнда жаңашылдық элементтерін пайдалы тауып, соны ұстап, дұрыс жауап мүлде болмағанда сара жол табысқа жеткізбегенде кіретін элементтер жатады. Ой-өріс импровизацияланады. Бұл көбіне джазды импровизация жан-жақты тексерілген шығармадай емес, ондайға Бах не Моцарт концерті жатады. Интеллект ой мен іс-әрекет кеңістігінде жан-жақты тексеруімен және импровизациямен байланысты. Біз аудармада қолданылатын интеллект туралы айтамыз. Оны тез, сенімді, өте қанағаттанушылықпен қолдануға үйренуіміз керек. Ол үшін аналитикалық қабілетін жетілдіріп, бір мезгілде оларды сублимирлеу, мәтін мен контексті тез және жақсы талдауға үйрену, адамдар, олардың көңіл-күйін жақсы, нақтырақ талдау, үйткені талдау қандай болса, солай жасалады. Біз үйрету кезінің күрделі процестерін зерттеуге тырысамыз, осы кезде жаңа келгендер тәжірибелі маманға айналды. Ол үшін аудару процесінің теориялық моделін қарастыру керек, сонымен бірге адамдар, тіл, әлеуметтік байланыстар, мәдени өзгешеліктерді де қозғайтын процесс.

Аудармашының жады

Аудару мәдени, әлеуметтік, мәтіндік жағдайларда үнемі өзгеріп отыратын, проблемаларға шығармашылық шешімдер қабылдайтын интеллектуалды іс-әрекет. Кейде интеллектуалды іс-әрекет ақыл-ойдың қабылдауынан тыс, түйсіксіз деңгейде келіп айқындалады.

Түйсіксіз ой-өріс – ол бізге ынталы, сенімді, тез аударуға мүмкіндік туғызады, яғни жинақталған тәжірибе, жадтың салдарынан пайда болған өнім, оны қайтадан алып және әр түрлі қолдануға мүмкіндік туғызады.

Аудармашылар жинақталған тәжірибені еске сақтап, керек кезінде оны күрделі аударма мәселелерін шешуге алу керек, бірақ ақпаратты жаттау арқылы іске аспау керек. Жад оқыту кезінде басқаша жұмыс істейді. Аудармашылар сөздер мен тұрақты сөз тіркестерін, стиль мен тонды, лингвистикалық және мәдени әдістерді меңгеруді аудару кезінде, оқу кезінде, интернеттен іздегенде, сөйлескенде және жай отырып өткенді ойлау кезінде де іске асырады.

Шет елде адамдармен сөйлескенде олар тілді үйренеді, ондаған сөздер мен адамдарды меңгеріп, еркін және шығармашылық адамдарға үйреніп, айналадағылар түсінетіндей сөйлеу арқылы еске сақтауды іске асырайды.

Баяндамашының сөздерін, жіберілген мәтінді аудару арқылы трансформациялық моделін меңгереді, бұл модельдер еске оңай сақталады, керек кезінде жеңіл және жай шығаруға болады. Олар белгілі сөздер мен орамдар клавиатурада саусақтар жылдам қозғалып, аударма экранда өз-өзінен пайда болатындай, немесе сөздің ағымын аудару тілінде ауыздан ерекше күш әсерінен шығатындай болады, ал бұл өзінің қабілеті екенін сезбейді.

Декларативтік және процедурлық жад

Мамандар жадты осы екі түрге бөледі.

Декларативтік – ол сіз таңертеңгі аста не жедіңіз не жұбайыңыз не сатып алуды тапсырғанын, яғни нақты оқиғаларды сақтайды және процедурлық жад поштаны қабылдауды, машинамен жұмысқа бару, яғни ойланбайтын әдеттерді іске асыруға көмектеседі.

Аудармашыларға жадтың екі түрі де қажет. Декларативтік жад бір кезде сөздіктен қараған сөздің мағынасын еске түсіруге көмек етеді, процедурлық оны аудару кезінде дұрыс пайдалануға көмектеседі.

Процедурлық жад аудармашыға түйсіксіз өңдеу үшін, ал декларативтік түйсікті үшін қажет.

Процедурлық жад аударуды тез жүргізуге, ал декларативтік пайда болған қиындықтардан болмайтын және ақылға қонғысыз аударуды жасағанда қолданады.

Интеллектуалды және эмоционалды жад

Ғалымдар жадтың екі түрін ажыратады. Гиппокамп арқылы жүйке жүйесін фактілерді тіркеу қолданып, ал мишық миндалина арқылы сол фактілерге біздің қатысымызды жазады.

Гоулмен жазғандай, мишық миндалина эмоционалды жад ояту оқытуға ықпал етеді. Бізге ұнайтын, қобалжытатындарды еске түсіру оңай және есте көп сақталады, ал немқұрайдылар бұлай сақталмайды. Нағыз, айқын еске түсіру эмоционалды болады. Бірінші сүйіскен,

үйлену тойы, баланың тууы, әр түрлі қуанышты не қайғылы жағдайлар, адам өмірін өзгерген кезеңдер. Аударудан қанағат алуды, білу, жаңашылдықты қабылдауға дайын болуды аудармашы қалыптастырады.

Контекст, релеванттылық, бірнеше рет кодтау

Еске сақтауды зерттеу, ақпаратты қандай жағдайда алғаныңызға, қаншама өмірмен байланыстылығы есте сақтаудың деңгейіне әсер етеді.

Контекст

Еске сақтау кезіндегі маңызды роль атқаратын ассоциациялардың қалыптасуына қоршаған ортаның құбылыстары мен объектілері маңызды, оларсыз, біз оқшауланған фактілерді ғана білеміз, контекст айналасында бір тұтастың бөлшегі болып табылады.

Жазып не әріптесімен сөйлескенде адамның контекстіне сөздер мен орамдарды енгізу автономды жаттаудан гөрі еске сақтауды жеңілдетеді.

Ақпаратты меңгеру тұрмыстық және мәдени жағдайда ассоциативті тізбекті құруға көмектеседі, сол ақпаратты қайтадан жасауды жеңілдетеді. Кейде, бір нәрсені сатып алуға бара жатып, жолда қандай зат екенін ұмытып қаласың, оны еске түсіру үшін қай жерде керек болса сол жерге қайта барасың. Зат қай жерде ұзақ уақытқа есте сақталса, сол еске сақтауды сілкіп, затты еске түсіреді.

Студенттер емтихан тапсырғанда оқыту процесі қай аудиторияда өтсе, сол аудиторияда студенттер жақсы көрсеткішке ие болады.

Бұл феномен жағдаятты оқыту, яғни белгілі ақыл-ой не физикалық жағдайда еске сақталса, онда ол сол жағдайда тез еске түседі.

Сыртқы жағдайларға қатыссыз, ауызша аудармашылар барлық жерде жұмыс істейді, сондықтан олар өздерін жұмыс жағдайларына бейімделуді қалыптастыру керек.

Жазып аударатын көп жағдайда орынға тәуелді. Олар офисте не үйде жұмыс орнын ұйымдастырады. Нәтижесін телефон, сөздіктер алуға жақын болғанын ғана емес, оны үй жағдайындай, жинақылығын да ескереді. Олар бұны әрбір жұмыс циклінің алдында орындайды, яғни керекті жан рахатын құрады, белгілі ритуалдарды қағаздар қабатын бірдейлеп, құжаттарды папкаларға салып, сөздіктердің беттерін ашып, қарындаштарды ұштайды, бұлар аудармашыны жұмысқа дайындайды.

Релеванттылық

Неғұрлым қызығушылық болса, соғұрлым оңай еске сақталады. Сіздің өмірге байланысы жоқ нәрсе бір құлақтан кіріп екіншісінен шығады.

Жасанды жағдайда аудиторияда аударғаннан, ақшаға аударғанға әлде қайда оңай үйренеді.

Сондықтан емтиханға сөздер жаттаудан гөрі, белгілі мақсатқа арналған, досына ақпарат хабарлау не аударманы аяқтау есте оңай сақталады.

Бірнеше рет кодтау

Неғұрлым көп сезім еске сақтауға жұмсалса, соғұрлым оңай еске түседі. Әр сөз, факт, жоба не басқа объект кодтау үшін қабылдаудың бірнеше каналдары қолданылады: есту, көру, сезу, иісін сезу, бұлар еске сақтауды комплекті қолдау тізбектерін қамтамасыз етеді және әлде қайда тиімді болады, бір каналды қолданса, бұлай болмайды.

Аудару – интеллектуалды іс-әрекет. Бұл жағдайда қандай интеллект қолданылады?

80-жылдары Хауард Гарднер интеллекттің бірнеше формасын зертеді. Оның айтуы бойынша, IQ-тестпен өлшенетін лингвистикалық және логика–математикалық интеллекттерден басқа, ең аз дегенде интеллекттің төрт түрі бар, мүмкін одан көп болуы.

Музыкалық интеллект (ой-өрісі) – үлкен шеберлікпен, ұсақ-түйекке көңіл бөліп, музыканы тыңдап, орындап және жазу қабілеті. Музыка интеллекті өте жиі математикамен байланысты, бірақ өзгешелігі бар.

Кеңістіктік интеллект – кеңістік объектілерін жасап, танып, айыра білу қабілеті және олармен қимыл әрекеттер жасап, скульптурада, биде, архитектурада, суреттерде тепе-теңдіктер мен тартыстар қарым-қатынасын жасап және сезу. Кеңістіктік объектілердің музыкалық, вербалды формаларының арасында жемісті аналогиялар жасап және өзгерту қабілеті, математикалық интеллектпен геометрия арқылы байланысқан, бірақ одан өзгешелігі бар.

Дене-қимыл интеллекті – қозғалыстар жасау және позаны жасау, әр нәрсені түсініп және көшіру (актер, шешендер интеллекті) жай, үйлесімді қозғалу (бишілер спортшылар, музыканттар интеллекті).

Жеке тұлғалық интеллекті не эмоционалды – қабылдау, айыру және эмоционалды жағдайды көрсету өзінің және айналадағының жағдайын көрсету, жеке бастағы, жеке адамдар

арасындағы интеллект, психоаналитиктер интеллекті, үлгілі ата-аналар, мұғалімдер, достар қабілеті, белгілі мақсатқа жету үшін басшылар, табысты мамандар интеллекті өзінің және айналасындағының энергияларын бағыттау қабілеті.

Логика-математикалық интеллект – объектілер дүниесін, олардың абстракты символдарын ұсынатын, топтастыру, қабылдау қабілеті (математиктер, философтар интеллекті).

Лингвистикалық интеллект – тыңдап, анықтап, өз тілінің арнайы конструкциясын құру және оны қолдана білу қабілеті (ақындар, жазушылар, мәтінді құрастырушылар, шешендер, шеберлі оқытушылар интеллекті), шет тілдерді меңгеру қабілеті, тыңдап, топтастырып, бір тілден басқа тілде жаңа конструкцияны құру қабілеті, олармен қозғалыс қатынастар жасау қабілеті.

Техникалық аудармашыларға кеңістіктік және логика-математикалық интеллекттердің жоғары деңгейлі болуы керек. Фильмді дубляждау және ауызша аудармашыларға дене - қозғалыс және жеке тұлға интеллекттерінің жоғары деңгейі қажет. Өлең лирикасын аудару үшін музыкалық интеллект қажет.

Соңғы кездегі педагогикадағы жаңалықтар арқылы әр түрлі көптеген қабілетті адамдар оқитындарын ашты.

Жақсы аудармашы әр уақытта қалыптасу кезеңінде болады, яғни аударуды жақсартуға үйренеді, шет тілді үйренеді, оның мәдениетін, аударматануды оқиды. Бұрын істеп жүрген және жаңа ғана аудармашылықпен айналысушы осыны әр уақытта білуі керек.

Бұл білімнің практикалық қолданылуы әр түрлі болуы мүмкін, өзіңіздің мықты жақтарыңызды анықтап, жұмыс ортасын қайта құрып, білімді максималды пайдалануға көмектеседі.

Аударманың тиімді іс-әрекеті мен белгілі жартылай түсінген іс - әрекеттердің арасындағы дәлелді байланысты аңғару қиын, мысалы радио арқылы дәл келетін музыканы таңдауды жатқызуға болады.

Бізге кәдімгі жағдайда өзімізге тәжірибе жүргізуге энтузиазм де, уақыт та жетпейді.

Кейде ерекше қабылдаумен танысқан диапазонды кеңітуге көмектеседі мысалы, сіз жаңа жағдайда тәуекелге, байқап көруге және қателіктер әдістерінен әрекет етуге бейімсіз, кәсіби тұрғыдан қарағанда ойланған, аналитикалық әдістерді еске алып, жаңаға осылай жауап беруге болатынын түсінесіз. Сіз қабылдаудың кинестетикалық каналға бейім екеніңізді білген соң, сіз қабылдаудың визуалды және аудиалды ақпарат алуды жетілдіресіз.

4.2 Аудармашының психолінгвистикалық мінездемесі

Жоспар:

- 1) орта, орта құрылымдылығы;**
- 2) аудармашының қабылдау стильдері;**
- 3) ақпаратты қабылдау каналдары;**
- 4) өңдеу;**
- 5) реакция.**

Орта. Оқушылар үшін олардың сабақтары физикалық немесе әлеуметтік ортада өтетіні өте маңызды. Төменде Йенсенмен баяндалған кейбір заңдылықтары берілген.

Тәжірибешілер мен теоретиктер

Оқу кезінде сіз қоршаған ортадан қаншалықты тәуелді боласыз?

Оқушылар-тәжірибешілер күш салуды қажет етпейтін, яғни кәдімгі немесе табиғи ортада жақсы оқиды, себебі оқу қабылдау түйсігімен тығыз байланысты. Олар күнделікті оқуға қатысып жүру мен кітап оқудың орнына өз қолдарымен танып білуді ерекше ықыласпен көреді. Тілдерді олар көбінесе шет елдерде меңгереді, тіл иеленушілермен тіл табыса отырып, олардың сөйлеуін тыңдап, өздері сөйлеуге тырысады. Дәстүрлі түрде өтетін шет тілдер, яғни грамматикалық ережелерге сәйкес болатын курстарында оқушылар өздерін нашар сезінеді. Керісінше бүгінгі кезде қолданылатын жаңа әдістермен, өз ішінде суггестопедия бар (тез оқытылатын курс (Lozanov, 1971/1992)), физикалық қабылдау әдісі (Asher, 1985) және табиғи әдіс (Krashen and Terrell, 1983). Аударуға олар аудару үрдісінде немесе саяхат кезінде үйренеді, және, әрине, әр түрлі арнайы терминология қолданылатын жұмыс орындарында болған кезде де үлкен тәжірибе алады. Олар академиялық теориялар мен түрлі дайындық курстарға қатысуды ұнатпайды, оның орнына практикалық немесе табиғи ортада болатынын жақсы көреді.

Теоретиктер (ортаға тәуелді емес адамдар) жасанды ортада жақсырақ үйренеді, яғни оқылатын нәрсемен тығыз байланысы жоқ жерде. Белгілі бір зат туралы ақпаратты біреуден біледі. Аудиторияларда отырып, кітаптарды оқып немесе басқа мәтіндік материалдармен жұмыс істеуді ұнатады.

Орта құрылымдылығы

Жұмыс, яғни аудару үрдісі кезінде, аудармашыға немесе аудармашының өз-өзіне қажетті орта түзу. Теоретиктер орта құрылымдылығының болуын қалайды, ал оқушылар-тәжірибешілер, керісінше, орта құрылымдылығын қажет етпейді.

Ақпаратты қабылдау каналдары

Миға сенсорлық формамен ақпараттың жетуі де маңызды болып табылады.

Нейролингвистиканың бағдарламалау психотерапевттік әдістемеге сүйеніп, Йенсен сенсорлық форманың үш түрін ерекшелейді, оларда біз ақпаратты көру, есту және кинестетикалық түрде қабылдаймыз және олардың әрқайсысында ішкі және сыртқы құрамалар ерекшеленеді.

көру арқылы		есту арқылы		кинестетикалық	
Ішкі типті	Сыртқы типті	Ішкі типті	Сыртқы типті	Ішкі типті	Сыртқы типті
визуал		аудиал		кинестетик	

1-сурет – Қабылдайтын ақпарат формалары

Көру арқылы қабылдау

Зерттейтін объект бейнесін не оның ойша елестетуін көру арқылы визуалдар үйренеді.

Кейде бір нәрсені түсініп және бағалау үшін абстрактты идеяның схемасын сызғанда жеткілікті болады. Олар көбіне жазатын сөзді ойша көргендіктен қатесіз жазады.

Фотографиялық еске сақтауы бар адамдар да визуалдарға жатады. Фотографиялық еске сақтауы аса болмайтын визуалды оқушылар да көрген сандарды, сөздерді және графикалық бейне суреттерді тыңдаған дәрістерден гөрі жақсы еске сақтайды.

Сыртқы типті визуалдар сөздерді басқа біреу жазғанда, не сол сөздерді өзі жазғанда жақсы еске сақтайды, олар басқа елде сағаттап көшедегі жарнамалар, мекеме аттарын оқиды. Қалыпты символдарды қолданып, ол сөзді транслитерация арқылы визуалды еске сақтауды жетілдіруге болады.

Бұндай адамдар ауызша аударумен сирек айналысады.

Егер аударатын мәтінде диаграммалар не суреттер болу керек болса, олардың болуын талап етеді.

Ішкі типті визуалдар. Бұл типтегі аудармашылар аударатын сөздер мен сөз тіркестерін көз алдына елестетеді. Егер кейбір механизм не процестер бейнесі жоқ болса, ойша бейнелерін түсіреді.

Егер аударатын сөз бен сөз тіркестерінің ешқандай көзге көрінетін бейнесі болмаса, мысалы математикалық мәтінде теңдеудің сыртқы түріне сүйеніп не басқа ассоциацияларды пайдаланып жасайды.

Есту арқылы қабылдау

Аудиалдар ақпаратты есту арқылы және айналадағы адамдардың ескертпелеріне ауызша жауап беріп, не ойша айтқан сөздерін де есту арқылы қабылдауға үйренеді. Олар оқу кезінде іштей диалог жүргізеді. Бұл туралы мен не білемін? Онымен айналасу тиімді ме? Бұнымен не істеуге болады? – деген сияқты. Олар өте керемет еліктегіштер, қалжыңдар мен әңгімелерді өте дәлдікпен есте сақтайды.

Олар сөйлесудің просодикалық ерекшелігіне көп назар аударады. Тон жоғарылығына, тоналдыққа, ритмге, дауыстың қаттылығына да көңіл бөледі. Еске сақтау процесі визуалдардан өзгеше, яғни уақыт бойынша сызықтық жайылған болады егер визуалды да еске сақтау идеяны бір көзқараспен, кеңістіктік бейнемен толық қамтиды, ал аудиалды еске сақтау біртіндеп іске асады, адамдар реттілігі күйінде осы ретпен қайталаынады.

Сыртқы типті аудиалдар бірдеңенің суреттемесін естігеннен кейін оңай еске сақтайды.

Бұндай оқушылар лингафон кабинетте басқа мәдениеттің табиғи жағдайларында оңай үйренеді, сол сияқты оқу диалогтары мен дискуссиялар кезінде өздерін еркін сезінеді.

Негізі олардың тиімді болуы аз қобалжытады, кітапта асты сызылғандардан гөрі, олар айтылып және естігенді керек етеді, оқу және жазуды керек етпейді.

Кейде оларға грамматикалық оқулықтар мен сөздіктер пайда келтіргенмен, көп жағдайда олар қажетсіз болады. Оларға акцентсіз, айтылуы жақсы болғаны маңызды болып табылады.

Оларға шетел тілінде сөйлесуден гөрі, өздері сол тілдің иесі ретінде сөйлегілері келеді.

Оларды көп жағдайда белгілі себептермен ауызша аударуға тартады. Жазбаша аудару жасағанда, олар алғашқы мәтінді және өз аудармаларын іштерінен не дауыстап сөйлейді. Сондықтан оларға фильмдерді дубляждау өте жақсы іске асады, олар актерлердің айтуында мәтін қалай шығатынын алдын ала естиді. Олар үшін жазбаша сөздің ритмі мен ағыны аса маңызды болады. Бірыңғай монотонды мәтіндер оларды тез жалықтырады, ал ретсіз, үзік- үзік мәтін болса, онда одан қозады не жиіркенеді. Алғашқы мәтін авторлары мәтін ритмін есепке алу тұрғысынан алғанда, не аудармаларының редакторлары аударманы түзеп, мәтін ритмін жойып, жібергендеріне таң қалады.

Аудармашылардың бұл категориясы егер ұжымдарда өздерінің ойлау әрекеттерін бейнелеп отыратындарға оңай сініп кетеді, оларға офистік іс-әрекет ұнайды, онда алғашқы мәтінмен бірнеше аудармашы жұмыс істей отырып, бір-бірімен кеңесіп, өз жазбаларын салыстырып, нашар жазылғандарды күлкі қылады.

Ішкі типті аудиалдар өздерімен сөйлесіп, оңай үйренеді. Тіл үйренуді олар лингафон кабинетінде, басқалармен сөйлегенде жақсы үйренеді, бірақ олар үнсіз жаттағандарын міндетті түрде дауыстап сөйлеуі керек.

Сыртқы типті аудиалдар тәрізді олар да тілдің иесі сияқты шет тілде сөйлеулері керек, бірақ ойша айтуға тәуелді болады, үнемі шетел тілінің дыбыстарын және интонациясын ойша жасап жаттығуы керек. Олар ауызша аударумен сирек айналысады, сыртқы типті аудиалдарға қарағанда, себебі баста естіліп тұрған сөзді дауыстап шығаруға ұмтылыстары әлсіз болады. Олар да ритмнің маңызына көп көңіл бөледі, үнемі аударманы және алғашқы мәтінді ойша қалпына келтіріп жасайды. Бұдан басқа олар жұмыс істеп отырып аса қатты емес аспапты музыканы тыңдайды және бір мезгілде аударумен бірге іштей монолог жүргізеді.

Үнемі үнсіз монолог ішкі типті аудиалды алаңдатпай, қайта оның жұмысының өте өнімді, өте ризашылықпен, тез орындалуына көмектеседі

Кинестетикалық қабылдау

Кинестетикаға іс-әрекетті орындау арқылы оңай үйренуге болады. Істің қалай орындалатынын анық білмей, іске кірісіп, орындау барысында білу үйренудің ұнаған әдісі. Жаңа құрылым сатып алған соң, визуал жұмыс істеуге басшылықтың схемасын қарайды, ал аудиал ережелер өз сөздерімен оқып, біртіндеп оларды түсінікті формаға келтіріп, қиыншылық болса, техникалық қолдау қызметіне телефон шалады, кинестетик приборды жұмысқа қосып, барлық кнопкаларын басып көреді. Кинестетиктер аз сөйлеп, көп істейтін адамдар. Олар өз эмоцияларына есеп береді, әр уақытта тексереді, осылай іске кіріспей тұрып жасайды.

Бірақ олар өз сезімдерін нашар көрсетеді, барлық құбылысты да аз дәрежеде көреді не барлығын ойластырып және дұрыс қортынды аудиалдар сияқты жасайды.

Тактильді-кинестетикалық оқушыларға затты қолға ұстау қажет. Олар денесімен үйретеді, қозғалыс пен жанасу арқылы іске асырады. Мұражайларда оларға қолдарымен ұстауға болмайды деп ескертеді. Олар экскурсоводтың ұзақ әңгімесін тыңдағаннан гөрі, экспонаттарды алыстан қарап тұруға шыдамдары жетпейді. Оларға

“Терезені аш!” деген фразаны айтқаннан гөрі, ол терезеге келіп, оны ашқанда, оңай жаттап алады. Ересектердің 15 % ақпаратты сезіну арқылы қабылдайтындығы дәлелденген.

Тактильді-кинестетикалық аудармашылар аудару процесі кезінде тілдік ағынды сезінеді аудиалдарғадай оларға да ритм мен интонация маңызды болып табылады. Олардың көзқарастарынша мәтінді аудару өз-өзінен жүретіндей, өз импульсы бола тұрып, адамдар тобынан не қағаз бетінен шығатын мәтіндер аудармашы денесіне еніп және өте жоғары күшпен саусақтарынан не оның аузынан ұшып шығады. Аудармашы жұмысын ауызша да, жазбаша болса да олар ағын бағыты деп қабылдайды, ал негізі аудару тіліндегі сөздер мен сөздер тіркестері эквивалентін жасау екенін білмейді. Қиын сөздер не сөз тіркестері ағынды тоқтатып не тежейді, ағаш түбіртегі не тар арна тәрізді. Осы категориядағы аудармашылар қиындықтармен кездескенде, сөздіктерге не синонимдер тізімін қарайды, бірақ олардың бар ұмтылысы ағынды қалпына келтіру. Алғашқы мәтінде пайда болған проблеманы анықтау және аудару тілінде оның шешуін табуға көмектесетін аналитикалық процестер маңызды, бірақ бұл процестер аудиалдар мен визуалдарға қарағанда, терең сублимирленген, сондықтан кейде оларда қиындықтар жойылып кеткендей не олар қиындықтардың шешімі басқа тыс жерден келгендей әсер қалыптасады. Белгілі сөздерді және сөз тіркестерін көз алдына елестету үшін қозғалыс пен жанасу терминдерінде оны жасайды олар өздері заттар алып тұрғандарын елестетеді, оны көтереді, айналдырады, салмақтайды, сипалайды ойша заттарға қозғалады, оны айнала не одан әрі қарайды.

Ішкі типті кинестетиктерге тілдің эмоционалды заряды маңыздылығы сондай, оқушылардың, лингафон курстарының дикторларының және кластастарының жасанды интонациясы, шетелдіктерге шамадан тыс анық еліктеп айтулары жалықтырып жібереді. *Джон кешікті* деген фразасы эмоционалды көркемделгені ашушандықпен, ұнатпаушылықпен, қайғырушылықпен не жасырын табалаушылықпен әсерлегені, оның деңгейіне қарай, оларды қабылдауға болады. Егер фраза сабақта бір ырғақты не магнитофонға жазуы айтылса, олар бұл тіл байланысы бар деп ойламайды. Сондықтан осы категория оқушылары тілді сол елде және осы тілді ана тілі ретінде қолданатын болса, үйренгенді дұрыс санайды.

Немесе оқылатын материал қойылым түрінде оқытылатын сабақтарда үйренеді. Осы категория аудармашылары ауызша аудармадан гөрі жазбаша түрінде орындайды, үйткені әр уақытта ойын айта алмайды. Сүйікті адамымен не досымен сөйлескенде, осы

тіл ана тілі болса. Олар тактильді-кинестетикалық аудармашылар ретінде қозғалысты сезеді. Аударма тіліне түпнұсқа тілінің тілдік ағымы өздігінен пайда болады.

Оларда сөздер мен сөз тіркестерін қозғалыс пен жанасу түрінде қиялдайды, бірақ олардың кинестетикалық образдары үлкен нақтылықпен бейнеленеді, сезімдерімен байланысқан, нақты тактильді тәжірибе түрінде болады.

Өңдеу

Әр түрлі адамдар әр түрлі ақпаратты әр түрлі өңдейді. Йенсен ақпаратты өңдеудің 4 түрін қарастырады:

- **контекстуальды-глобальды;**
- **дәйекті-нақтылау;**
- **концептуальды.**

Контекстуальды–глобальды типтегі оқушыларды кейде парашютшілер деп атайды, себебі олар барлық жағдайды түгелдей көреді, ұсақ-түйектерге көңіл аудармайды, ең маңыздысын, негізін меңгеруді көздейді, ал ұсақ- түйектерді содан кейін байқайды. Жаңа бір мағлұматты оқыған кезде, олар ең алдымен оның мәні мен байланысын, қандай салаға жататынын, неге арналғандығын ұғынады, тек содан кейін оларда бұл затқа деген қызығушылық пайда болады. Олар бірнеше жұмыстарды қатар орындауды қалайды, егер де бұл оларды қажытса, олар өзгерістерді қажет етеді. Ақпаратты өндеген кезде, олар өздерінің ішкі ойларына құлақ асады және дұрыс жауапты да содан іздейді. Контекстуальды-глобальды аудармашыларға көбінесе ұсақ-түйектер маңызды болмағандықтан, олар соттық отырыстарда қатысқаннан гөрі, визитерлермен жұмыс істеуді қалайды, ғылыми- техникалық аудармаларға қарағанда, көркем аударманы қалайды. Бұл топтағы аудармашылар ақшаны ойламайды, кейде олар кім төледі, ал кім төлемегенін білмейді. Олар көптеген сөздіктермен және де аударма үшін қажет құрал-жабдықтармен қамтамасыздандырылған, бірақта олар сөздіктерді жаңартуды ұмытып кетеді. Олар сөздің мағынасын интернеттен немесе достарына қоңырау шалу арқылы біледі.

Дәйекті-нақтылау Бұл типтегі оқушыларға оқылып жатқан үрдіс өте маңызды болып көрінеді, олар әрбір ақпаратты нақты орындайды. Карталарды, формулаларды, мәзірді және бақылау тізімді қажет етеді. Олар аналитикалық, логикалық, тура ойлауға, көбіне логика-математикалық ой-өріске ие. Барлық жұмысты нақты, сапалы орындауға талпынады. Бұл типтегі аудармашылар нақты мәтіндерді қажет етеді. Фрилансер жұмысына қарағанда, олар штатта жұмыс істеуді қалайды. Бұл адамдар алдын ала дайындалу үшін, ертеңгі күні

не аударатынын алдын ала білгілері келеді. Ауызша аудармамен айналысқан кезде олар конференцияларда алдын ала жазылған мәтіндерді алады.

Концептуальды немесе абстрактты

Концептуальды немесе абстракттыда оқушы мәліметті өте нақты өңдейді. Жұмыс істегенде олар әр түрлі қозғалыстарды, қандай да бір өмірге байланысты сөздерді қолданады. Бұл категориядағы аудармашылар аудармаға байланысты курстарды жек көреді, көбіне өздерінің тәжірибесін қалайды. Курстарда дайындалған кезде өздерінің жағымпаздығын танытады.

Реакция

Қоғамда біз әр түрлі ақпараттарға көңіл бөлеміз. Көптеген ғалымдардың ойынша, мысалы Бернис Маккартидің ойынша ақпаратты қабылдауда бізге көптеген факторлар әсер етеді. Йенсен болса фильтрацияның 6 түрін анықтады.

- **сыртқы және ішкі референция;**
- **сәйкестік пен сәйкестіксіз;**
- **импульсивті-экспериментальды немесе аналитикалық-рефлективті фильтрация.**

Сыртқы және ішкі референция

Бұл саладағы оқушылар қоршаған ортадан түсетін ақпараттарға әсер етеді. Олардың іс-әрекеттері әлеуметтік нормаларға сәйкес. Не істеу керек деген сұрақ оларға ата-анам менен қандай әрекеттер күтеді деген мағынада қабылданады. Мұндай аудармашыларға мәтінде нақты фактілер маңызды болып көрінеді. Өздік референттер өздерінің этикалық анықтамаларын тудырады. Бұған Эзра Паунд, Пол Блекберн мысал бола алады. Венути ойынша, аудармашы сыртқы референттен бас тарту керек. Мысалы, Барбара Годер, Сюзан Лобиньер-Харвуд, Мириам Диас-Диокарец және Сюзан Джилл Левил сияқты феминисттер ер адам жазған мәтіндерді аударуды тіпті де қаламайды, олар бұдан бас тартады.

Сәйкес және сәйкессіздік

Келісушілер сәйкестікке, ұқсастыққа, ұжымдыққа мән береді. Келісушілер эквиваленттік концепцияға сүйенеді. Олардың ең басты мақсаты аударманың эквиваленттік концепцияға неғұрлым жақынырақ болуы.

Келіспеушілер, біріншіден әртүрлілікке, сәйкессіздікке сүйенеді. Олар танымал фактқа және баяғыдан бері келе жатқан дәстүрлерге күдіктенеді.

Аударманың эквиваленттік концепциясы бейтаныс болуы мүмкін. Яғни бұндай аудармада көрсеткіш жоғары болмайды. Оларға тек қана жарнама немесе балаларға арналған аудармалар жатады. Эквиваленттілікті қажет ететін аудармалардан бас тартады. Мысалы, техникалық және медициналық мәтіндер. Бұндай мазмұнды мәтіндерде олар аударманың эквиваленттілік теориясына мән бермейді. Яғни өздерінің теориялық жұмыстарында аударманың эквиваленттік қасиетін жоғалтып, өздерінің ыңғайларына қарай аударды. Мысалы, Энтони Пим былай айтқан. Эквиваленттілік бұл-экономикалық түсінік және оған ешқашанда жету мүмкін емес. Яғни оны белгілі бір сома ақшаға, сәйкес мөлшерде етті сатып алумен салыстыруға болады.

Импульсивтік-эксперименталдық және аналитикалық-рефлексивті фильтрация

Нұсқаулықты оқудың немесе маманнан сұраудың орнына, олар жұмысқа кірісіп, көрсеткішке жетуді көздейді.

Импульсивті - эксперименттік аудармашылар ауызша аудармаға сүйенеді әсіресе синхрондық. Өйткені оларға даулы мәселелерді шешу ұнайды. Жазбаша аудармаларды да аударды. Филип Стратфорд өзінің еңбектерінде былай жазған: "Әрі қарай білетіндік – оқуды қызықтырмайды. Көбінесе жазушы мен ақындар өздерінің білмейтін жақтарын ашуға тырысады. Бұндай жол оқырмандарды одан әрі қызықтыра түседі. Аудармашының басты мақсаты оқырмандарға, аударған кездегі сезімді жеткізу".

Аналитикалық-рефлексивті фильтрацияны оқитындар ақпаратты баяу және байқап тыңдайды. Олардың ұраны "секірудің алдында, жан-жағына қарап ал" Аударудың алдында олар білмейтін нәрселерді сұрап алады да, одан кейін ғана аударуға кіріседі.

Аналитикалық-рефлексивті аудармашы жұмыс барысында демалуды ұнатады. Техникалық мазмұнды тексттерді аудару қиынға соғады. Аналитикалық-рефлексивті аудармашы көбінесе фрилансердің рөлін атқарады. Ұсыныс берушілер аналитикалық-рефлексивті аудармашыларды құрметтейді.

4.3 Аудару процесі

Жоспар:

- 1) тәжірибе мен әдет;**
- 2) абдукция, индукция және дедукция.**

Тәжірибе мен әдет. Біз адамның ішкі сезімінде жатқан көптеген жадтың және меңгерудің бірнеше түрлерін білеміз. Біз ақпаратты есте сақтаймыз және әрекеттің қалай орындалатынын білеміз. Егер де біз

қандай да бір ақпаратты есімізге түсіргіміз келсе, сол ақпаратты қай жерде қабылдадық, сол жерде оны еске түсіру бізге оңай болады. Ақпаратты пайдалана отырып, аударманың моделін жасай аламыз.

а) ішкі дүниедегі "ағым жағдайы" кезінде аудармашы ешнәрсе жайлы ойламайды, оның қолы мен ауызы ғана аударып жатқан сияқты болып көрінеді;

ә) аналитикалық ішкі дүниелік әрекет. Мұнда аудармашы синонимдерді ойынша іздейді, таныс емес сөздерді сөздіктерден қарайды, грамматикадан кітаптарды қайта оқиды.

Ішкі сезім аудармашыға ақша табуға көмектеседі. Ішкі сезімді мәтінде жеңіл жерлері болған кезде қолданады. Аударма механикалық үрдіс болып табылады.

Тәжірибелік және аналитикалық мәтін қалай сақталады және сұранады. Ішкі сезімде бұл әдетке айналады, ал аналитикалықта бұл әдеттен ауытқып декларативтік жадқа қайта оралады.

Әдет аудармашыға аудару үрдісін тездету үшін қажет, бірақ та олар жаңа бір әсерлерді қажет етеді. Ол аударманы ұнамды жасайды. Мұны Михайл Чиксентмихайи "ағым жағдай" деп атаған.

Американ философы, семиотика ғылымының негізін қалаушы Чарльз Сандерс Пирс сезгіштік, тәжірибе және әдет туралы айтқан. Олар триада деп аталады. Ең бірінші орынға ол сезгіштікті, екінші орынға- тәжірибені, ал үшінші орынға -әдетті қойды.

Пирс терминінде аудару процесі басталғаннан кейін аудармашы жаңадан келген болса, түйсік сезінуімен мәтінге кіріседі, бұл мәтінді қалай аудару, одан не болады, оған рақаттылық немесе қанағаттана ма деген сұрақтар туындайды, бірақ бірінші қиындықпен кездескеннен соң, әрі қарай жұмыс құрылымын жетік білгеніне көз жеткізеді. Жұмыс барысында, яғни индуктивті оқығаннан кейін тану мен қателер бойынша үйрене бастайды. Осыдан барып, Пирс терминін Карл Вейк жалғастырды. Ол аудару үрдісі нәтижесінде келесі білімдерін анықтайды:

- **аударма:** іс-қимыл, мәтінді дұрыс білмеу, түйсіктің көмегімен бір нәтижеге келу;

- **редакциялау:** істеген істі, яғни аударма жұмысты басынан-аяғына дейін қарап шығып, талдау, қателері болса осы аудару үрдісінде өткізіледі;

- **сублимация:** аудару үрдісі нәтижесінде аудармашы да өзіне сәйкес емес, яғни мүлдем басқа екінші мінезі пайда болады.

Жоғары аталған қағидалардың арқасында аудармашы өзінің принциптерін өзгерте алады.

Абдукция, индукция және дедукция. Аудармашының тәжірибесі жұмыс істеген процестің тұрғысынан әрине көбірек болып табылады. Оны толық суреттеу үшін, Пирс триадасын алуға болады. Оған абдукция, индукция, және дедукция жатады. Соңғы екі түсініктер логикалық ойлауға жатады: индукция- жекеден жалпыға, ал дедукция- жалпы жағдайлардан жеке шығаратын тәсіл болып табылады.

Осылардың екеуі жетіспейді деген оймен Пирс «абдукция» терминін енгізеді. Пирстің пайымдауы бойынша, не индукция, не дедукция жаңа ойларды болдырмайды. Олардың екеуі де стерильді болып табылады. Олардың екеуі де бастапқы материалмен жұмыс істеуді қажет етеді, индукция үшін бұл жекелеген фактілер, ал дедукция үшін жалпы принциптер (ережелер) болып табылады.

Пирс бойынша, абдукция – түсіндірілмеген фактілерінен болжамға әкеледі. Адам көбінесе көп жайттарға сүйенбей біріншіден болжам шығарады (бірінші қадам), кейін болжам индуктивті түрде тексеріледі (екінші қадам), дедукцияның көмегімен біз қорытынды жасаймыз (үшінші қадам).

Сонымен қатар Карл Вейк осыған ұқсас процестің жаңа түрін енгізеді. Ол да үш деңгейді аңғарады: вариация, таңдап алу және қорытындылау.

Эм Гриффин Вейктің ойларын жинақтап, өзінің «Қатынас теориясына кіріспе» атты еңбегінде өз ойларын жеткізеді. Бірінші сатыда сіз бір әрекетті жасайсыз, осыны Пирс абдукция деп атайды. Содан соң таңдау жасайсыз «біріншіден сезіну, ал кейін жоспарлау». Осы әрекет жоспарлаудың алдында жүреді.

Вейк теориясы бойынша, таңдауға жетудің 2 жолы бар: ереже және айналым. Айналымдар әр түрлі болады, бірақ олардың бәрі қажеттіліктер мен байқаудың нәтижесінде болады. Осыны Пирс индукция деп атайды.

Аудармашылар үшін ең маңызды нәрсе – үндесу әрекетінің икемделуі.

Және де үшінші деңгей – бұл қорытынды немесе бекіту болып табылады. Бірақ Вейк Пирске қарағанда, осы деңгейді соңғы деңгей ретінде қарастырғысы келмейді. Оның айтуынша, әр нәтижеден кейін жаңа әрекет пайда болуы керек. Осыны триада деп атайды.

4.4 Сөз мағынасы

Дәрістің тезисі. Абстрактті лингвистикалық құрылымдар мен мәдени келісімдерге қарағанда, адамға деген бейімделу әрқашанда тиімді және өнімді болып келеді.

Жоспар:

- 1) адамдармен қарым-қатынас;**
- 2) алғашқы сезімдер(абдукция);**
- 3) терең танысу (индукция);**
- 4) психология (дедукция).**

Аударма ең алдымен сөздермен байланысты. Олар қандай мағына береді және оларды қалай ыңғайлы қолдану керек. Сөздердің мағынасы адамдар бір - бірімен қарым - қатынас жасаған кезде белгілі бір мәнге ие болады. Австрия ғалымы, философы Людвиг Витгенштейн өзінің «Философиялық зерттеулер» атты еңбегінде: «Сөздің мағынасы – оның тілде қолданылуы» деген екен. Яғни адамдар сөзді қалай және қандай жағдайда қолданса, сөз сондай мағынада болады деген. Сөздер тәжірибеге байланысты болады. Кей жағдайларда біз сөздердің мағынасын білмесек, сөзді басқа бір адамнан естіп сөздің мағынасын ұғынамыз.

Адамдармен қарым-қатынас

Кәсіби болу үшін аудармашы өмір бойы қызықты адамдармен қарым-қатынас жасауы тиіс. Оларды танудан шаршамау керек. Біз сөздерді қалай қолданамыз, сөздерді естіген кезде, бізде сол сөзге қатысты қандай да бір елестер пайда болады. Не болмаса сол сөзге байланысты бір жағдайды немесе белгілі бір орынды еске түсіреміз. Егер де сөз бірнеше тұжырымдамалармен қызығушылық тудырса, онда бұл сөзді көптеген жағдайларда қолдана аласыз. Егер де тілді әр түрлі қолдансақ, аудармамыз да өте жеңіл және әсерлі болып келеді.

Алғашқы көзқарас (абдукция)

Абдукциялық танысу деп- ең алғашқы сезімдер арқылы адамды тану. Адамды толық танып білу мүмкін емес. Біз бір адаммен өмір сүрсекте, күнде-күнде кездессек те біз әр күн сайын оның жаңа жақтарын біле отырып, таң қаламыз. Адамды бір көргеннен танып білу мүмкін емес, осындай жағдайларда көбінесе келесі сөздерді естийміз. *Бұл ғашық бір көргеннен болды. Сол кезде менің денемді түршіктіретін бір нәрсе болды. Біз бір - бірімізді өмір бойы танитындай, тез ортақ тіл таптық. Неге екенін білмеймін, бірақ мен оған сенемін, және т.б.*

Терең танысу

Сіз адамдармен қарым - қатынас жасаған кезде , сол адамның жаңа жақтарын табасыз деп жоғарыда айтып кеткен болатынмыз.

- Агенттік нені қалайды? Неге ол дәл осы аударманы қалайды? Мүмкін ол тек қана бизнес емес, мүмкін ол лингвистикалық қатынас?

- Кім жазды? Неге? Аудармашы агенттікте жұмыс істеген кезде ол тапсырыс беруші туралы аз біледі. Хат әлде факс па? Басылған ба әлде қолдан жазылған ба? Аударма кезінде басқа адамдар қатысты ма?

- Бұл адамдар сіздің өтінішіңізді қабыл алды ма? Сіз сол адамға қарыздарсыз ба?

- Олар туралы мағлұмат бар ма?

Аударма кезінде аудармашы әр түрлі адамдардың сөздерін аударды. Соған байланысты мәтіндердің авторлары да өзгереді. Аудармашы осындай жағдайда қоғамға түсінікті болу үшін, және сырттай бақылау жасаған кезде аударма көркем болып көрінуіне талпынып, тырысады.

Түйсік туралы тағы да айтып кетсек. Даниел Гоулмен түйсіктің бірнеше түрлерін қарастырған екен:

- эмоционалды ішкі сезім- бір нәрсеге деген көзқарас;

- эмоционалды өзін-өзі ұстау- сіздің эмоцияңыз;

- эмоционалдық уәж- белгілі бір мақсатқа байланысты ынталандыру;

- эмпатия-біреудің эмоциясын түсіну;

- адамдармен қарым-қатынас- сіздің жағдайыңызға тәуелді адамдармен қарым-қатынас жасау.

Психология

Аудармашыға қажетті психологиялық курстар:

- өндірістік психология;

- жарнама психологиясы;

-оқыту психологиясы;

- проблемаларды шешу психологиясы;

- тіл психологиясы;

- топтық динамика;

- қабылданған шешімдер мен жағдайды ушықтырмаудың деңгейлік бағалауы;

- мекемелердің әлеуметтік психологиясы;

- әлеуметтік ерекшеліктер, әлеуметтік жанжалдар мен ақпаратты өңдеу;

- бизнес психологиясы;

- заңгерлік психология;

- тұлға аралық коммуникация;

-халықаралық қатынастарға байланысты курстар;

-халықаралық жанжалдардың әлеуметтік және психологиялық шешімін табу.

4.5 Аударма үрдісінің лингвистикалық ерекшеліктері

Дәріс тезісі. Аударма мен лингвистиканың байланысын келесі көзқарасқа сүйеніп қарастыруға болады: Аудармашы сөздерді емес, сөйлеу әрекеттерін аударды.

Жоспар:

- 1) аударма және лингвистика;**
- 2) аудармашылық лингвистика (абдукция);**
- 3) сөйлеу әрекеттері (индукция);**
- 4) аудармашы және сөйлеу актілерінің теориясы.**

Латынша аударманы басқа жеткізу түрлерінен, мысалы translation studii – «білімді жеткізу, «передача знаний» және translation imperii, «билікті жеткізу», «передача власти» ажырату үшін «тілдерді жеткізу» translatio linguarum, «передача языков») деген ұғымды қолданған.

Сабақта да, баспада да ең бірінші тіл мәселелері аударманы талдағанда қарастырады. Аударма жасай білуді сол тілде оқып, шет тілді түсінудің жетілген формасы деп қарастырған. Аударма теориясы салыстырмалы әдебиеттанудың, қолданбалы лингвистиканың, филологияның арнайы бөлімі деп саналған.

Аудару өнеріне оқыту басқа тілдегі тұтас мәтіннің, сөз тіркесінің, сөздің мағыналарын жеткізу айналасында қарастырылады. Аударма теориясының Цицерон кезінен (біздің заманымызға дейінгі бірінші ғасыр) бері тарихи негізгі мәселе- мәтінді лингвистикалық бөлшектеу, яғни аударманың негізгі бірлігі қандай болу керектігі. Егер сөз болса, онда аударма сөзбе-сөз болады, не сөз тіркес, сөйлем болса, онда еркін, мағыналық аударма пайда болады. Қазіргі заманның белгілі аударма теоретиктері – Дж. К. Кэтфорд, Корней Чуковский, Валентин Гарсия Йебра, Юджин А. Найда, Жан-Поль Вине және Жан Дарбельне, Питер Ньюмарк, Бэзил Хэйтим және Иан Мэйсон- бұлар лингвисттер, сондықтан көп жағдайда тіпті тұтасынан аударма тілмен жұмыс деп танылады.

Лингвистика өзінің бүкіл даму тарихында тек қана аударманың эквиваленттілігінен басқа кезкелген аударманың сенімділігіне қатысты. Соңғы уақытта лингвист–аударматанушылар эквиваленттіліктің тар аясынан шыға бастады. Егер адам тілді жақсы білсе, ал мәтін синтаксистік және семантикалық ережелерді қанағаттандырса, түсінуде қиындық тумайды.

Үйткенмен, көптеген жағдайлар кездеседі.

Сізбен таза бір тілде сөйлеседі шет тіл Б деп күтіп, оның орнына сізге басқа тілде айтайық, сіздің ана тіліңізде А сөйлесті.

Бұл жағдайда, қашан айтылып жатқан сөзді А тілінде екенін қабылдағанша, ол сөздер Б тілінде шатпақ, былдыр-батпақ шымшытырақ түсініксіз болып естіледі.

Бұндай жиі кездеседі, сіз басқа елде жүргенде, сізге біреу өз ана тіліңізде, өте сауатты және өте жақсы айтылумен сөйлесе де, сіздің басқа тілді естуге дайындалғаныңыздан, ол сөздерді қабылдау қиын болады.

Тіпті бір тілекті екі үш рет айтса да, сіз оған кешіріңіз, сіз қай тілде сөйлеп тұрсыз деп сұрауыңыз мүмкін. Сізге бұл ана тіліңіз деп айтқан соң ғана түсініксіз дыбыстардан сөздер құрылып, белгілі мағынасын түсінесіз.

Бір-біріне байланыссыз мәліметтерден секірмелі нақты болжамға өтуді абдукция дейді. Бұндай ана тілінде айтылғанды түсіну оңайдың оңайы болса да кездеседі.

Тілді сезінуді тежеуге бастапқы бірдеңеге ұмтылу немесе басқа алаңдату факторлары, мысалы досының, жұбайының сөздерін тыңдап, еске сақтап, бірақ мән мағынасын басқаны ойлағандықтан түсінбейсіз, қабылдамайсыз және онда шапшаң істелетін қарапайым күрделі болып, логикалық секірмелі абдукция қажет болады.

Қиын сөздің аудармасын қағаз және электронды сөздіктерден, таныстар мен достарына қоңырау шалып, олар білмесе де, электронды хаттар мен факстер жіберіп, агенттік пен тапсырыс берушіден көмек сұрап, аудармашы бірнеше сағат уақытын шығындайды.

Жұмыстың бұл бөлігі аудармашыға ұнаса да, ұнамаса да айналасуы керек, бұнысыз бұл мамандықта жұмыс істеуге болмайды. Себебі аудармашы жұмысында сөзге сағаттық жұмысқа қанша төлесе сонша төлейді, дұрыс сөз іздеу үшін материалдық ынталандырма жоқ. Ақшалай пайда жоқ болса да, кейбір себептер іздестіруге мәжбірлейді:

А аудармашы этикасы, кәсіби ынталану аударманы дұрыс, эквивалентті жасауға итереді

Б Өз жұмысына кәсіби мақтаныш, рухани қанағаттану

Аудармашы сөйлеу әрекеттерін өзгертумен айналысады.

Дж. Л. Остин кітабының атынан “Сөйлеу әрекеттерін қалай жасау” және тілді жан-жақты баяндау тіл дегеніміз сөйлеу әрекеттері деген сөздер алынған.

Француз заңгері өз кеңсесінде бір сөйлеу әрекеттер жасайды, жапон заңгері басқа сөйлеу әрекеттерін жасайды, ал франко- жапон аудармашысы құқық саласында маманданған біріншінің де, екіншінің де жұмыстарының жетістіктерін пайдаланған үшінші. Аудармашы бір сөйлеу әрекеттерін басқасына айналдырады.

Түпнұсқа тілін пайдаланып, алғашқы мәтіннің авторы сөйлеу әрекеттерін жасайды, ал аудармашының жұмысы, аудару тілін пайдалану арқылы, белгілі сөйлеу әрекеттерін жасау. Жұмыс барысында сөйлеу әрекеттері түбегейлі өзгеріске ұшырайды. Бұл өзгерістер шексіз әр түрлі сияқты көрінеді, тіпті оларды стереотипке келтіру мүмкін еместей көрінеді. Әр сөзді, сөз тіркестерін не сөйлемдерді жеке-жеке қарап, ойластырып, таразылап, айтылуына, естілуіне терең талдау жасау керек.

Осындай жолмен жұмыс жасағанда ұқсас трансформациялар әдетке айналады, біртіндеп стереотиптер қалыптасып, ал аударма оңай жұмыс сияқты көрінеді. Ондаған мың өзгерістерді индуктивті араластыруды қашан олар схемаға айналғанша, Карл Вейк бір қарағанда ретсіз болғанмен оларды реттеу үрдісі деп атаған.

Алғашында он – он бес шетел сөздерін баста сақтау қиын болғанымен содан соң сөздер есте қалғанын, бірақ олар жекелеген лексикалық бірліктер түрінде, олар ана тіліне белгілі түрде аударылады, сөйлемдер құрау қиынға түседі, Он – он бес сөздер белгілі сөйлемдерде қолданыла бастайды, егер басқа сөйлемдер пайда болса, олар абракадабраға айналады. Ондай ретсіздік ызаландырады да, оны реттегің келеді. Сөздермен жұмыс қашан олар мазмұнды болғанша жүргізіледі. Мағынасыз құрылымды көріп, аудармашы өз қатесін түсініп, жұмысты басынан бастайды. Сөздермен жүргізілген әрекеттер мағыналы екенін аудармашы өзі түсінеді және басқалар түсінеді.

Аудармашы бұған қалай қол жеткізді. Ол өз сөйлеу әрекеттерін белгілі реттілікке бағындыра, тапсырыс беруші оның аудармасын дұрыс тануына қалай жетті.

Негізінен бөтеннің мәтініне еліктеп жетті. Өзіне керектіні басқалар қалай жасағанын түсініп, соны өзі істеуге ұмтылады. Дәл сондай көшірме жасау мүмкін емес, әрбір көшірме кезінде өзгерістер болады, себебі әр адам жеке тұлға. Ол бөтеннің әрекеттерін жасағанда, қалай тырысса да бәрібір аздап болсын, басқаша екені байқалады.

Аудармашының сөйлеу әрекеттерінің аздаған өзгешелігі алғашқы мәтін авторының сөйлеу әрекеттерін қалпына келтіру екеніне айналасындағы адамдарды сендіру мақсаты тұр.

Мұнда басқаларға еліктеп, қандай сөйлеу әрекеттерін тапсырыс беруші аударманы дәл, нақты және кәсіби деп қабылдағаны керек.

Аудармашылар вербалды құралдардың көмегімен әрекеттер жасайды.

Аудармашының вербалды әрекеттерінің бар бағыты эквиваленттілікке ұмтылу болып табылады.

Тапсырыс беруші әр уақытта осыны талап етеді, ал аудармашы әр кезеңде тапсырыс берушінің талаптарын орындауға тырысады.

Эквиваленттілікке ұмтылу аудармашының маңызды сөйлеу әрекеттері болып табылады. Аудармашы сөздермен басқа да әрекеттерді жасайды нашар мәтінді түзетуге, оқырманға саяси не моралдық сабақ беруге, әсіресе үгіт материалдарын қажетті әсер туғызуға, жарнаманы не көркем шығарма аудармаларына тағысын тағы. Эквиваленттілікке ұмтылу аудармашының вербалды әрекеттерінің өте маңызды, аудармаға бағынатын, жалғыз әрекет емес. Аударма теориясын осыған ғана негіздеуге болмайды. Біз аудармашының лингвистикалық зерттеулерін оның жалпы кәсіби қызметіне қосуға мүмкіндік алдық, сол сияқты оның қызметінің саяси, экономикалық, мәдени контекстіне де қосады.

Аудармашы аударманың эквиваленттілігіне ұмтылу тапсырыс берушінің талаптарынан туындайды, өзінің кәсіби сенімділігін дәлелдеу үшін, жалпы мәдени нормаға сәйкестігін, мәтінде не болу керектігінің дұрыстығын іске асырады. Егер аударманы вербалды әрекеттер жиынтығы деп қараса, онда аударманың лингвистикалық жағы аудармашының нақты өмірдегі басқа да әрекеттерімен бір қатарда тұрады.

Тапсырыс берушіден не агенттіктен аударуға мәтін алғанда, аудармашы мәтін қандай, оның атқаратын қызметі, қандай белгілеріне қарап, тапсырыс беруші аударма сапасын қалай бағалайтынын түсіну керек. Британ жүйесінің бірліктерін метрлікке аудару, форматын өзгерту, айдың күнін басқа ай күнін тағысын тағыларын локализациялау қажеттілігін анықтайды.

4.6 Скопос концепциясы

Жоспар:

1) скопос концепциясы құруының негізгі пікірі басталар жерлері;

2) аудармаға әр түрлі көзқарастар ыңғайлары.

Аударма теориясымен байланысты скопос ұғымы алғаш рет Катарина Райс және Ханс Й. Фермеер еңбектерінде пайда болды. “Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie” шығармасында (1984) олар өз алдына жалпы аударма теориясындағы негізгі пікір басталар жерін құру мақсатын қояды. Осы мәселені зерттеу барысында ғалымдар лингвистикалық және мәдениеттанулық аспектерге, сондай-ақ мәтіндік лингвистикаға беттейді. Скопос

теориясын коммуникативті деп қарастыруға болады, себебі осы тұжырымдаманың аудармасы коммуникативті жағдай шеңберінде өтеді. Бұл коммуникация шеңберінің ерекшелігі оның ішіндегі екі мәдениеттің қатысуында жатыр.

Аударманы қарастырудың әр түрлі ғылыми және тәжірибелік тәсілдерін аудармашылық ойлаудың даму бойымен қарастырып, осы тәсілдерді біріктіретін маңызды фактор ашуға мүмкіндік болады, ол – аударманың түпнұсқасымен баламалылығы.

Баламалылығының белгілері лингвистикалық сәйкестіктен (аударманың лингвистикалық теориялары) адресаттардың реакциялық сәйкестікке (Ю. Найдтың динамикалық баламалылық теориясы), сондай-ақ аударма мен түпнұсқа функцияларының баламалылығына (функционалдық баламалылық теориясы) ауысады (Vehmas-Letho 1999).

Баламалылық ұғымы аудармаға коммуникативті және функционалды ыңғайы салдарынан күрделі мәселердің бірі болды. Ұғымының өзі өте күрделі және жан-жақты. Баламалылықтың типологиялық топтастырудың әр түрлі үлгілері бар. Қазіргі ұғым бойынша баламалылық кең мағынада түпнұсқа мен аударма (немесе олардың бөліктері) арасындағы байланысты білдіреді, дегенмен осы байланыстың сапасы бір мағыналы емес (Reiss & Vermeer 1986).

Коммуникативті және функционалды аударма теорияларының шеңберінде баламалықты ұғыну мәселесі ең алдымен осы ұғымның салыстырмалылығымен әрі баламалылықты эмпирикалық орнату мәселелерімен байланысты. Ұғымның осындай икемділігі теориялық негіздердің өзгеруіне әкелді, мысалы, функционалдық баламалылық теориясында түпнұсқа мен аударма арасындағы функциялардың сәйкестілігін талап етуінен бас тартты, себебі әр түрлі мәдениеттерде және жағдайларда мәтін функциялардың толық үйлесуі мүмкін емес екені айқындалды (Vehmas-Letho 1999).

Скопос теориясының көзқарасы бойынша тағы да бір маңызды ұғымдардың бірі – барабарлық (адекватность). Бұл термин түйсік контекстіндегі аударманың қызмет етуіне, яғни аударманың тілі мен рецепторлармен байланысына нұсқайды. Vehmas-Letho 1999).

Аудармаға әр түрлі көзқарастар ыңғайлары

Коммуникативті және функционалды аударма теорияларының арасында скопос теориясының пайда болуына дейін аударма ұғымы қарым-қатынас жасаудың екі фазалы әрекет ретінде түсінілді: аудармашы түпнұсқанылық мәтінді қабылдап, оны рецептор тіліне дайындап береді. Сонымен, бұл бір тілінен екінші бір тіліне кодтау болып табылады (Reiss & Vermeer 1986). Аударманың осындай түсінуі

Катарина Райс пен Ханс Й. Фермеер жеткіліксіз деп санайды, өйткені онда олар лингвистикалық сұрақтардан бөлінбейтін деп есептейтін мәдениет мәселесін жете бағаламайды. Бұдан басқа, жоғарыда көрсетілген моделінде аударма қызметінің түпнұсқа қызметінен ерекшелену мүмкіндігі жіберіліп қойылды. (Reiss & Vermeer 1986).

Катарина Райс пен Ханс Й. Фермеер өздерінің теориясында аударманы, ең бірінші, ауызша әрекет, нақтырақ айтқанда, ауызша трансфердің арнайы формасы ретінде қарастырады (Reiss & Vermeer 1986). Екінші, берілген әрекеттегі адресанттың пиғылын білдіру мақсатында Райс пен Фермеер аударма ұғымына хабарлау (информация) ұғымын енгізеді (Reiss & Vermeer 1986). Сонымен, аударма анықтамасы келесідей түсіндіріледі: аударма - бұл түпнұсқа тіліндегі хабардың ұсынуы туралы аударма тіліндегі хабардың ұсынуы.

4.7 Тезаурус (терминологиямен жұмыс)

Тезаурус қазіргі кезде келелі мәселелердің бірі болып саналады және аудармашылар оны өзгеше қатерлі қан сияқты әлсіреген болу қабылдайды. Сөздің синонимдік қатары өте кедей болып көрінеді. Мысал ретінде алатын болсақ жылқы деген сөз әрқашанда жылқы болып аударылады. Айтты деген сөздің орнына жариялады, ойды әдемілеп көрсету қолдануға болады. Чуковский өзінің шығармаларында сөздік қорды байыту мәселесін қозғады. Яғни сөздік қорды классикалық шығармаларды оқумен ғана байытпай, сонымен қатар синонимдік қатарды тауып және әр сөздің тиісті контекстте қолдануын білу қажет.

Яғни аудармашылар өздеріне сай тезаурусты құру керек. Бұл терминді лексикографиялық сөздікте қарасақ, "сөздік өзінің лексикалық мағынасын барынша қамтуға тырысады немесе бір тілдік сөздік" жоғарыда айтылған сипаттамаларды сипаттау. Ең толық сипаттаманы лингвистикалық сөздікте табуға болады. Бұл сөздікте екі негізгі сипаттаманы ескерген жөн:

1) сөздіктің лексикалық құрылымы толық қамтылған, бірақ ешқандай мысалдар келтірілмеген;

2) идеографиялық сөздік, оның ішінде барлық семантикалық қатынастар көрсетілген.

Бірақ та, бұл сөздікте тезаурус көбінесе өлі тілдерге ғана қолданылады. Ең бірінші сөздік 1972 жылы шыққан. Бұл сөздікте тезаурустың проблемасы лексикографиялық жақтан қаралған болатын.

Ағылшын ғалымы Питер Марк Роже 1852 жылы "Ағылшын сөздердің және тұрақты сөз тіркестерінің тезаурусы" атты кітапты шығарған болатын. Солженицин де "Орыс тілдің сөздігінің кеңейтілуі" атты кітапты шығарды. Ч. Лэйрд "Роженің сөздігі қазіргі кезде үлкен және уақыт өткеннен кейін үлкен болып саналады."

4.8 Коммуникация және оның түрлері

Коммуникация – ақпаратты жеткізу және қабылдаудың әлеуметтік шартты процесі, бұл және тұлға аралық және көпшілік қарым-қатынас, әр түрлі каналдармен коммуникацияның вербалды және вербалды емес құралдарымен іске асады.

Мәдениаралық коммуникация – әр түрлі мәдениет жеке тұлғалары мен топтар арасындағы қарым-қатынастардың әр түрлі формалардың топтамасы.

Коммуникацияға байланысты екі түсінік бар:

- **романтикалық** – үнемі эволюцияда болатын және айтушының шығармашылық энергиясымен анықталатын динамикалық тілдік феномен деп саналады (Вильгельм Гумбольдт, Александр Афанасьевич Потебня, Фослер);

- **структуралистік** – алдына ала тапсырылған модельдер бойынша белгілі конструкцияларды дискретті бекітілген бірліктер мен аса күрделі өзгерістерге ұшрамайтын тілде қолданылатын құбылыс (Фердинанд де Соссюр, Р. О. Якобсон).

Монологтық және диалогтық сөйлеу болады. М. Бахтиннің айтуынша, сол мүлде болмайды дейді.

Коммуникация – әр коммуниканттардың өзара кодтау мен өзара модельдеу процесі.

Тыңдаушы мен сөйлеушінің араларындағы ойларын жеткізуге болмайды. Тыңдаушы белгісіз жолмен өзінің когнитивті жағында арақатынасты азайтып, өзі ақпарат түзеді. Кооперативті өзара қатынастың арқасында әр организмнің мінез-құлқы екеуінде қолдауынан консенсус пайда болады.

Коммуникация бұл «**айтып тұрған саналар**» ара қатынасы деп саналады. Бұл термин академик М. М. Бахтинге тиісті. Кезкелген коммуникация «айтып тұрған саналар» ара қатынасы болады деген. «Айтып тұрған саналар» ұғымы бірнеше түсініктерге бөлінеді, солардың бірі тіл.

Үш түрлі ұғым:

1) тілдің гапамауық түсінігі бұнда кезкелген таңбалы жүйенің аталуы, сол сияқты олардың жиынтығы (музыка тілі, архитектура тілі) болып табылады;

2) тілдің кең түрдегі түсінігі – онда белгілі арнайы белгілер класстары, олар фонем, морфем, лексемдерден тұрады, яғни жалпы тіл не бірыңғай универсалды адамзат тілі туралы айтылады;

3) тіл нақты өмірде бар белгілілі жүйесі – кейбір социумда, кейбір уақытта және кеңістікте қолданылады.

Мәдениет

Куревичтің есептеуінше мәдениеттің 1000 көп анықтамасы бар:

1) мәдениет компоненттерден тұрады және сол компоненттердің жиынтығынан тұрады, дәл айтсақ білімнен, сенімнен, өнерден, адамгершіліктен, заңдар, салт-дәстүрден, қабілеттен және әдеттерден тұрады;

2) мәдениет туралы Ю. М. Лотман бойынша кең түрдегі түсінігі адам оның табиғи өміріне қарама қарсы мәдени тұлға деп түсінеді, табиғи өмір мәдениеттен тыс кеңістік деп қабылданады. Лотман мәдениет пен табиғатты бөлек қарайды. Бағалықтың категориясы рухани және материалдық мәдениеттің арасын бөлудің керек еместігін анықтады, себебі адам санасында материалды және рухани дүние арасында шек жоқ. Кезкелген материалды нәрсенің мәдени феномен түріндегі бағалығы оның сол социумдағы алған бағасымен не маңыздылығымен анықталады.

Мәдениеттің әлеуметтік және жеке анықтамасы адамдардың тұрмыстық қарым-қатынасы және жеке тұлғаның коллективтік тәжірибесін өзіне иелену деп түсіндіріледі.

Тұлға аралық коммуникация. Коммуникацияның жеке тұлғалық факторлары. Мәдениаралық коммуникация тұлға аралық түрде пайда болады.

Тұлға аралық коммуникация әр түрлі формада болады:

- **сызықтық** – хабар жіберуші өз ойы мен сезімдерін кодтап және оны хабар алушыға жібереді, осы шеңберінде әсер етеді. Яғни сызықтық бір бағытта жүреді, хабар жіберушіден хабар алушыға;

- **транзакциондық** – бұнда бірмезгілде ақпарат жіберу мен алу жүреді, яғни адамдар қарым – қатынастарын қалыптастырады;

- **интерактивті** мұнда кері байланыс бар, ақпарат алушының әсері мен өзара әсер етуі, шешуші фигура, ақпарат жіберуші, себебі ақпарат алушының әсері соған байланысты.

Кезкелген коммуникацияда мынадай тізбек түзеледі: **ақпарат жіберуші – кодтау – хабарлау – канал – декодтау – түсіну және қабылдау – ақпаратты алушы.**

Тұлға аралық және мәдениетаралық коммуникацияларда бір не бірнеше коммуникация аспектері басылым болады:

- **ақпараттық** – ақпарат алмасу;
- **интерактивті** – коммуникацияға қатысушылар бір–бірімен қарым–қатынасты белгілі мақсатта қатысады;
- **гносеологиялық** – адам танымдық түрде субъект және объект;
- **аксиологиялық** – қарым–қатынасты құндылықтар алмасу деп саналады;
- **нормативті** – белгілі қоғамда қабылданған этикетті, яғни қарым–қатынас мінез, стереотиптерін талдап не оқып білу.

Коммуникацияның негізгі мақсаттары ақпарат алмасу мен жіберу, өзіне қарым–қатынасты қалыптастыру, сол сияқты қоғам мен адамдарға да іс–әрекеттер, технология алмасу, эмоциямен алмасу, мінездің мотивациясын өзгерту.

Коммуникация міндеттері – ақпараттық, әлеуметтік, экспрессивті, прагматикалық қоғамдағы әр түрлі ситуацияда адамның мінезін регламенттеу серіктесінің, оның көзқарастарын, қойған мақсатын интерперцептивтеу

Коммуникацияның негізгі түрлері:

а) **ақпараттық**;

ә) **аффективті** – бағалаушы басқа адамның жағымды не жағымсыз сезімдерін көрсетуге негізделген. Аффективті бағалаудың негізгі формалары:

- этникалық алдынала;
- стереотиптері;
- жоқ барға сену;
- пайда табу көзқарасы сендіру;
- сыбыс;

б) **рекреативті** – ойын сауық қарым қатынастарының формалары қамтиды. Рекреативтінің негізгі формаларына дискуссиялар, конкурстар, жарыстар жатады;

в) **сендірушілік** – қандай болмасын іс әрекеттер ынталандыру коммуникациясына жатады;

г) **салт жораларымен байланысты** – дәстүрлі әлеуметтік қалыптасқан мінез–құлықты орындау және сақтаумен анықталады.

Қарым–қатынас стилі өте маңызды. Коммуникация процесінде ақпарат жіберу әдісі

Мәдениаралық коммуникация аясында он қарым–қатынас түрлері бар:

- **доминантты** – басқа адамның әсерін төмендету;
- **драмалық** – эмоционалды баяуды әсерлеу;
- **дауласу** – дәуекес не бір нәрсені дәлелдеу;

- **тынышталатын** – қоғамдағы және қоршаған адамдарда үрейді қорқынышты төмендету;
 - **әсерлеу** – сөйлесушіге әсер етуге тырысу;
 - **дәлме-дәл** – дәлдікке және ұқыптылыққа ұмтылу;
 - **аңғарымпаздық** – сөйлеушіні тыңдай білу;
 - **шаббытану** – вербалды емес құралды жиі қолдану;
 - **достық** – сөйлесушіні мадақтап әрі қарай қарым қатынасқа тарту;
 - **ашықтық** – өз ойын, эмоциясын, өз сөзімен көрсетуге ұмтылу
- Гуди Кунст, голандиялық ғалым: АҚШ-та көңіл болу, айтысу, әсер Жапонда тынықтандыру, драмалық, ашықтық қарым-қатынас басым.

Коммуникациялық жеке тұлғалық факторлары

Жеке тұлғаны сипаттау мен оның коммуникация процесіне әсер етуі формалды жеке бастық белгілер емес, ал жыныс, жас, отбасылық жағдайы болып табылады. Әйелдің, ерлердің, балалардың социумында өз ережелері бар. Бұлардан басқа коммуникацияға және психологиялық мінез-құлық жағыда әсер етеді.

Қарым-қатынасқа бейімделулігі адамның басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға тәуелділігі.

Қарым-қатынасқа бейімделуі темперамент типімен анықталады.

Байланыса білу – еш қиындықсыз байланысқа түсу және сендік негізінде өзара келісіммен қарым-қатынас жасау қабілеті

Коммуникативті сәйкестенушілік – бірін-бірі қанағаттандыру, жайлы жағдай туғызуға дайындық және жасау.

Бейімделушілік – өзгеретін жағдайларға ыңғайлы әсер ету, әдетке айналған ұғымдарды қайта қарауға дайын болу. Жақсы бейімделік контактқа түсудің жоғарғы сатысы.

Өзің-өзі бақылау – әлеуметтік адекваттылыққа жету мақсатында өзің-өзі бақылау, өзің-өзі қортынды жасау.

Жеке тұлғалық өзінің саналылығы – өзінің ішкі не сыртқы іс-әрекетін және әрекеттерін бағыттаудың тұрақты қасиеті жекетұлғалықтың үш аспектісі бар өзінің ойына және өзіне сендіру жекетұлғалық.

Жұртқа әйгілеу – өзі туралы басқа адамдардың субъектісін қабылдау әлеуметтік қорқыныш үрейлену басқа адамдар болғанда жайсыз сезіну әр категорияда бұл үш аспектке әр түрлі басымдылық болады.

Коммуникативті түсінік – әр және тұлғаға тән белгілі қарым-қатынасқа бағыттайды. Коммуникативтік түсінік жоғары болуы адам жалғыздыққа бейім, әлеуметтік оқшауда болады. Басқа сөзбен

айтқанда, тұйық, консервативті адамдар оңашалануға бейім адам нақты және берілген, әлеуметтік табысты адамдарға қарағанда.

Коммуникацияның жағдайлық факторлары

Адамдар қарым-қатынасы айналаның арнайы жағдайы не нақты әлеуметтік ортада болатын одан басқа бізге қарым-қатынасқа әр түрлі адамдар саны қатысқан әсер етеді.

Әлеуметтік топ екі не одан көп жеке адамдардың қызығушылықтары жалпы, нормалар мен бағалығы, өздерін сол топтың мүшесі сезінетін адамдар, бір адам әр түрлі топтарда болуы мүмкін от басы, студенттер, әр жыныстылар.

Коммуникация рөліне сәйкес әр адамнан белгілі типті не мінез-құлық моделі күтіледі. Әр түрлі коммуникацияда бұл типтер не модельдер әр түрлі болуы мүмкін.

Кез келген мәдениетте жыныстық түр роль атқарады. Жеке мәдениеттерде горизонталь байланыстар маңызды, ал ұжымда вертикалды байланыс.

Американдық психолог Берн әлеуметтік мінез-құлық формалары былайша жіктейді:

тұйықтық – адамдар арасында коммуникация болмайды шектелуі ситуация;

салт жоралары – ойлану салмағы жоқ әдеті, қайталанатын іс-әрекет . Салттар адамдар бір - біріне жақындаспай, уақыт өткізуге мүмкіндік туады қабылдау, марапаттау, қарсы алу;

уақыт өткізу – проблемалар мен жағдайлар туралы жартылайритуалды сөйлеу. Уақыт өткізу әлеуметтік бағдарламалынған, үйткені белгілі стильде және рұқсат етілген тақырыпта сөйлеуге рұқсат етілген бірін - бірі танымайтын адамдар қатысқан кештер. Достық қарым - қатынас және байланыстар мен танысуларды қолдауға мүмкіндік туады;

біріккен іс-әрекет мақсатқа жету эффектісі үшін жұмыста адамдар арасындағы өзара қарым-қатынас;

ойындар – өте күрделі іс-әрекеттер типі, онда әр жақ басымдылыққа қол жеткізіп, марапат алғысы келеді;

жақындасу – ойыннан бос іс-әрекет, адамдар арасында жылы қызығушылықпен байланысқан әрекет. Бұл адамдар қарым-қатынастың қалыптасқан формасы.

4.9 Мәдени орта

Дәріс тезисі. Мәдениет ерекшеліктері, оқу кезінде пайда болатын тәжірибе – аудармашы ойлағанынан әлдеқайда күрделі құбылыстар. Белгілі бір мәтінді аударғысы келетін аудармашы

неғұрлым тек пен мәдениет арасындағы қарама–қайшылықтарға терең үңіліп түсінетін болса, соғұрлым кәсіби жағынан олжалы табысқа жетеді.

Жоспар:

1) мәдени ортаны зерделеу;

2) қоршаған ортаға қарай өзінді кескіндеу.

Мәдени ортаны зерделеу

Аудармашылар атам заманнан бері әр түрлі мәдениет арасындағы ерекшеліктерге көңіл бөліп, олардың аудармаға тигізетін маңызын білген. Ежелгі Рим теоретиктерінің өзі мәдениаралық ерекшеліктер мен мәдениетті білумен байланысты мәселелерді мойындаған, ал аудармашылар болса, бұл қиыншылықтарға теоретиктер қалыптастыруынан бұрын тап болған. Қайта өркендеу дәуірінде мағынасына қарай аударылған аударма идеясын қолдағандар ортағасырлық сөзбе-сөз аудармашыларды мәдениет ерекшеліктері туралы білмейді деп кінәләған. Бірақ бұл шындыққа сай келмейді, өйткені ортағасырлық аудармалар өзінде мәдени және тілдік ерекшеліктерді жинаған.

Зерделеу ортасы болып табылған мәдени орталар мен мәдениаралық ерекшеліктерден басқа, реалии, яғни басқа мәдениеттің ауызша немесе ауызша емес тәсілдерімен анықтауға болмайтын, бір және тек қана жалғыз мәдени ортамен тығыз байланысқан сөздер мен қалыптасқан сөздер. Көптеген аудармалар жарамсыз болып қалды, себебі қандай жағдайда аударманың бейнелеп түсіндіретін аударма болу керек екендігін (жапон сөзі *wabi* «бүтіннен әдемілік беретін бір бөлікті алып тастау» дегенді білдіреді), қандай жағдайда аударма тілінде жақын аналогын іздеу керек екендігін (мысалы неміс сөзі *gemütlich* «ыңғайлы», «жайлы» дегенді, ал итальян сөзі *attaccabottoni* «тынышсыз адам»), қай жағдайда жаңа сөз жасау арқылы сөзбе–сөз аударма қажет екендігін (неміс сөзі *Gedankenexperiment* «ойдағы тәжірибе», *Weltanschauung* «дүниеге көзқарас»), ал қай жағдайда шетел сөзін сақтап қалу немесе транслитерация арқылы беру керек екендігін (санскриттан алынған «майя», «мантра», француздің *épater les bourgeois, savoir faire* т. с. с.) анықтау керек. Аударуға болмайтын және тастай қылып мәдени ортамен байланысқан реалийлер бүгінгі күннің өзінде де аудармашылар мен аудармаға үйретушілер назарын аудартуда.

Дегенмен, қазіргі кезде мәдени ортаны аударма теориясына салып зерттеудің жаңа бағыттары бар: мысалы, қоғамның мәдени ортаны қалыптастыруда қатысуына аса көңіл бөлінеді. Нақтырақ келетін болсақ, яғни идеологиялық түсініктердің бір не басқа бір

мәдениетті зерттегенде, сол мәдениет мәтіндерінің басқа тілге аударылатын аудармасында қалай байқалатынына аса назар аударылады. 1970 жылдар аралығында Израиль мемлекетінде және Бенилюкс мемлекеттерінің бір топ ғалымдарымен мәдени ортаның аудармаға тигізетін әсері туралы мәселе көтерілді. Ал 1980 жылдар аяғында бір топ ғалымдар отаршылдықтың жаңа замандағы аудармаға деген ықпалын зерттей бастады. Әсіресе, үшінші дүниежүзілік елдер мен дамыған елдер экономикасы мен идеологиясында ерекшеліктер байқалатынын есепке алып, аударма тәжірибесін де байқайды.

Басқа маңызды мәселені Энтони Пим былай қарастырады: «Мәдениет дегеніміз не?» Содан барып, Соссюрдің диахроникалық лингвистикасымен таныс адамдардың «тілдер арасында шекаранын болмайтынын» білетінін айтады.

«Бір мәдениеттің қайдан аяқталып, екінші мәдениеттің қай жерден басталатынын қалай анықтауға болады? Бұл шекараны анықтау барысында біреу математикалық теория арқылы, енді біреуі мәдениеттер қактығысуын шындыққа сыймайтын нәрсе деп түсіндірсе де, математика да, идеологиялық релятивизм де аударманың мәдениеттер арасындағы белсенді байланыстырушы буын ретіндегі рөлін теріске шығара алмайды.

Мәдениаралық жеке деп шегінен өткенде аударманы талап ететін шекараларды айтуға болады. Егер мәтінді аударманың көмегінсіз орыннан ауыстыра алатын болсақ, нәтижесінде бұл мәтін барабар қабылданатын болса, онда мәдени орта бірдей. Ал егер мәтінді аударатын болсақ, онда біз екі мәдениетпен байланысып отырмыз».

Мәтіндер кеңістікте (қағаз тасушы көмегімен, пошта арқылы, факс арқылы, электрондық пошта арқылы) уақыт бойымен (келесі ұрпаққа мұра ретінде қалады) орын ауыстырады. Мәдениеттер арасындағы айырмашылық ең басты автор мен оқырман арасындағы қашықтықпен өлшенеді; бұл қашықтықты аударма актісі деп белгілеуге болады: қазіргі ағылшын тілін иеленушілер Диккенсті түпнұсқасында оқиды, ал Чосер тілін болса Шекспир тілмен беру арқылы қазіргі кездегі мәнерге салады. Жалпы басқа мәдениеттің басталар шегіне жақындай бере, «ауыстырылған» мәтіндер анағұрлым түсініксіз болып келеді, соның нәтижесінде бізде өзіміздің әрекеттерімізден бас тартып, аударманы талап ету қажеттілігі пайда болады. Дәл осы кезде, Пимнің ойынша, біз мәдениеттер шекарасынан өткенімізді байқаймыз дейді.

Қоршаған ортаға қарай өзінді кескіндеу. Бұл анықтама небір қиындықтар туғызады. Отарлықтан кейінгі аударма теоретиктері

былай деген: мәтіннің бізге түсінікті тілде жазылғандығынан біз оны толық түсінеміз деп сеземіз, бірақ шындығына келсек, бұл мәтін біздің мәдениетімізден қатты ерекшеленетін мүлдем басқа мәдениетке жатады. өз ана тілі америкалық ағылшын тілі болса, ол ауыз екі ағылшын тілінен шатасады. Олай болса, шотландық немесе ирландық ағылшыннан ше ?

Әйел мен ер адам формальды түрде бірдей мәдениетке жатса да, барлық жағдайда түсінісе ала ма? Дебора Таннен ойынша, жоқ. Бұл ерекшелік үшін «гендерлект» терминін енгізді. Ал үлкендер мен кішілер бір мәдениетке (бір жанұяға) жата тұрып түсінісе ала ма? Иә да, жоқ та. Кейде біз өзіміздің түсіну деңгейін асырып жібереміз (негізгі түсірудің дереккөзі мәдениет ерекшеліктерін елемейміз), кейде, керісінше, жете бағаламаймыз - бір әлеуметтік топтың басқа әлеуметтік топ туралы қате түсінігінің арқасында адамдар арасындағы айырмашылықтарды асыра көрсетеміз.

Феминистік және отарлықтан кейінгі бағыттың аудармалары арқасында 80-ші жылдарда мәдениет пен мәдениаралық ерекшеліктер мәселесі бойынша, шектен тыс ішкі түйсік пен «абдукцияға» сену болмайтыны анықталды. Мәдениеттердің тоғысқан жерін бір бүтін және үйлесімді мәдениеттің өзінде кездестіруге болады. Доминантты мәдениеттердің басқа мәдениеттерді артқа шегіндіруі. Бұл тек қана артқа шегінгендер бойына күш жинап, сөз сөйлегенде ғана білінеді.

Нәтижесінде бір сөздің, сөйлемнің, мәтіннің мағынасына байланысты мәдениаралық интуицияның, абдуктивті болжамдардың болуына кәміл сенім туады. Қазіргі кездегі «дамыған елдің аудармашысы үшінші дүниежүзілік елде жазылған мәтінді аудару барысында ешқашан өзінің ішкі сезіміне сүйенбеуі абзал» деген әнұран аудармашылар конференциясында айтылып, сол сияқты мыналар мысал бола алады: ер адам әйел адамның жазған мәтінінің аудармасы кезінде өз интуициясына жүгінбеу керек.

Lantra L және басқа электрондық конференцияларда орын алып жатқан саясибиязылық туралы даулар көп аудармашылардың ызасын тудырды. Олар бұл тәсілді америкалық теоретиктерінің ойдан шығарып алғандары деп американдықтардың жаңалық ашудың шеберлігін мойындайды. Ал америкалық және канадтық мамандар интуитивті болжамдардың үшінші дүниежүзілік елдерден бастау алатынын білмесе, бұған сенуге дайын еді.

Бұдан біз өзіміздің лингвистикалық және мәдениеттік әдеттерімізбен қаншалықты тәуелділікте екенімізді және осы әдеттердің біздің қабылдауымыз бен болжамдарымызды қалай басқаратынын анықтаймыз. Интуитивті тәсілді қайта жасау өте көп

еңбекті керек қылатын және егер сіз өзіңізде тұрақты күмәнданушылықты тәрбиелегіңіз келсе, тым жағымсыз әрекет. Сонда кәсіпкер адамға тілдік сезімі бар жағдайда өзіне «мен өзім бірдеңе түсіндім деп сезінгенде, негізінен менің қателесуім мүмкін» деу өте қиынға соғады.

Алайда бұл сенімсіздік жолын жаңа ғана салып келе жатқан кез-келген аудармашының әрдайым қиын мәтін кездестіргендегі сенімсіздігінен ешқалай асырып ерекшеленбейді.

Мәтінді түсіну оңай емес, миға келген бірінші мағына тіпті сай келмейді, бірақ одан басқа ештеңе ойлап табуға болмайды. Бұл кездегі аудармашының әрекеті қиыншылық кездескен жерге үңіліп қарап отыру, біртіндеп авторға жұмысты қиындатқаны үшін, ал өзіңізге жеткіліксіз білім үшін, қиялдаудың жеткіліксіздігіне ызаланасыз. Бұл аудармашыларға өте таныс жағдай.

Бұл ызаның ең кемінде екі себебі бар. Біріншісі, егер кәсіби қоғам сіздің өз жұмысыңызды қиындатуыңызды талап етсе, сіз оны орындаудан қаша алмайсыз. Екіншісі, егер өзіңізге ұқсамайтын адамдарды сыйласаңыз, онда әдейі оларға ауыр тиетін сөздерді қолдана бастайсыз, олар өз сөздерінің астарында сіз айтқыңыз келіп тұрған сөздер мағынасын білдіру керек екендігіне сенесіз және салдары ретінде егер адал болғыңыз келсе, өзіңізге өмірді қиындатуға тура келеді.

Әрине бұл арада мағыналы сұрақ туады – шынымен де кәсіби қоғам сіздің құқықтарға қысым жасау немесе қорлауды талап ете ме? Әлде, қоғам бөлігі ме? Тек Солтүстік Африкада ғана ма? Бұл сияқты сауалдарға нақты және қарапайым жауап жоқ. Сондықтан аудармашы бірде - бір бағытсыз, кәсіби этиканы сақтауға және адалдыққа сүйеніп жұмыс істейді.

4.10 Егер әдет көмектеспесе

Жоспар:

- 1) аналитикалық талдаудың маңыздылығы;**
- 2) мидағы сигнал беру - ретикулярлы қарқынды жүйесі;**
- 3) нормаларды сақтау (дедукция).**

Мәтінді тіл, мәдениет, философия, тіпті саясаттану тұрғысынан талдау аудармашы үшін өте маңызды. Кез-келген аудармашылық курстар сабақтарында мәтінді талдау шеберлігіне үйретеді. Аналитикалық талдау келесі принциптерге негізделеді:

Түп мәтінді толық түсінемін деп ешқашан есептемеңіз.

Түп мәтінді нақты түсінгеніңіз соншалықты, оны барабар аударамын деп болжамаңыз.

Әрқашан да мәтіннің түрін, жанрын, қызметтік стилін, риторикалық қызметін және т.б. талдаңыз.

Мәтіннің негізгі мазмұнын, жасырын және тұспалдаған ақпаратты түсінгеніңізде сенімді болу үшін әрқашан мәтіннің синтаксистік және семантикалық құрылысын талдаңыз.

Мәтінге барлық керекті түзетулерді енгізу үшін түп мәтіннің және аударма тілінің барлық синтаксистік, семантикалық және прагматикалық байланыстарын талдаңыз.

Әрқашан тапсырыстың деректерін (кім, не, кім үшін, қалай аудуру), тыңдаушылардың қажеттіліктері мен табиғатын еске алыңыз.

Егер сіз жеткіліксіз ақпаратқа ие болсаңыз, тапсырыс берушімен хабарласыңыз. Тапсырыс берушінің өзі білмесе, кәсіптік тәжірибені пайдаланып, аудиторияны өз алдыңызға елестетіңіз.

Өзінің алғашқы мәтінімен жұмыс істеп отырған бастаушы аудармашы оның алдында қанша «қақпандар» күтіп тұрғанын білмей, нәтижесінде көптеген орынсыз қателерді жібереді. Әрине, жетік меңгерген тілден аударғанда, берілген мәтіннің мазмұнын толық білемін деп болжауға болады, сонымен бірге, түп мәтін мен аударма тілдерінің құрылымы жағынан ешқандай айырмашылықтары бар деп болжап, мәтінді сөзбе-сөз аударып, ақырында қанағат етерлік аударма шығады деп ойлауға болады.

Берілген жорамалдар қаншалықты дұрыс болғанымен, соншалықты қате. Сондықтан аудармашылар олармен жоламауға үйренеді – бұл қандай да бір аналитикалық жұмысты талап етеді. Мұндай сақтық өз - өзінен келмегендіктен, оған үйрену керек – тәжірибе алу арқылы немесе оқытушы көмегімен.

Көбінесе кәсіби аудармашылар аналитикалық тәсілдерін саналы қолданады, себебі бұл тәсілдер олардың екінші болмысына айналды. Аналитикалық тәсілдерге үйретіп, оларды түйсіксіз, жылдам, дағдылы дәрежеге жеткізу- кәсіптік оқытудың негізгі мәселесі.

Бірақ саналы талдаудың маңызын да кемітпеу қажет. Түпнұсқа мәтіні ешқандай қиыншылықтар тудырмаса, аудармашы жеткілікті білім мен дағдыларға ие болса, мәтінге жылдам түйсіксіз талдау жасауға болады. Ал егер де берілген мәтін түйсіксіз және қиыншылықтар тудырса немесе аудармашының тәжірибесі мен білімі жеткіліксіз болған жағдайда, мәтінді түйсіксіз талдауға болмайды, бұл жағдайда аудармашы саналы жұмыс күшіне келтіруі керек.

Кәсіби аударма әрқашан да түйсіксіз және әдет деңгейінде өтеді, егер де, аудармашы бұрынғы қиыншылықтармен кездесе, ол оларды түйсіксіз шешеді, ал аудару үрдісі жаңа қиын мәселелерді тудырса,

аудармашы оларға саналы талдау жүргізеді. Бұл талдауға ережелер мен теорияларды еске алу (дедукция), синонимдер мен синтаксистік-прагматикалық құрылымдарды сұрыптау (индукция) және ақырында, дұрыс болып көрінетін бір шешімге келу (абдукция) кіреді. Әрине осының бәрі көп жағдайда шындыққа дәл келмейтін дәріптеген үлгі.

Аудармашының неғұрлым аз тәжірибесі болса, соғұрлым өз аудармаларын саналы деңгейде көп жүргізеді және соғұрлым баяу аударды.

Тіпті тәжірибесі мол аудармашылар да орынсыз қателіктерді жібереді

Кей-кезде тәжірибелі аудармашылар аналитикалық құрылымдарды саналы түрде талдап, бірде-бір қиыншылыққа кездеспей аудару үрдісін баяулатады, себебі олардың жылдам аударғылары келмейді немесе мәтіннің жазылғаны соншалықты керемет одан ляззат алғылары келіп тұрады.

Қорыта келгенде, дәріптеген үлгі кез-келген үрдістің түсінігін реттеуге және нәтижесінде пайдалы орындауға көмектеседі. Алайда, берілген үлгі шындықты жеңілдетеді, сондықтан оның ойлауды баяулататынын еске алу қажет.

Мидағы сигнал беру - ретикулярлы қарқынды жүйесі

Біздің жүйке жүйеміздің жасалғаны сондай – жиі қайталанатын әрекеттер дағдыға айналады. Мысалы, өзіңіздің машина жүргізуді үйренуге қанша уақыт керек болғанын және қазіргі кездегі машинаны лезден жүргізетінін, әсіресе, жақсы таныс көшемен, жұмысқа не жұмыстан келе жатқаныңызды салыстырыңызшы.

Марш командасынсыз-ақ, жүйке жүйесі барлық жол тораптарын танып, әдеттегі жерде бұрылып, т.с.с. іс-әрекеттерді орындайды. Бүкіл жиын талдауы түйсіксіз деңгейде іске асады – тежеуіш фаралардың жарығы мен бұрылымдықтардың жыпылықтауы нені білдіретінін, акселераторды қандай күшпен басу керек екендігі.

Бірақ күндердің бір күні сіздің маршрутiңіздің жолын ремонтқа жауып тастаған. Нәтижесінде басқа бір маршрутпен келе жатқанда, бір бала порковаттелген машиналар артынан шыға келді. Яғни дағдысыз нәрсе орын алды. Осы кезде сіз дереу қиялдан оянып, мұқият сақ болуыңыз керек, әдеттегіден де ықыластырақ болып, сізді не қоршап тұр барлығын да есте сақтап қалу керек.

Мидың бұл қызметі ретикулярлы қарқындату деп аталады. Мидың дәл осы функциясы туралы «Мида сигнал берілді» дегенде айтылады. Ол дегеніміз – ұйықтамау және жоғары норадреналин деңгейіне кенет көшу. Тек қана қайсыбір жедел өзгеріс арқасында әрекеттер автоматты түрде орындалады. Бұл сырттағы өмірде өзгеріс

болуы мүмкін, мысалы, машина алдынан бала жүгіріп шығады, көрші бөлмеде біреу айқайлап жатыр. Немесе өзгерістер іштей болуы мүмкін, мысалы біз бір нәрсе ұмытып кеткеніміз (бір кездесу бар шығар) жайлы айтайын дегенмін. Немесе сіз ойламай бір ессіз жағдайға тап боласыз. Кенеттен өзіңіздің өрескел нәрсе жағандығыңызды түсінесіз, мүмкін сіз бірден бір әрекет жасай алмайсыз, бірақ сіздің деңеңіз де солай өзгереді.

Адам миы белсенділік пен белсенділіксіздік, жандылық әлде солғындық, ұйықтамау мен ұйқышылдық деңгейін реттеп отырады. Нейрофизиологтар әдетте айқын сананы ұйықтамау деп атайды және оған жауапты мидың сопақша бөлігінде орналасқан жүйке ұлпаларын жатқызады. Бұл жүйке ұлпасы ретикулярлы формация деп аталады. Осы формация іске қосылғанда – аксон арқылы қатер, үрей немесе тағы басқа бір қырағылықты талап ететін нәрсе туралы ақпарат жібереді. Нәтижесінде бұл қозу норадреналин арқасында бас миы қыртысына беріледі: тікелей және ақпараттың бас миы қыртысының аналитикалық орталықтарына баратын жолындағы ең басты транзитті станция - гипоталамус арқылы. Нәтижесі қоршаған ортаға деген жоғары зейін (сыртқы қоздырғыштарды бақылау) болып табылады – талдау мен рефлекс процестері сана арқылы өтіп жатады.

Ретикулярлы қарқындату аударма процесінде пайда болып, әдетте, ешқандай қатты физиологиялық әрекеттерді көрсетпейді. Жоғарыда мысалдар келтірілгендей, ешқандай кенет қорқыныш, естен тану немесе сандырақ, абыржу дегендер болмайды; норадреналиннің артуының қаттылығы сонша жеткілікті – кенеттен қозғалу немесе басқа да сәйкес ұқсас сезімдер мүлдем болмайды. Алайда кейбір аудармашылар ретикулярлы қарқындатуға физикалық әрекеттер арқылы жауап қайырады – атып тұрып, бүкіл бөлмені шарлап жүреді, анықтама кітаптарды қарастырып, не одан басқа тез креслоның арқасына қарай жатып, қолдарымен үстелдің үстінде немесе тағы басқа жерде саусақтарымен соға бастайды. Бірақ бұл оларға тез шешімді табқтың үстінде әкеліп бермейді. Көбін өздерінің шешім қабылдау әлсіздігі қатты алаңдатады. Сондықтан олар осы мәселенің алып тасталуына дейін саналы түрде жұмысқа қайтадан тез уақыт ішінде орала алмайды.

Келтірілген диаграммада аудармашылардың оптималды қалпы бірінші және екінші аймақ деп белгіленген. Аудармашы дағдылары мен алдына қойылған тапсырманың күрделілігінің арасындағы тепе - теңдіктің болмауы нәтижесінде, 3-8 аймақтар аздауған қолайлы. 3-5 аймақтарға өте қарапайым және біркелкі жұмысты атқаратын кәсіби

аудармашылар кіреді. 6–8 аймақтарда әр түрлі деңгейдегі аудармашылар жатады, бұл жағдайларда жұмыс өте көп нәрсені талап етеді (мүмкін емес мерзімдер, үйлесімсіз түпнұсқа, қатал тапсырыс беруші, жеткіліксіз қолдау)

2-сурет – Күнделікті өмірдегі “ағым қалпының” жүйеге келтірілген бағалауы

Бұны тағы да оқу курстарына да салып келтіруге болады: жақсы курстарда студенттер 1–2 аймақтарда орналасады, ал өте оңай курстарда 3–5 аймақтарда зерігіп қалады, ал студентте тапсырмаларының күрделілігі мен студент мүмкіншіліктерінің арасындағы дұрыс қатынастың бұзылғаны жағдайында, олар рухтарын түсіріп, 6–8 аймақтарға түседі.

Қозу – бірінші аймақ. Саналы талдау қалпы. Бұнда ретикулярлы формация әрекет етеді. Тапсырма күрделілігі енді ғана аудармашы мүмкіндіктерінен аса бастағанда, келесі мәселе ағым қалпында шешіле алмағанда, аудармашы оянып саналы талдауға көшу керек.

Ағым қалпы – екінші аймақ. Жартылай түйсіксіз қалып-күй. Бұнда аударманың жылдамдығы да, сапасы да орындалады және соның нәтижесінде аудармадан рақат аламыз.

Үшінші аймақ – жағдайды басқару. Бұл өзінің күшіне деген толық сенімнің қалпы. Егер қиын жерлері кездеспесе, жұмыс біркелкі және механикалық түрде жүреді. Бұл аймаққа көбінесе штатты аудармашылар кіреді, себебі олар бір жерде екі жылдан көп уақыт жұмыс істеуі мүмкін.

Зерігу қалпында аудармашылардың мүмкіндіктеріне сай жұмыс сирек кезеседі.

Босаңсу – аударманың оңай түрі. Бұл қалыптың ерекшелігі босаңсу өте ұзаққа созылады, себебі күрделі тапсырмалар жоқ.

Алтыншы аймақ – апатия. Немқұрайдылық қалпы. Егер енді шетел тілін үйреніп жатып, керек болғаннан кейін аударуға мәжбүр болатын қалып. Бұл кезде мысалы бірдей тапсырмаларды он рет қайталап орындағанның өзі оған жеңіл болады.

Алаңдану – жетінші аймақ. Бұл тәжірибесі аз аудармашыларда кездеседі. Тапсырманың жеңілдігіне қарамастан, олар оны орындай алмайды.

Сегізінші аймақ – қорқыныш. Қатты ширыққан хал. Бұл барлық аудармашыларда кездеседі: өте қиын мәтіндер, жеткіліксіз мерзім, ал эмоционалды ауа райы, әсіресе, үй жағдайы жағымды болып табылады.

Нормаларды сақтау (дедукция)

Қазіргі кезге дейін аудармашыларға арналған барлық әдебиет әр түрлі нұсқаулардан құралған. Аудармашы оларды белгілі бір контексте немесе жалпы жұмыста орындауы тиіс.

Дуарте, португалия патшасы (1391-1438), билік ету жылдары (1433-1438) өзінің «Верный советник» атты кітабында былай деп жазған:

- біріншіден, аудармашы түпнұсқаның мағынасын түсініп, оны толық ұсқынсыз аударуы қажет;

- екіншіден, шеттен алмай түпнұсқа тілінен аударылатын тілдің идиоматикалық бұрылыстарын қолдану;

- үшіншіден, аударылатын тілдің дәл және тура мағынасын беретін сөздерді табу;

- төртіншіден, жәбірлеу сөздерді қолданбау;

- бесіншіден, барлық авторларға ортақ ережелерді сақтау анық жатжазу, түсінікті, қызықты және ұқыпты жазу.

Этьен Доле (1509-1546) өзінің « О способе хорошо переводить с одного языка на другой» (1504) атты еңбегінде аудармашы.

- біріншіден, түпнұсқаның мағынасын түсіну;

- екіншіден, екі тілді жетік білу;

- үшіншіден, сөзбе- сөз аудармадан аулақ болу;

- төртіншіден, аударылатын тілдің идиомаларын қолдану;

- бесіншіден, қажетті бағытты жасап, сөздердің дұрыс нұсқасын табу және оларды дұрыс реттеу.

Александр Фрейзер Тайтлер, Лорд Водхаузли (1747-1813), өзінің «Эссе о принципах перевода» (1791) атты еңбегінде аударманың « түпнұсқада көрсетілген барлық ойларды толық табу »,

«түпнұсқаның мағынасын ашу және түпнұсқа сияқты жеңіл оқылуы қажет».

Көптеген жылдар бойы «аударма теориясы» тек қана тапсырулардан тұрған: оның негізгі мақсаты - аудармашыға қалай аудару керек екенін түсіндіру. Бірақ басқа да бағыттар болды. Оған мысал ретінде Англиядағы 14 ғасырдан бастап 16 ғасырға дейін тұрған аударма теориясының сұрағы: Библияны жаңа замандағы тілге аудару қажеті не? Бірақ Өркендеу дәуірінен бастап аударма теориясының негізгі мақсаты аудармашыларға арналған ережелерді қарастыру болып табылды.

Карл Вейктің пікірінше, осы ережелерге мәжбүр болуының арқасында көптеген қиыншылықтар туындайды. Оның ең бастысы – ережелердің барлық аударманы тым жеңілдетуінде. Бұл қиыншылық аударманың реттеліп орналасуы үшін қолданылады. Сондықтан жалпыға бірдей ережелер «жай», «күнделікті» жағдайлардағы аудармашыларға көмектеседі.

Осындай жағдайлардың ең жиі кездесетіні - аударманы дәлме - дәл, ешқандай толықтыруларсыз, ықшамдауларсыз және өзгертулерсіз, түпнұсқаның авторы не жазса да оны еңгізуге бейімделген аудармашы түпнұсқадағы анық қатемен кездеседі. Автор мен оқырманның ұқыптылығы қатенің түзетуін қалаушы еді, бірақ ғасырлар бойы қолданып жатқан ереже қандай өзгертулерді жасауға тиім салады. Бұл жағдайда не істеу керек?

Бірақ, көптеген нормативті аударма теориясымен қатысты қиыншылықтарға қарамастан кәсіби аудармашыларға тән белгілі бір ережелерді білу және оларды орындауы тиіс екенін түсіну қажет. Сондықтан да осы ережелер кітап немесе оқу брошюра ретінде құрылған және аудармашыларға тиімді болу керек.

5 Аудармашының қазіргі заманға сай жұмыс орны.

Жоспар:

1) интернет қорлар аудармашының көмекшісі ретінде;

2) лингвистикалық және аударма сайттары.

Интернет қорлар аудармашының көмекшісі ретінде;

Кәсіби аудармашыға интернет көптеген мүмкіндіктерді береді.

Аудармашылар үшін, жиі бұл:

- электронды сөздіктер, энциклопедиялар, глоссарийлер мен тағы басқа мәліметтер қоры;

- қажетті лингвистикалық мәліметті ала алатын мәтін негізі;

- аударылатын мәтіннің фондық мәліметтер қоры;

- лингвистикалық және аударма ресурстарының қоры;
- электронды пошта мен басқа коммуникация, яғни қарым-қатыныс құралдары, аудармашыларға тапсырыс берушілер мен серіктестерімен ақпаратты алмасуды жеңілдетеді, аудармашылар қызметінің нарығын глобальды етеді.

Көбінде, салмақты сөздіктермен қолдану интерактивті режимде ұсынылады, ал қалған мамандырылған сөздіктер мен глоссарийлерді қатты дискке көшіріп, өзінің компьютері арқылы қолдануға болады.

Іздеу сайттары, 1-2 минут аралығында өте қиын сұрақтарға жауап табуға тез көмектеседі.

Бұл кезде сіз тіл иеленушісіне немесе мамандарға жүгінбейсіз. Осының барлығы аударма сапасын жоғарылатады. Көптеген 20 жыл тәжірибесі бар кәсіби аудармашылардың өзі де көптеген белгісіз терминдермен, түсініксіз қысқартулармен кездеседі.

Бұл уақытта Интернет аудармашы үшін нағыз байлық. Бірнеше кілт сөздерін енгізіп, бүкіл мәліметті ала аласыз.

Егер сізге белгісіз терминнің анықтамасын табу керек болса, онда One Look Dictionaries www.onelook.com сайтына кіріңіз немесе қажетті сөзді іздеу терезесіне Google-ге енгізіп, Classary немесе Dictionary сөздерін қосыңыз.

Іздеу жүйелерімен жұмыс істеудің жалпы ережелері:

- бірнеше кілт сөздерін қолдану;
- іздеу нәтижелеріне байланысты кілт сөздерінің мағынасын дәлдеп немесе ұлғайтып көрсету;
- синонимдер қатарын қолдану;
- іздеу сайттарында Help немесе Searching Tips-ті оқыңыз.

Келесі ғаламтор арқылы іздеулерді, каталогтарды қолданумен көрсетіледі. Бұнда ең үлкен рубрикалардан бастап ең кіші рубрика бөлімдері бөлініп, әр қайсысы жеке көрсетіледі, мысалы бизнес, ғылым, ойын-сауық.

Осындай танымал каталогтардың бірі Yahoo болып табылады. Сол сияқты “Open Directory Project” жатады.

Каталогтар, сізге үлкен мамандандырылған сайттарды табуға көмектеседі. Ал олар өз ретінде сізге келесі ізденістерге көмек көрсетеді.

Көрінбейтін жүйе деген феномен бар.

Уақыт өте келе, көптеген сайттар вэб-беттерінің негізін салатын статикалыққа ауысады. Осындай сайттар өте сирек кездесетін мәліметтер қорына бай. Сіз оны қатты дискіге көшіріп, өз алдыңызға жеке қолдана аласыз.

Кәсіби іздеу бағдарламалары онлайн іздеу бағдарламаларына қарағанда одан да көп қызметтер жиынтығын ұсына алады.

Техникалық ескертулер

Мәтін корпусының негізін салу үшін оффлайн браузерді “Teleport Pro”-ны қолдану керек.

Лингвистикалық және аударма сайттары

Жоғарыда ғалам тордың айтылған ресурстарында, көптеген лингвистикалық және аударма сайттары бар. Олар басқаларына қарағанда бағалы мәліметтерге өте бай.

Ең біріншіден, бұл аудармашылар мен аударма агенттіктерінің базасы болып табылады. Олар ғаламтор арқылы, аудармашыларға басқа елдерден тапсырыс алуға, ал тапсырыс берушілер өзіне қажетті біліктілігі бар аудармашыны таба алады. Сонымен бірге, құнды мәліметтерді, аударма агенттіктері, аударма қауымдастықтары мен жеке аудармашылар сайттарынан табуға болады.

Бұндай ақыл-кеңестерге біз жұмыс ұйымдастырылуы, интернет ресурстарына сілтемелер, компьютерлік бағдарламалар, жаңалықтар мен тағы басқаларды жатқызамыз.

Көптеген интерактивті қарым- қатынастар аудармашылар арасында тәжірибемен алмасуға көмектеседі. Оларға тізімдердің жіберілімі, форумдар, чаттар мен телеконференциялар жатады. Осында сіз, әріптестеріңізден ақыл- кеңес сұрай аласыз немесе тікелей тапсырыс берушімен жедел байланысып, қажетті сұрақтарды талқылай отырып, көптеген жауаптар аласыз.

Көбіне ең универсалды аударманың тізім жіберілімі “Lantra L” болып табылады.

Осыған қоса, көптеген лингвистикалық ресурстар бар. Олар терминтану саласында, лексикография және компьютерлік лингвистикада жиі кездеседі.

6 Аудармашылық білім беру мекемелері

Соңғы кездері аудармашылар қызметі үлкен қажеттілікті тудырады. Неміс зерттеушілерінің пайымдауынша, тек Германия мемлекетінде соңғы жылдары бұл қажеттілік жылына 14 %-ға дейін жетті. Мысалы, Германияның халық ауыл шарушылығы сұраған жазбаша аудармалардың саны жылына 30 млн парақтарды құрайды. Осындай жағдайларды біз басқа мемлекеттерде де байқай аламыз.

XX ғасырдың аяғы-XXI ғасыр басындағы аудармашылық білімге деген шынайы серпіліс, аудармаға деген жоғары сұраныс пен

аудармашы мамандығының қоғамдық мәртебесін нығайтумен түсіндіріледі.

Әлемнің түрлі мемлекеттері қаншалықты тырысқанымен, XX ғасырға дейін аудармашыларға білім беру жүйелі сипатқа ие болған емес. Монах-аудармашыларға білім берген әйгілі монастыр мектептерін еске салсақ; мысалы, X-XI ғасырларда ең танымал монастыр мектептерінің бірі Сан-Галлен монастырьдің тұсындағы Швейцариядағы Ноткер мектебі болды, әйтсе де XII-XIII ғасырлардағы Толедо қаласындағы монастыр мектебі де танымал болды.

Аудармашыларға тәрбие беретін мамандандырылған мекемелер, Еуропа мен басқа да континенттерде тек XX ғасырда пайда болды. Осындай мекемелер арасындағы ең біріншісі, 1921 жылы Шетел Істер Министрлігі тұсында Германияда ашылған ауызша аудармашыларға арналған арнайы курстар болып табылады. Олардан кейін университет базасындағы академиялық дәрежедегі «Жоғары мектептер» Гейдельберг (1935), Женева (1941), Вена (1943) және Париж (1957) қалаларында пайда болды. 1930 жылдары пайда болған Морис Торез атындағы Мәскеу Мемлекеттік педагогикалық шетел тілдерінің институты (қазіргі уақыттағы Мәскеу Мемлекеттік лингвистикалық институты), өзінің өмір сүруінің алғаш жылдарынан аудармашы мамандығына ие болған еді.

Қазіргі кезде түрлі мемлекеттерде өзіне мемлекеттік университеттер, мемлекеттік және жекеменшік аудармашылық университеттер, училище мен курстарды енгізетін тармақты аудармашылық білім желілері бар. Осы мүмкіншіліктер мен бірнеше мемлекеттердің мысалындағы білім беру ерекшеліктерімен танысайық. Алдын ала белгілеп қояйық, 1964 жылдан бастап CIUTI (Conference Internationale Permanente d'Instituts Universitaires pour la formation de Traducteurs et d'Interpretes) аудармашылық мекемелердің деңгейлерін бағалауда сарапшылық кеңес беретін, жоғары білім беретін аудармашы мекемелердің халықаралық бірлестігі пайда болды. CIUTI-ге кіретін жоғары оқу орындары аса беделді болып табылады.

Төменгі толық емес шолуда, біз тек қана аудармаға оқытатын кейбір жетекші оқу орындарымен танысамыз. Біздің мақсатымыз, олардың мамандығын және дидактикалық мүмкіншіліктерінің ауқымын қысқаша суреттеу.

Австрия. Аудармашыларды оқыту үш университетте жүзеге асырылады: Вена, Грац және Инсбрукте. CIUTI мүшесі ретінде тек қана Вена университеті болып келеді. Қазіргі кезде Вена

университетінің тұсында жазбаша және ауызша аудармашыларды дайындайтын институт бар. Оқыту екі кезеңнен тұрады: даярлық (4 семестр) және негізгі (4 семестр). Бірінші кезеңнің өзінде студенттер не жазбаша не ауызша аудармада маманданады. Даярлық кезеңде келесі дәрістер оқытылады: «Аудармашы мамандығына кіріспе», «Тіл біліміне кіріспе», «Экономика мен құқық негіздері», «Халықаралық мекемелер», «Елтану»; сөйлеу техникасы, аудармашылық өсиет (ауызша аудармашыларға арналған), терминологиямен жұмыс істеу теориясы мен практикасы (жазбаша аудармашыларға арналған) бойынша семинарлар өткізіледі, 2 шетел тіліне қатысты білім деңгейі жақсарады. Негізгі кезеңде теориялық сабақтардың маңызды үлесін аударма теориясы бойынша дәріс пен семинарлар, жазбаша аудармашылардың әдеби аудармасы, ауызша аудармашылардың дәйекті және синхрондық аудармалары құрайды. Оқудың аяғында, студенттер аударма теориясы, лингвистика, аударма сыны пәндері бойынша дипломдық жұмыстарды қорғайды. Оқу барысы бойынша практика (аудармашы қызметі), кем дегенде, 4 айдан тұруы керек.

Германия. Аудармашы мамандығын сегіз мемлекеттік университеттердің бірінен (Гейдельберг, Майнц, Саарбрюкен – CIUTI мүшелері; Берлин, Лейпциг, Дюссельдорф, Хильдесхайм, Бонн); үш мамандандырылған жоғары оқу мектептерінен (Кельн, Фленсбург, Магдебург), сонымен қатар жекеменшік ұйымдар мен курстардан алуға болады. Австрия сияқты, білім беру даярлық (4 семестр) және негізгі (4-5 семестр) кезеңдерден тұрады. Бірақ шындығында студенттер 5-6 жыл оқиды, бұл рұқсат етіледі, өйткені олардың сабақ кестесі өте қауырт болып келеді. Мамандандырылған жоғары оқу орындарында оқыту шарттары анағұрлым қатал болып келеді: оқу мерзімі 8 семестрді құрайды, ал басқа қосымша пәндер міндетті болып келеді. Әдетте ауызша немесе жазбаша аударма бойынша мамандану даярлық кезеңнің соңғы белесіне келеді. Барлық аталған университеттерде келесі пәндер жүргізіледі: тілдің теориясы мен практикасы, елтану, екі шетел тілдері, ана тілі (стилистика, ауызша сөйлеу дағдылары), ауызша дәйекті және синхрондық аудармалар, жазбаша аударма (1-ші этапта жалпы, ал 2-ші этапта музыкалықтан бастап философиялыққа жететін мамандандырылған болып келеді), әдетте студенттің өзімен таңдалатын небір қосымша пән. Бірақ та қосымша пәндер жөнінде, университеттер бойынша мамандандыру жүргізіледі (Гейдельбергте- құқық пен экономика, Майнцте- техника мен медицина және т.с.с.). Практика ұсынылады, бірақ тек Фленсбургте (1 жыл Англияда) міндетті болып келеді. Соңғы жылдар бет алысына байланысты, Гейдельберг, Дюссельдорф, Хильдесхайм

және Лейпцигте шетел тілге аударуды оқытудың үлкен көлемінен бас тартылды. Әдеби аударма жасау тек Дюссельдорф бағдарламасына кіреді. Коммуналды аудармада Магдебург студенттері мамандандырылады. Бонн университетінде, аудару тілдері ретінде шығыс және еуропалық тілдердің үйлесуін таңдауға болады. Бітіру емтихандары 5 компоненттерден тұрады, олардың ішіне дипломдық жұмысты қорғау да кіреді. Жекеменшік жоғары оқу орындарының арасында, жалпы алғанда 3 жылға созылатын кешкі білім беру сияқты аудармашылық оқытудың түрлі тәсілдемелерін өзіне енгізген, Мюнхендегі шетел тілдері мен аударма Институты ең танымал болып келеді.

Франция. Осы мемлекетте дүние жүзі бойынша танымал жоғары оқу орны ESIT (Ecole Supereure d'Interpretes et Traducteurs) болып табылады. Бұл Сорбонна тұсындағы ауызша және жазбаша аудармашыларды оқытатын жоғары мектеп. Осы Мемлекеттік оқу орнына түсу үшін, арнайы түсу емтихандары бар. Оқу 3 жылға дейін созылады және конкурстық сынақтар арқылы тексерілетін, 2 шетел тілдері бойынша өте жақсы дайындықты жорамалдайды. Ауызша және жазбаша аудармаларды оқыту басынан бастап күрт шектелген болып келеді. Теориялық пәндер көп емес: лингвистикаға кіріспе (оқудың бірінші жылы), аударма теориясына кіріспе (көбінесе дискурс анализі – екінші жыл). Практикалық аударма оқытудың бірінші жылынан бастау алады. Жазбаша аудармашылар бөлімінде, бұл тек орыс тіліне бағытталған аудармалар; ауызша аудармашылар Д. Селескович әдістемесі («Мағына теориясы») бойынша оқытылады, сондықтан да I курста студенттер аудармай, негізінен мәтіндерді өз сөздерімен айтып жүреді. II курста жазбаша аудармашылар арнайы мәтіндерді (экономика, техника) аударма бастайды, ал ауызша аудармашылар дәйекті аудармады, аудармашылық шапшаң жазуды меңгеріп, синхрондық түрде аударма бастайды. Жазбаша аудармашылардың үшінші жылы күрделіленген материал бойынша стильді жетілдіруге арналады, ал ауызша аудармашылар өз алдына 2 шетел тілдерінен конференция аудару дағдыларын жетілдіру мақсатын қояды. Экономика және құқық сияқты қосымша пәндер міндетті болып келеді. Шетел сынақ істері оқыту барысында іске асырылмайды.

Сонымен қатар аудармашы мамандығын Аудармашылардың жоғары институтынан (Париж), Шығыс тілдерінің халық институтынан (Париж) және Лилла, Тулуза және Страсбург оқу орындарынан алуға болады. Олардың әрқайсысында студент

биллингвизм деңгейінде 1-2 тілдердің бастапқы біліміне ие болуы керек, ол 1-2 жылға дейін созылады.

Швейцария. Осы мемлекетте аудармаға университеттен тыс үйрену маңызды роль атқарады. Тек Женеваның Жоғары аударма мектебі университет құрамына кіріп, CIUTI мүшесі болып келеді. Осында оқыту 4 жылға дейін созылады. Айнымайтын аудармашылық білім беру оқытудың тек үшінші жылында басталады. Жазбаша аудармаға қарағанда, ауызша аударманы оқыту шектелген болып келеді. Студенттер 2 шетел тілдерін меңгеріп, олардың әрқайсысынан бір семестрге созылатын шетелдік практикадан өтуі жөн. Теориялық пәндердің құрамына лингвистика және мәтін лингвистикасы (I курс), аударма теориясы (III-IV курс) жатады. Құқық және экономика пәндері міндетті болып келеді.

Жекеменшік мектептер арасында Сан- Галлен және Цюрихтегі мектептер өте әйгілі болып табылады.

Бельгия. 5 мектептердің барлығы Брюссель қаласында орналасқан. Тек қана ана тілге аудару тенденциясы байқалады.

Ұлыбритания. Ауызша және жазбаша аудармаға оқыту Англияның 5 университеттерінің арнайы магистрлік курстарында жүзеге асырылады: Вестминстер, Бат, Салфорд, Бадфорд, Хэрриотт-Уотт университеттері. 2001 жылдың қыркүйек айынан бастап, Лидс университеті ауызша аударма бойынша өзіндік магистрлік бағдарламасын ашты. Бат, Хэрриотт-Уотт және Бадфорд университеттері CIUTI мүшелері болып табылады.

Францияға ұқсас жағдай, курстарға кірудің алдын- ала шарты жақсы тілдік дайындық болып келеді. Әдетте оның дәлелдемесі ретінде шетел тілдері (филология) бойынша бакалавр дәрежесіне шыға алады. Ерекше жағдайларда, түсу емтихандарға балалық шағынан биллингвистік дағдыға ие және тілдік тәжірибесі бар студенттер, сонымен қатар басқа білім салаларындағы жоғары оқу біліміне ие студенттер қатыса алады. Түсу емтихандары сынақтың 7 түрлерінен тұрады. Қазіргі беталысқа байланысты, білім беру негізінен шет тілінен ана тілге аудару арқылы жүзеге асырылады.

Оқыту 1 жылға созылып, 3 триместрді қамтиді. Бірінші және екінші триместр шеңберінде, оқытудың 5-6 модульдері мүмкін болады, осыған сәйкес оқыту не ауызша, не жазбаша аудармаға мамандырылады. Синхрондық аударма мен аударма теориясына үйрету екінші триместрден басталады. Бірінші триместрдің соңғы айынан бастап, оқушылар екі аптада бір рет типтік тақырыптар бойынша конференция-аудармашылар ретінде тренингтен өтеді. Сәуір айындағы пасхалық демалыс барысында өтілгендер міндетті түрде 2-4

аптаға созылатын халықаралық немесе еуропалық мекемелерде (БҰҰ Біріккен Ұлттар Ұйымы ООН, БҰҰ-ның білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі ұйымы (ЮНЕСКО) т.с.с) практикадан өтуі жөн. Соңғы триместрде аударма теориясы бойынша магистрлік диссертация немесе қиын мәтін аудармасына түсінік беретін ғылыми-практикалық жоба жазылады.

«Шебер жұмысын» өткізу үшін әйгілі аудармашы-кәсіпқойларды шақыру іске асырылады.

АҚШ, Канада. АҚШ-та аудармашыларды дайындайтын 4 жоғары оқу орындары белгілі: Монтерейлік аудармашылар институты (Калифорния), Нью-Йорк университеті, Айова штатының университеті (әдеби аудармаға маманданады) және Вашингтон университеті. Олардың әрқайсысы CIUTI мүшесі болып табылады.

Бүгінгі таңда ең танымал Монтерейлік институт болып келеді. Бұл шетел тіліне аудару мен синхрондық аударманы оқытатын АҚШ-тағы жалғыз оқу орны болып табылады. Ауызша аударма жазбаша аудармадан жекешеленбейді. Талапкерден билингвизм деңгейіндегі шет тілін білу мен аудармашы жұмысының біршама практикалық тәжірибесі талап етіледі. Сонымен қатар басқа жоғары оқу орнынан бірнеше курстарына ие болу маңызды және қажет болып келеді. Оқыту 2 жылға дейін созылады. І-ші курста түрлі салалардағы (қоғамдық-саяси, экономикалық және заңгерлік) терминология меңгеріледі; осында белсенді қорға сәйкес лексиканың үлкен блогын қамтитын өте сирек әдістеме (А. Фалалеев) жетілдірілді; сонымен қатар студенттер аударма менеджментімен танысады. І курста студенттер заңгерлік және экономикалық мәтіндерді аударуға оқытылса, II-ші курста техникалық және саяси мәтіндерді аударды. Қысқартылған аудармашылық жазбаға үйрету жүргізілмейді. Оқытудағы теория рөлі әлсіз және бағынышты болып келеді. Монтерейда тақырыптамасы шектелмеген, кең ауқымды аудармашыларды дайындайды, сондықтан бітіру емтихандарында студент дайындықсыз түрлі тақырыпқа жататын мәтінді аударып алады. Монтерейлік институттағы білім беру ақылы (жылына 13 мың \$-ға жуық) болып келеді.

Канадада аудармашыларды Монреалдық университет (Concordia- University) дайындайды. Ол да CIUTI мүшесі болып келеді.

Ресей. Кәсіби аудармашыларды оқыту «Лингвистика және мәдениетаралық қарым- қатынас» немесе «Филолог» базалық мамандықтарының шеңберінде жүзеге асырылады. Аудармашыларды дайындайтын ең танымал университеттерінің бірі МГЛУ болып

табылады. Оқыту 5 жылға дейін созылады. Ауызша немесе жазбаша аударма бойынша мамандандыру III курста орын алады. Ауызша аудармаға ауызша дәйекті және синхрондық аудармалар мен аудармашылық жазба техникасы жатады; жазбаша аудармашылар ғылыми-техникалық, заңгерлік және әдеби мәтіндерді аударуға оқытылады. Университеттердің (Санкт-Петербург сияқты) филологиялық факультеттерінде аудармаға оқыту бағдарламасы не 5 жыл бойындағы филологиялық білімге енеді, не қосымша екіжылдық мамандандыру ретінде IV–V курстарда ұсынылады. Әдетте осында студенттер ауызша және жазбаша аудармашы біліктілігін алады.

Аудармашылық оқытудың өзіндік бағдарламаларын жетілдірген мемлекеттік емес жоғары оқу орындары бар. Осындай университеттердің бірі Шетел тілдерінің институты (Санкт-Петербург) болып табылады. Ондағы ауызша және жазбаша аудармаға оқыту III курстан басталады, бірақ басқа пәндер бойынша бағдарламалар (орыс тілі, шетел тілі, екінші шет тілі) болашақ мамандыққа дайындауға бағытталған.

Сонымен қатар Ресейдің түрлі қалаларында референт-аудармашы мамандығына ақылы курстарда оқуға мүмкіншілік бар.

7 Аудармашылардың кәсіби одақтары (ұйымдары)

Дүние жүзінің аудармашылары кәсіби құқықтарын қорғау, имиджін бекіту, кәсіби ақпарат алмасу, кәсіби тәжірибе алмасу, еңбек нарығына қатысып, реттеу үшін кәсіби одақтарға, оғамдастықтарға және ұжымдарға бірікті.

Халықаралық аса белгілі аудармашылар ұжымдарының арасынан мыналарды атауға болады: FIT (Federation Internationale des Traducteurs) – Халықаралық аудармашылар федерациясы (ХАФ); АПС (Association Internationale de Conference) – Халықаралық ауызша конференц – аудармашылар қоғамдастығы, CEATL (Conseil Europeen des Association de Traducteurs) – Еуропалық әдебиет аудармашылар қоғамдастығы және басқалары. Аудармашылар одақтары әр елде бар. Мысалы, АҚШ-та бұл АТА – Американдық аудармашылар қоғамдастығы, Германияда – BDÜ ауызша және жазбаша аудармашылардың федералды одағы, VdÜ – көркем және ғылыми әдебиеттер аудармашылардың федералды одағы және басқалары. Бұл ұжымдардың көбі екінші дүниежүзілік соғыстан кейін аудармашылық кәсіби мәртебені алғаннан соң пайда болды.

Ресей аудармашылар одағы 1991 жылы құрылды және 1993 жылы ХАФ (FIT)-қа толық қанды мүше болып кірді. 1992 жылы

халықаралық ғылыми қоғам , аударматануды өз алдына ғылыми пән ретінде позициясын бекіту үшін – Еуропалық аударматану қоғамы құрылды.

Соғыстан кейін кезеңде аудармаға қатысты арнайы ағымдағы баспа басылымдар пайда бола бастады. Халықаралық басылымдар арасынан 1955 жылы шыға бастаған “Babel” (Вавилон) журналын, материалдарды ағылшын, неміс, француз және испан тілдерінде басатын жыл сайын шығатын “TEXTconTEXT.Translation – Theorie-Didaktik-Praxis” 1986 жылы ұйымдастырылды. 1990 жылы шыға бастаған Австрияның “Ü wie Übersetzen” көркем және ғылыми әдебиеттер аудармашылар қоғамының ұлттық аудармашылар ұйымдарының журналдарын атауға болады. Ресейде қазіргі кезде аудармаға арналған басылымдар шығармайды. Бірақ көптеген аударма мамандары көркем аударма мәселелеріне арналған 1960–1970 жылдары шыққан жыл сайынғы “Мастерство перевода” басылымын еске алады. 1970-1980 жылдар шығып тұрған Л. С. Бархударовтың редакциясымен “Тетради переводчика” жинағы, онда талқыланатын мәселелер диапазоны көркем аударма, техникалық аударма, аударма практикасы кең түрде қаралды. Халықаралық аудармашылар ұжымдарының қаражаты мен жеке адамдардың Еуропалық біріккен ұжымдар, әр елдің министрліктер дотацияларын алып аудармашылардың істерін қолдайтын өзіндік аудармашылар шығармашылық үйлер жүйесі қызмет етеді.

Аса әйгілі шығармашылық Үйлер: Арлда (Франция), Штралендте (Германия), Просидте (Италия), Висбиде (Швеция) атауға болады. Бұнда аудармашылар кез келген көркем әдеби шығармаларды не жоспарлы техникалық аударма жасау үшін компьютер, анықтама материалдарын, әріптестерімен кеңесу, яғни бар керектіні алады. Аударманың құқықтық және қоғамдық мәртебесін, 1991 жылы ХАФ (FIT) Дүниежүзілік аударма күнін бекіту – куә болып табылады.

Бұл байырғы еврей тіліне аударған белгілі жазушы, тарихшы және аудармашы киелі Иеронимның өлген күні 30 қыркүйекке 420 жылы дәлме-дәл келеді.

Сонымен қоғамдық және одақ ұжымдары, шығармашылық үйлер, күнделікті басылымдар, сол сияқты аударма теориясы мен практикасына арналған үнемі әр елде өткізілетін конференциялар, симпозиумдар мен семинарлар аудармашының сенімді құқықтық мәртебесін қамтамасыз ететін күшті эшелон болып табылады

Әдебиеттер

1 Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика. – СПб., 2001. – 288 с.

2 Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 368 с.

3 Робинсон Д. Как стать переводчиком: введение в теорию и практику перевода. – М. : КУДИЦ - ОБРАЗ, 2005. – 304 с.

4 <http://kazakheli.kz/scientific-school/archive>

5 youreng.narod.ru/mkk.html

Мазмұны

	Кіріспе.....	3
1	Аудармашы емес кісінің көзқарасымен аудармашы мамандығы жайлы түсінік.....	4
2	Аудармашының көзқарасымен аудармашы кәсібі жайлы түсінік.....	17
3	Аударма қоғамдық қызмет түрі ретінде.....	34
4	Аударма процесінің психологиялық және лингвистикалық ерекшеліктері.....	36
5	Аудармашының қазіргі заманға сай жұмыс орны.....	74
6	Аудармашылық білім беру мекемелері.....	76
7	Аудармашылардың кәсіби одақтары (ұйымдары).....	82
	Әдебиеттер.....	84